

4D TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS KERTMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT / 22. SZÁM 2011
JOURNAL OF LANDSCAPE ARCHITECTURE AND GARDEN ART / NO 22. 2011

38.

BPARCELONA
TÉRFORMÁK ÉS ZÖLDÉLMÉNYEK ELEMZÉSE A KATALÁN FŐVÁROSBAN
SPATIAL AND GREEN EXPERIENCES IN THE CATALONIAN CAPITAL

4D/22.

TÖRTÉNETI KERTEK MŰEMLÉKI
VÉDELME ÉS TÉRINFORMATIKAI,
HATÓSÁGI NYILVÁNTARTÁSA
MAGYARORSZÁGON
THE PROTECTION, THE GIS LIST
AND THE OFFICIAL RECORDS OF
HISTORIC GARDENS IN HUNGARY
FEKETE J. CSABA
2. OLDAL / PAGE 2

BERLIN – SPREE-VÁROS
A MŰVI ÉS A TERMÉSZETI KÖRNYEZET
KONFLIKTUSAI BERLIN PÉLDÁJÁN
BERLIN – SPREE-CITY
THE ARTIFICIAL AND THE NATURAL
ENVIRONMENT CONFLICTS IN BERLIN
SZÖVÉNYI ANNA
20. OLDAL / PAGE 20

BPARCELONA
TÉRFORMÁK ÉS ZÖLDÉLMÉNYEK
ELEMZÉSE A KATALÁN FŐVÁROSBAN
SPATIAL AND GREEN EXPERIENCES
IN THE CATALONIAN CAPITAL
EPLÉNYI ANNA
38. OLDAL / PAGE 38

BUDAFOK – BELVÁROS
SZABADTÉRÉPÍTÉSZETI TERVE
BUDAFOK – DOWNTOWN
OPEN SPACE DESIGN PLAN
ZELENÁK FRUZZSINA
54. OLDAL / PAGE 54

TÖRTÉNETI KERTEK MŰEMLÉKI VÉDELME ÉS TÉRINFORMATIKAI, HATÓSÁGI NYILVÁNTARTÁSA MAGYARORSZÁGON

THE PROTECTION, THE GIS LIST AND THE OFFICIAL RECORDS OF HISTORIC GARDENS IN HUNGARY

SZERZŐ/BY:
FEKETE J. CSABA

LEKTOR/REVIEWER:
JÁMBOR IMRE

„TÖRTÉNETI KERT” JOGI FOGALMA ÉS SZAKMAI MEGHATÁROZÁSA

A fogalom a Firenzei Karta (1981) A)

1. §-ának meghatározásában közismert: *A történeti kert olyan építészeti és növényi alkotás, amely történeti vagy művészi szempontból közérdekű.* A 4. § szerint a történeti kert alaprajza a kert építészeti kompozíciójának egyik meghatározója. A 2001. október 8. óta hatályos, a kulturális örökség védelméről szóló LXIV. törvény (Kötv.) a műemlékvédelem sajátos tárgyai között, a 36. § (1) bekezdésében határozza meg a történeti kert jogi fogalmát: *A történeti kert történeti vagy művészeti értékkel bír, önállóan vagy más műemlékhez kapcsolódóan, illetve a történeti település-szerkezet részeként megjelenő kertépítészeti alkotás, zöldfelület, illetőleg park.*¹

A történeti kertek nemcsak a műemlékvédelem tárgyaként, hanem a kulturális örökségi értékek hatósági nyilvántartásának jellegzetes problémákat felvető

sajátos csoportjaként is megjelennek. A Firenzei Karta 4. §-a és a Kötv. 36. § (3) bekezdése, mely szerint „A történeti kertet lehetőleg eredeti rendeltetésének megfelelően, teljes eredeti területére kiterjedően kell védelem alá helyezni.”, közvetetten, a kert kiterjedésének, alaprajza határainak, vagyis a történeti kert-határ jelentőségét fogalmazza meg.

TÖRTÉNETI KERTEK MŰEMLÉKI VÉDELME – JOGTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Már egy bő évtizeddel a Firenzei Karta megjelenése előtt a magyarországi történeti kertek védelmében fontos állomás volt 1969, amikor – jelentős felmérő- és terepmunka után – elkészült a hazai történeti kertek jegyzéke.² Annak ellenére, hogy a hatályos háttérjogszabályban, a műemlékvédelemről szóló 1/1967. (I. 31.) ÉM-rendeletben a történeti kert, mint emlék nem nevesült, mégis ebben az évtizedben találkozott a hazai történeti

¹ A történeti kert fogalma a műemlékvédelemről szóló 1997. évi LIV. törvényben, mint a műemlékvédelem sajátos tárgya még nem szerepelt. Meghatározása a 3. § – értelmező rendelkezések – e) pontjában olvasható: *ilyen történeti értékű kert, illetőleg park, amely műemlékkel, illetve a történeti városszerkezettel összefüggő kertépítészeti alkotás.* Fontos kiemelni azonban, hogy a „kertépítészeti emlék” a 3. § a) pontja alapján jogilag már lehetett egyedi műemlék, mert a vonatkozó definíció szerint: *műemlék minden olyan ... építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű ... kertépítészeti ... emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrészsel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.*

² Két, évszám nélküli jegyzék ismert: Magyar történeti kertek, parkok, arborétumok és botanikus kertek jegyzéke (gépirat); valamint Őrsi Károly: *A magyar történeti kertek jegyzéke* (kiadvány). Bővebben l.: Őrsi Károly: *Az elmúlt tíz év műemléki munkái a magyarországi történeti kertek védelmében.* In: *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem.* Szerk.: Galavics Géza. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. 19-34.

THE LEGAL CONCEPT OF AND PROFESSIONAL DEFINITION OF "A HISTORIC GARDEN"

The term is well-known in the definition of the Florence Charter (1981): *"A historic garden is an architectural and horticultural composition of interest to the public from the historical or artistic point of view"*. According to Article 4, the plan of a historic garden is a significant part of its compositions.

Act LXIV. on the protection of cultural heritage (APCH), which has been in force since October 2001, defines the legal concept of historic gardens in Article 36 (Paragraph 1):

*A historic garden is a landscape structure, a green surface or a park that has historic or artistic value independently or as part of a historic landscape structure.*¹

Historic gardens represent a special group raising specific problems not only as objects of monument protection but also regarding the official records of cultural heritage. Article 4 of the Florence Charter and (Paragraph 3) and Article 36 of APCH, according to which „If possible, a historic garden must be put under protection in accordance with its original function, on its whole original territory” indirectly, in accordance with its area, the boundaries of its ground sketch. In a word, it points out the importance of historic garden boundaries.

THE PROTECTION OF HISTORIC GARDENS – AN OVERVIEW OF THEIR LEGAL HISTORY

Over a decade before the Florence Charter was published, 1969 was an

important stage regarding the protection of historic gardens, when – following significant survey and field work – official records of historic gardens in Hungary was compiled². Despite the fact that a historic garden was not mentioned as "monument/relic" in the effective law – in the 1/1967. (I. 31.) ÉM (Ministry of Architecture) decree – the intention of protecting Hungarian historic gardens was in line with protecting Europe's most outstanding creations as historic gardens. This stipulated that historic gardens shall be regarded as (protected) monuments (c.f. Florence Charter, Article 1). Article 2 of Paragraph 1 of the ÉM decree enabled the protection of historic gardens indirectly through the concept of "building or other creation" and its "accessories" referring to as "monument", which was reinforced by Article 6 Paragraph 1: *The protection of a building that has been declared as monument, having the character of monument or of importance regarding the image of the city (hereinafter called protected building) involves the land belonging to the building (parks,...) as well.* This paragraph of the ÉM decree can be read as follows: the protection involves a park to be found on the land of the monument, which is the accessory of the monument – without mentioning the park itself.³ In the hypothetical case that the park was on the land of the protected monument to its full extension, then it became fully protected. In reality, this happened in rare cases only since it is a general feature of historic gardens that they were on several parts of land – not only today but historically as well. Later the Florence Charter and the legal situation that came to being after 1967 preceded the protection regulation that is still in force in Hungary and

¹ The concept of historic gardens as a unique subject of monument protection did not appear in the 1997. LIV. Act on monument protection. Its definition can be read in Article 3. (e) under the explanatory provisions: a garden of historic value or park that is a creation of garden history linked to a monument or the historical city structure. Yet it must be emphasised that according to Article 3 (a) a „garden architecture monument/relic” could legally be an individual monument since according to the relevant definition: "every... building, establishment or property-like creation is a monument, as well as their composition (system) that belong together according to their appropriate use, or its part, ruin or its fragment that is a garden historical,... monument of our country's history along with its organic historical elements, accessories, apparatus and annexed buildings and land property(land part) that partially or totally have ever belonged or now belong to it, and that is worthy of preservation and protection due to these values and has as such been declared as protected."

² Two lists are known without dates: Magyar történelmi kertek, parkok, arborétumok és botanikus kertek jegyzéke – (The List of Hungarian Historic Gardens, Parks, Arborates and Botanical Gardens) (typed document); and Károly Örsi: A magyar történelmi kertek jegyzéke – (The List of Hungarian Historic Gardens) (publication). For more information cf.: Károly Örsi: Az elmúlt tíz év műemléki munkái a magyarországi történelmi kertek védelmében – (The Monument Works of the Last Ten Years in the Protection of the Hungarian Historic Gardens). In: Történelmi kertek. Kertművészet és műemlékvédelem – (Historic Gardens in and around Hungary. Garden Art and Monument Protection). Ed.: Géza Galavics, MTA Research Institute for Art, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. pp. 19-34.

³ Herewith I wish to thank dr. Zsuzsanna Lopussny, Head of the Legal Department in KÖH (National Office for Cultural Heritage), who always helps my work with prudent and precise law interpretation.

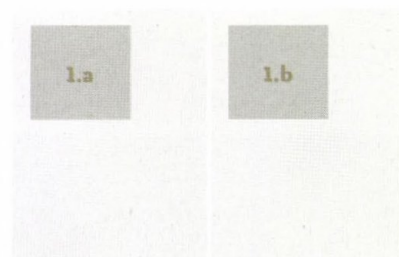

kertek műemléki védelmének szándéka Európa jelesebb kertépítészeti alkotásainak, mint történeti kerteknek szervezett védelmi szándékával, amely kimondta, hogy a történeti kert műemléknek tekintendő (lásd: Firenzei Karta A) 1. §). Az ÉM-rendelet 2. § (1) bekezdése az „építmény és egyéb alkotás”, valamint annak „tartozékai”, mint műemlék fogalmával indirekt módon tette lehetővé a történeti kertek védelmét, amelyet a 6. § (1) is megerősített: *A műemlékké, a műemlék jellegű és a városképi jelentőségűvé nyilvánított építmény (a továbbiakban együtt: védett építmény) védettsége kiterjed az építményhez tartozó földrészletre (park, ...), ... is.* Az ÉM-rendelet e bekezdése úgy értelmezhető, hogy a védetté nyilvánított emlék földrészletén megtalálható parkra, mint a műemlék tartozékára, az emlékre kimondott műemléki védelem a park külön nevesítése nélkül is kiterjed.³ Abban az elvi esetben, ha a védetté nyilvánított emlék földrészletén a park teljes kiterjedésében megtalálható volt, az teljességében műemlékké válhatott. A valóságban ez azonban a legritkább esetben történt így, mivel a történeti kertek általános jelensége, hogy számos földrészleten helyezkedtek el nemcsak ma, hanem történetileg is. Később a Firenzei Karta és az 1967 után

kialakult jogi helyzet előzte meg hazánkban azt a máig hatályos műemlékvédelmi szabályozást és bevett gyakorlatot, hogy a kert nemcsak, mint műemlék épületek tartozéka, környezete védendő, hanem önmaga is képviselhet műemléki értéket.

Az 1950-től az 1975-ig terjedő időszakban keletkezett, s a máig hatályos műemlékké nyilvánítási jogi aktusok sorában valóban nem található park, történeti kert önálló védetté nyilvánítása. 1966 és 1970 között egy-egy területet műemléki környezetté nyilvánító hatósági határozatban feltűnik néhány építmény, elsősorban kastélyépület környezetének vázrajzzal, oly módon történő kijelölése, hogy az épületeket övező kert egészében, vagy jelentős részében védetté válik, igaz nem, mint kert, vagy tartozék park, hanem „csak”, mint védett terület, műemléki környezet. A sorban az első a fertődi volt Esterházy-kastély környezetét kijelölő, 1966. augusztus 1-én kelt 12540/66 OMF számú hatósági határozat, amely a park jelentős részét, de nem teljes területét foglalja magában. [1.a) és b) ábra] 1967. február 2-án kelt a nagyvázsonyi volt Zichy-kastély környezetét kijelölő, 2085/67. OMF számú hatósági határozat, amely a kastélypark teljes területét levédte. 1968 folyamán és 1970-ben egymás után keletkeztek a

3 E helyen mondok köszönetet dr. Lopussny Zsuzsanna, a KÖH, Jogi Osztály vezetője részére, aki munkámat körültekintő és precíz jogértelmezéssel folyamatosan segíti.

1.a) és b) ábra/
pict: Fertőd, volt
Esterházy-kastély
műemléki
környezetének [1.a)
piros] és parkja
történeti határának
[1.a) kék, illetve 1.b)
piros] viszonya a
hatályos védett
földrészek [1.b)
kék] feltűntetésével
/ The relation of the
monument

environment of Fertőd,
ex-Esterházy Castle
[1.a) red] and the
historic boundaries of
its park [1.a) blue, 1.b)
red respectively] with
the indication of the
protection of legal
force on land parts
[1.b) blue]

general practice, according to which a garden is not only the accessory of built monuments - the environment of which must be protected - but it can also represent a monumental value in itself.

Among the legal acts on monument protection that came to existence in the period between 1950 and 1975 and are still in force, acts putting parks or historic gardens separately under protection cannot be found. Between 1966 and 1970 a few decisions make reference to some buildings that are declared protected monument environment, mainly the designation of the surroundings of castles with diagrammatical plan so that the garden surrounding the buildings are put under partial or full protection. Though it is protected not as a garden, or accessory park, "only" as a protected area and monument environment.

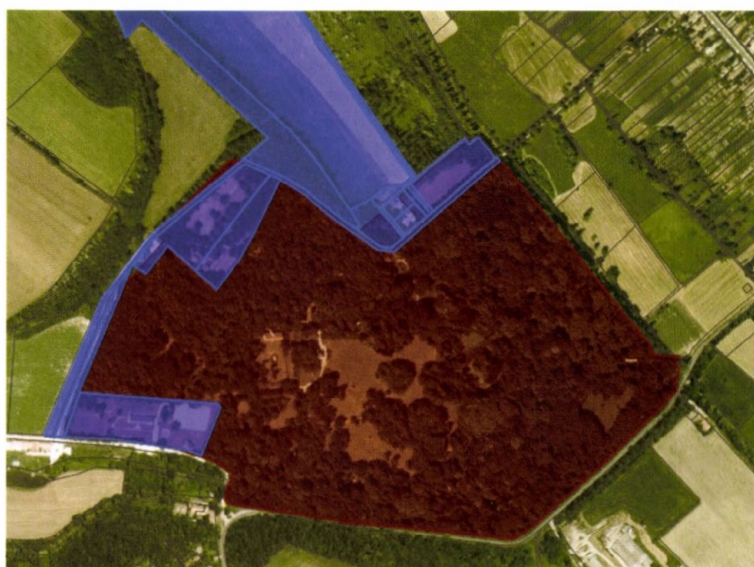
The first one in line is the 12540/66 OMF (National Inspectorate of Historic Monuments) decision of 1 August 1966, which designates the surroundings of the ex-Esterházy Castle in Fertőd, it involves a significant area of the park but not its whole territory. [Figures 1.a) and b)] The 2085/67. OMF decision dated 2 February 1967 designating the surroundings of the

ex-Zichy Castle in Nagyvácszony covered the whole territory of the castle park. In 1968 and 1970, monument environment designations came consecutively, they covered the land parts of historic gardens either partially (for instance in the case of castle parks in Gödöllő⁴, Gyömrő, Kőrmend, Edelény), or fully (for instance in the castle parks of Pécel, Bodajk, Pácin, Szécsény, Bajna etc.).

The first 15599/1978. OMF legal act that declared the first park „monument” was dated on 15 November 1978 and applied on the Festetics Castle in Szeleste. This was followed by the 7051/1982. OMF act on the Vigyázó Castle in Vácrátót KELT on 14 June 1982 then this was followed by the declaration of protection of the castle parks of Tarcál,⁵ Szilvásvárad, Lengyeltóti, Nézsa, Gyömrő till 1992. It is can be concluded from these legal acts that historic gardens during the procedure of becoming protected between 1978 and 1992 - usually castle parks - became declared as having an independent value. It is conspicuous that the extension of the protected area and their bordering does not take place in these decisions although they contain the term of historic garden. All the identification methods that were well-known

4 10134/68. OMF (National Inspectorate of Historic Monuments) decision of 2 July 1968. Further examples in the relevant legal acts in the appropriate order: 13154/68. OMF; 13155/68. OMF; 16111/68. OMF; 10137/68. OMF; 10135/68. OMF; 16112/68. OMF; and OMF 9258/70. of 25 June 1970; 9259/70. OMF.

5 The relevant legal acts of the examples in the appropriate order: 10097/1985. OMF; 10098/1985. OMF; 9905/1985. OMF; 8266/6/1988. OMF; 1385/1992. OMF.

történeti kertek földrészleteit csak részben lefedő (például Gödöllő,⁴ Gyömrő, Körmend, Edelény), illetve a teljesen magában foglaló (például Pécel, Bodajk, Pácin, Szécsény, Bajna stb. kastélyparkjai esetében) műemléki környezet kijelölések.

Az első parkot „műemlék építménnyé” nyilvánító, a szelestei volt Festetics-kastély parkjára vonatkozó 15599/1978. OMF számú jogi aktus 1978. november 15-én kelt. Ezt követte a vácrátóti volt Vigyázó-kastély parkjára vonatkozó 1982. június 14-én kelt 7051/1982. OMF számú jogi aktus, majd Tarcál,⁵ Szilvásvár, Lengyeltóti, Nézsa, Gyömrő kastélyparkjainak védetté nyilvánítása következett 1992-ig. E jogi aktusokból látható, hogy az 1978 és 1992 közötti évek védetté nyilvánításai során a történeti kert – általában kastélypark – önálló értékként nevesült. Ezekben a védetté nyilvánító hatósági határozatokban feltűnő, hogy a történeti kerteknek, a megnevezésen kívül a védetté váló kiterjedés azonosítása, vagy területlehatárolása nem történik meg. Hiányzik a korszakban már ismert, s más védekek-nél alkalmazott azonosítási módszerek – például az érintett földrészletek helyrajzi számának listás felsorolása, a határleírás, a vázrajz. Az 1992-től miniszteri rendelettel védetté nyilvánított történeti kertek – például Nagymágocs,⁶ Alcsútdoboz, Ják, Répcelak stb. – azonosítását már esetenként a védeni kívánt földrészletek helyrajzi számainak felsorolása, mint egyértelmű területlehatárolás segíti. Az alcsútdoboz kastélypark védelme [2.a) és b)

ábra] azt példázza, hogy a már védett kastélyrom földrészletét, mintegy „kiegészíti” azon kertrészek műemléki védelme, amelyek korábban nem kaptak ilyen oltalmat.

Az 1967 és 1997 közötti időszakban, a már hivatkozott ÉM-rendelet hatálya alatt a történeti kertek a jogi aktus nevesítése nélkül is védetté válhattak. Az 1976 és 1994 közötti időszak védetté nyilvánításai-ból eddig csak 34 történeti kert – általában kastélypark – részterületének műemléki védelme ismert. Tartozékként, a műemléki védelem kiterjedésével vált részben védetté, például az 1976. december 1-én kelt 16497/1976. OMF számú jogi aktussal a parádsasvári volt Károlyi-kastély parkja. A későbbi évekből többek között Sárszentmihály,⁷ Tengelice, Szedres, Nádasdladány, Szilvásvár, Újszász, Gasztony, Vasszilvagy, Sorokpolány, Rátót, Szarvas stb. védetté váló kastélyparkjai ismertek. E kertek azonosítását, védett területük meghatározását a vonatkozó jogi aktusok nem tartalmazzák, így azok részben csak a később megjelentetett hivatalos műemlékjegyzékekből⁸ ismerhetők meg, általában a védetté váló földrészletek helyrajzi számainak felsorolásából, amelyek azonban jelentős hiányosságokat mutatnak. A nádasdladányi park „tartozék” védelme azt az általános jelenséget és fogyatkozást mutatja (3.a) és b) ábra], hogy csupán a kastély védéskori telkén, illetve mai utódingatlanain védett kert szélei, a különböző távoli kertrészek elpusztulnak, védelem nélkül áldozatul estek a későbbi felparcellázásnak és beépítésnek.

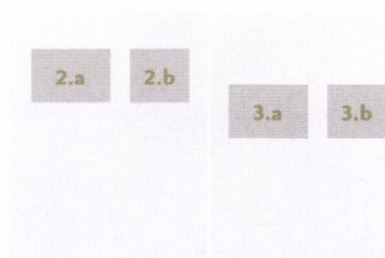
4 Az 1968. július 2-án kelt 10134/68. OMF számú hatósági határozat. A további példák vonatkozó jogi aktusai sorrendben: 13154/68. OMF; 13155/68. OMF; 16111/68. OMF; 10137/68. OMF; 10135/68. OMF; 16112/68. OMF; illetve 1970. június 25-én kelt 9258/70. OMF; 9259/70. OMF.

5 A példák vonatkozó jogi aktusai sorrendben: 10097/1985. OMF; 10098/1985. OMF; 9905/1985. OMF; 8266/6/1988. OMF; 1385/1992. OMF.

6 A példák vonatkozó jogszabály-hivatkozásai sorrendben: 1643/1992. KTM Min. 1190/1992. MKM; 4/1995. (IV. 13.) KTM-MKM; 19/1996. (IX. 13.) KTM-MKM; 42/1997. (XII. 29.) KTM-MKM

7 A példák vonatkozó jogi aktusai sorrendben: 17952-13/1979. OMF; 17952-27/1979. OMF; 17952-32/1979. OMF; 17952-12/1979. OMF; 7038/1982. OMF; 7889/1982. OMF; 1393/1986. OMF; 9.055/1988. OMF; 1508/1992. OMF; 1509/1992. OMF; 18/1994. (V. 31.) KTM-MKM.

8 Magyarország Műemlékjegyzéke. ÉTK., Budapest, 1976. vagy Magyarország Műemlékjegyzéke. I-II. köt. Budapest, 1990.

2.a) és b) ábra /

pict: Alcsútdoboz, volt Habsburg-kastélypark „védési konstrukciója”: védett kert ingatlanai [2.a) kék] és a kerthatár [2.a) piros] viszonya, valamint a kastélyrom védett

telke [2.b) világoskék] / Alcsútdoboz, the protection scheme of the ex-Habsburg Castle Park: the relation between the protected property of the garden [2.a) blue] the garden boundary [2.a) red] and the protected

ground of the castle ruin [2.b) light blue] **3.a) és b) ábra /** **pict:** Nádasdladány, volt Nádasdy-kastélypark [3.a) piros], mint tartozék védett földrészeinek területe [3.b) kék] / Nádasdladány, former

Nádasdy Castle Park [3.a)red], as accessory the territory of the protected land parts [3.b) blue]

in that age and were applied at other protections are missing – for example the listing of the topographical lot of the given territories, the description of boundaries, or the diagrammatical plan. The identification of historic gardens that were declared as protected from 1992 on with a ministerial decision – for example Nagymágocs,⁶ Alcsútdoboz, Ják, Répcelak etc. – can already be facilitated in certain cases by listing the topographical lot of the lands to be protected as clear bordering. The protection of the Alcsútdoboz Castle Park [Figures 2.a) and b)] exemplifies that the already protected land part of the castle ruin is almost „complemented” by the protection of garden parts that have not been put under protection.

Between the period of 1967 and 1997, under the ruling of the already cited ÉM decree, historic gardens could become protected even without mentioning the legal act. So far, the protection of a part of the territory of only 34 historic

gardens is known from the period between 1976 and 1994. – usually castle parks. For example, the park of the former Károlyi Castle in Parádsasvár became partially protected as an accessory by extending the monument protection with the 16497/1976. OMF act dated on 1 December 1976. From later on, the castle parks of Sárszentmihály,⁷ Tengelic, Szedres, Nádasdladány, Szilvásvárad, Újszász, Gasztony, Vasszilvagy, Sorokpolány, Rátót and Szarvas etc are known to have become protected. The relevant legal acts do not contain the identification of these gardens or the estimation of their protected territory therefore, they can only be known partly from the historic monument list of protected monuments⁸ published later, rather from the topographical lot of land parts that become protected. This list has been a significant shortcomings yet.

The “accessory” protection of the park in Nádasdladány shows the general feature and defect [Figure 3.a) and b)] that the

6 The relevant legal references of the examples in the appropriate order: 1643/1992. KTM Min. (Ministry of Environmental Protection) 1190/1992. MKM (Ministry of Culture and Education); 4/1995. (IV. 13.) KTM-MKM; 19/1996. (IX. 13.) KTM-MKM; 42/1997. (XII. 29.) KTM-MKM

7 The relevant legal acts of the examples in the appropriate order: 17952-13/1979. OMF; 17952-27/1979. OMF; 17952-32/1979. OMF; 17952-12/1979. OMF; 7038/1982. OMF; 7889/1982. OMF; 1393/1986. OMF; 9.055/1988. OMF; 1508/1992. OMF; 1509/1992. OMF; 18/1994. (V. 31.) KTM-MKM.

8 Magyarország Műemlékjegyzéke - (The Historic Monument List of Hungary). ÉTK., Budapest, 1976. or Magyarország Műemlékjegyzéke - (The Historic Monument List of Hungary). Vol. I-II. Budapest, 1990.

Az első, a Kötv. hatálya alatt, a saját táj-építészeti értékei miatt egyedi műemlék „történeti kertként” védetté nyilvánított történeti kert, az egyes ingatlanok műemlékké, valamint műemléki jelentőségű területté nyilvánításáról, illetőleg műemléki védettségének megszüntetéséről szóló 21/2004. (X. 12.) NKÖM-rendelet 25. § (1) bekezdése által védetté nyilvánított tatai Esterházy-nyárilak kertje, az ún. *Angolkert*. A sort 2005. október 5-én a dégi volt Festetics-kastélypark,⁹ 2006. május 9-én a budapesti volt Festetics-villakert, az ún. *Füvészkert* folytatja, majd 2006. szeptember 25-én a csákvári [4.a) és b) ábra] és mecseknádasdi kastélyparkok védetté nyilvánítása történt meg; végül 2009. március 6-án a zsámbéki zárdakert, három budai villakert és az edelényi kastélypark zárja a jogi értelemben is történeti kertek sorát.

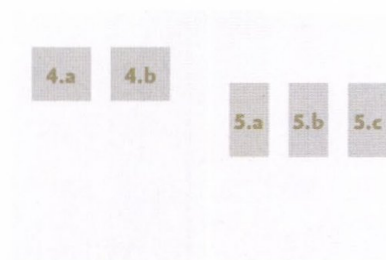
Az edelényi volt L’Huillier-Coburg-kastélypark 2009. évi védeleme szemléletes példája [5.a), b) és c) ábra] a 20. század második felében lezajló szakmai és műemléki jogalkotói szemléletváltozásnak. A park történeti kiterjedését, valamint az 1968. október 5-én kelt, a kastély műemléki környezeteként a 16111/68. OMF számú hatósági határozat mellékletében vázrajzzal kijelölt területet a

2009. március 6-i védelemmel összehasonlítva a korábban nem védett, „kimaradt” parkrészek védetté nyilvánítása, továbbá a műemléki védelem fajtájának a területi védelemről az egyedi védelemre történő „szigorítása” válik jól láthatóvá.

Az 1992 előtti védetté nyilvánító jogi aktusokat elemezve feltűnik a védendő keretek meghatározásának, illetve ezzel a védendő terület kijelölésének pontatlansága, többségében teljes hiánya. A védetté nyilvánítások tudományos előzményét adó, ún. védetté nyilvánítási dokumentációk ebből a korszakból jelentős hiányokat mutatnak, s csak 1986-tól indul a gyűjtemény.¹⁰ Mindezt figyelembe véve a védetté nyilvánított érték meghatározása, tehát elsősorban a védetté nyilvánító jogi aktus rendelkezéseitől várható, illetve lenne elvárható. Az értékek meghatározásának korszakban bevett módszere – léptékhelyes kézi vázrajz – mellett gyakori volt a közigazgatási területlehatárolás is határleírással és/vagy a védendő földrészek helyrajzi számainak felsorolásával. Utóbbi két lehatárolási módszer alkalmazását 1992-ig ebben a műfajban nem látjuk, míg az 1966–1970 közötti években a vázrajzok nem a kerthatárok konzekvens kijelölésére, hanem a műemléki környezetek határainak kijelölésére szolgáltak.

9 A vonatkozó jogszabály-hivatkozások sorrendben: 27/2005. (X. 7.) NKÖM; 11/2006. (V. 9.) NKÖM; 9/2006. (IX. 25.) OKM; 9/2009. (III. 6.) OKM.

10 A dokumentációk egy részét – elsősorban az 1986 előtti időszakból – a KÖH Tervtára, az 1986-tól induló másik részét a Nyilvántartási Iroda őrzi külön leltározás alatt.

4.a) és b) ábra / pict: Csákvár, volt Esterházy-kastélypark kiterjedése [4.a) piros] a történeti kertként védett földrészek megjelenítésével [4.b) kék] / The extension of Csákvár, former

Esterházy Castle Park [4.a) red] with the indication of the protected land parts as historic gardens [4.b) blue]

5.a), b) és c) ábra / pict: Edelény, volt L' Huillier-Coburg-

kastély műemléki környezete [piros] és parkja [5. a) kék]; a történeti kertként [5. b) kék], illetve műemléki környezetként [5. c) kék] védett földrészek területi

összefüggése a park [piros] kiterjedésével / Edelény, the monument environment of the former L' Huillier-Coburg Castle [red] and its park [5.a) blue]; the territorial relation between land

parts protected as historic gardens [5.b) blue], and the monument environment [5.c) blue] and the area of the park [red]

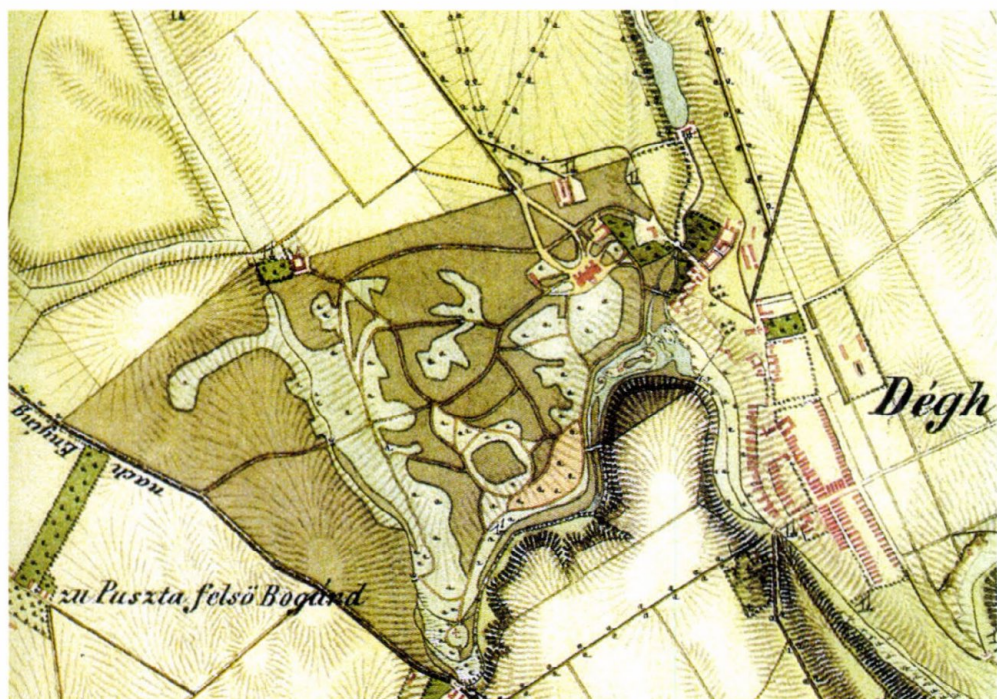
building ground at the time of protection and the distant edges of the garden of the present property later get destroyed without protection and fell prey to the division into plots and building over.

Under the regulation of the APCH, the first historic garden that was declared protected as individual monument "historic garden" due to its own landscape architecture values was the Esterházy summer cottage in Tata, the so-called "English garden". This was done within the scope of Article 25. Paragraph (1) of the 21/2004. (X. 12.) NKÖM (Ministry of National Cultural Heritage) decree on the declaration of certain properties as being of monument significance and on the termination of protection of monuments. The next one in the line is the declaration of protection of the former Festetics Castle Park⁹ in Dég on 5 October 2005, the former Festetics villa garden - the so-called "Füvészkert" (Botanic Garden) - in Budapest on 9 May 2006, then the declaration of protection

came in the case of the parks in Csákvár and Mecseknádasdon 25 September 2006 [Figure 4.a) and b)]. Finally, the last ones among historic gardens are the convent garden in Zsámbék, three villa gardens in Buda and the castle park in Edelény dating from 6 March 2009.

The protection of the former L'Huillier-Coburg Castle Park in Edelény in 2009 is a vivid example [Figures 5.a), b) and c)] of a paradigm shift of the profession and the legislation taking place in the second half of the 20th century. Comparing the protection of 6 May 2009 and the extension of the historic area with the area designated in a diagrammatical plan as protected environment of the castle by the annex of the 6111/68. OMF decision of 5 October 1968, it becomes visible that the park parts earlier unprotected and "left out" became protected and there was a change from monument protection to the more stringent individual protection.

⁹ The relevant legal references in the appropriate order: 27/2005. (X. 7.) NKÖM (Ministry of National Cultural Heritage); 11/2006. (V. 9.) NKÖM; 9/2006. (IX. 25.) OKM; 9/2009. (III. 6.) OKM. (Ministry of Education and Culture)

A történeti kertek védendő területének egyértelmű meghatározatlansága, illetve a lehatárolás teljes hiánya olyan nyilvántartási problémát generált, amelynek megoldása nem várthat magára. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról szóló 17/2002. (VI. 21.) NKÖM-miniszteri rendelet szerinti egységes központi hatósági nyilvántartást vezet, többek között a műemlékekről (3. § (1) a)-f) pontja). A hatósági nyilvántartás átfogó adatrevíziója 2009 januárjában jelentős humán és anyagi befektetésekkel kezdődött meg. A nyilvántartási revízió során a védetté nyilvánító jogi aktusok rendelkezéseiből kiindulva, szisztematikusan és ütemezetten megtörtént a szakmai és hatósági, közgazgatási adatok felülvizsgálata, javítása, a hiányok pótlása, a hiteltelen adatok törlése, továbbá a topográfiai adatok térinformatikai feldolgozása és megjelenítése.

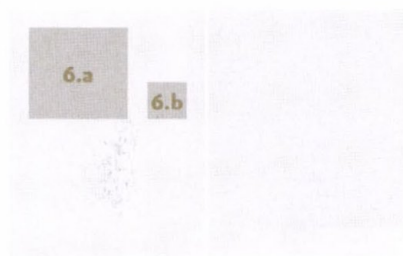
TÖRTÉNETI KERTEK LEHATÁROLÁSA - TÖRTÉNETI KERTHATÁROK ÉS FORRÁSAI

A történeti kertek – Kötv. 36. § (3) bekezdése szerinti – „teljes eredeti területének” meghatározása, tehát a történeti kerthatárok „meghúzása” elméletileg és gyakorlatilag sem egyszerű, s az előzmények ismeretében elméleti és gyakorlati szinten is hiánypótló feladat. A fenti definíciókból ugyanis az az elvi kérdés vethető fel, hogy speciális szempontok

szerint lehatárolható-e olyan összefüggő, koronként más és más jellemzőkkel bíró terület, amelyen történeti kert jelenik meg? A történeti kert kiterjedését, a kortörténeti periodizáció összefüggésében, a kert környezetével való viszonya éppúgy meghatározza, mint területének funkcionális tagozottsága. [6.a) és b) ábra]

A Firenzei Karta 7. § szerint: *A történeti kertet nem lehet elválasztani városi vagy falusi, mesterséges vagy természetes környezetétől – függetlenül attól, hogy van-e vagy nincs kapcsolatban épülettel. Ha van, úgy annak elválaszthatatlan kiegészítője. A kert környezetétől való elválaszthatatlanságát sugallja a különböző kerttípusok (architektonikus kert, tájképi kert) és stílusirányzatok („francia-kert”, „angolkert”, festői kert, szentimentális kert, gyűjteményes kert stb.) hatása alatt alakított, vagy további kertfajtákban (vadaskert, arborétum) is fellelhető tájkompozíciós megoldások. Ezek sorában legjelentősebb a vue,¹¹ – „átlátás” – a szabadon hagyott tisztás, vagy látványtengely, amely, mind a geometrikus, mind a tájképi kertek fontos, térélményt adó kompozíciós eleme. A vue tipikus, geometrikus kertekben megjelenő egyszerű formája az allé, az egy vagy több fasorral szegélyezett egyenes út; a nyiladék, a keskeny erdei irtás; s összetett formája a patte d'oe, – „lúdláb-motívum” – a közös metszéspontból (point-de-vue) induló, sugarasan szétágazó három egyenes út térkompozíciója. A vue a tájképi kertekben elhelyezett erdőfoltok,*

11 A vonatkozó definíciók szakszerű gyűjteményét adja: Alföldy Gábor: *Szak kifejezések magyarázata*. In: Galavics Géza: *Magyarországi angolkertek*. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 141-149.

6.a) és b) ábra / pict: Dég, volt Festetics-kastély parkjának történeti ábrázolása a második katonai felmérésen [6.a]) és területének funkcionális elemzése [6.b]

(Alföldy Gábor idézett tanulmányából) / The historic depiction of the castle park in Dég, former Festetics Castle during the second military survey [6.a]) and the

functional analysis of its territory [6.b] (from the cited study of Gábor Alföldy)

The inaccuracy in and mostly total absence of designation of the territory or the definition of the gardens to be protected become conspicuous while analysing the legal acts on protection before 1992. The documentation declaring protection is the scientific precedent of protection from this period. The documentation shows significant defects and the collection starts only from 1986.¹⁰ Taking all these into consideration, the definition of the protected value, thus can and should be expected primarily from the regulations of the legal act declaring the protection. Besides the general practice of defining the values in this period by scale manual diagrammatical plan - the designation of the administrative boundary was frequently done by boundary description and/or listing the topographical lot numbers of the land parts. The application of the latter two designation methods cannot be observed until 1992 in this form, while the diagrammatical plans were not used for the consistent designation of garden boundaries between 1966–1970 but for the designation of the boundaries of the monument environment.

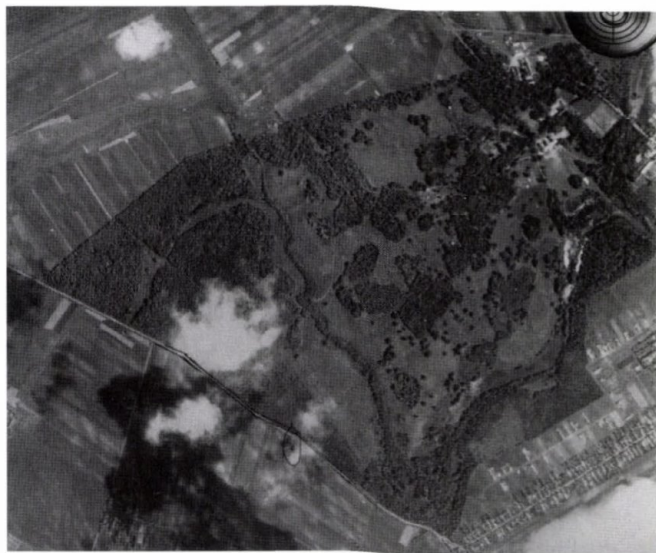
The obvious indefinability of the areas to be protected of historic gardens and the total lack of designation generated a registration problem, the solution to which is to be waited for. The National Office for the Protection of Cultural Heritage keeps a uniform central list/

official records according to the 17/2002. (VI. 21.) NKÖM ministerial decree on the records of cultural heritage - among others on monuments (Article 3 Paragraph 1 a-f.). The overall data revision of the records started with significant human and financial investment. During the revision, based on the regulations of the legal acts, the systematic and scheduled revision, correction, replacement of professional, official and administrative data took place as well as the GIS process and display of topographical data and the deletion of invalid data.

THE DESIGNATION OF HISTORIC GARDENS - HISTORIC GARDEN BOUNDARIES AND THEIR SOURCES

Drawing the historic garden boundaries according to Article 36 Paragraph 3 of the APCH, the definition of the „whole original territory” is not easy: neither on a theoretical, nor on a practical level and knowing the precedents is a suppletory task at both levels. The definitions above raise the theoretical question if a connected territory bearing features of various ages with a historic garden on it can be designated on the basis of special aspects. The territory of a historic garden in relation to the historical division can equally be defined by its relation to the environment and the functional division of its territory. [Figures 6.a) and b)]

¹⁰ Part of the documentation is kept - mostly from the period before 1986 - in the Tervtár - (Collection of Plans) of KÖH (National Office of Cultural Heritage), the other part starting from 1986 is kept in the Nyilvántartási Iroda (Registering Office) in a separate inventory.

facsoportok, szoliter fák és „staffázs-építmények”, valamint tisztások alkotta, bonyolult térstruktúráként jelenik meg. A prospect, – „kilátás” – függetlenül a kert típusától, kivezeti a tekintetet a kertből, s ekkor az eye-catcher – „a látvány optikai lezárása” – szerepét egy kerten kívüli tájelen, természeti képződmény, vagy tájban megjelenő létesítmény tölti be.

A környezettől való elválaszthatatlanság figyelembe vételével a történeti kertek határainak megállapításához tehát meg kell elégedni a környezettől való megkülönböztethetőség szükséges és elégséges feltételével. A természetes (domborzat-hegy, növényzet-erdő, vízmeder), az alakított természeti (fasor, növényi térfal, vízfolyás-csatorna, patak,) és a művi (kerítés, út, árok, határjel) kerthatáralkotók történeti periódusonként, koronként változhatnak: elenyészhetnek, vagy újonnan létesülhetnek. Az architektónikus kertek kerítőfalai a környezettől való fizikai lehatárolást a leghatározottabban fejezik ki. Az ah-ah, – „aha-árok” – vagy

a saut de loup – „csak a vue-k szélességében húzódó árok” – a kert felől kialakított támfalával, s ehhez a külső oldalon csatlakozó lapos rézsűvel a tájképi kertek olyan fizikai lehatárolását adta, amely a kertet kívülről védte, ugyanakkor a szabad kilátást már nem akadályozta. A kert művelésmódjának változatai (díszkert, haszonkert, gyümölcsös, konyhakert, zöldséges, mező, legelő, erdő stb.) és természetbe ágyazottságának módja, pedig minden korban mutatja a kertművészeti alkotás komplexitását.

Egy kert történeti határainak megállapítását lehetővé tevő források közül a leíró források (útleírások, lexikonok kertismertetései; birtokhatár-leírások stb.) mellett az ábrázolások források emelkednek ki jelentőségükben. A képi ábrázolások közül a 17–19. századi képzőművészeti ábrázolások (látképek)¹² mellett szemléletesebbek a 20. századi katonai légifotók, később napjaink ortofotói.¹³ [7.a), b), c) és d) ábra] Ezen a kertek növényegyüttesei, illetve

12 Bővebben l. Galavics Géza: A magyarországi kertek képzőművészeti ábrázolásai. I. rész. 17. század. In: Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem. Szerk.: Galavics Géza. MTA Művészet-történeti Kutatóintézet, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. 167–198.

13 Ortofotó: olyan légifotó, amely mentes a kameratengely ferdeségétől és a terep magasságkülönbségeiből adódó torzulásoktól. Digitális, georeferált ortofotó fedésbe hozható azonos vetületű térképekkel, transzformálható más vetületi rendszerekbe, bármely képpontja oda-vissza megfeleltethető egy adott térképi vetület koordinátaival.

7.a), b), c) és d)

ábra / pict:

történeti kert
látványa katonai
légifotón, majd
ortofotón: Dég 1951.
évi [7.a)], és
Füzérradvány 1952.
évi légifotói [7.b)],
illetve mai ortofotói

[7.c-d)] / The view of
historic gardens on a
military aerial
photograph, and in an
orthophoto: Dég in
1951 [7.a)],
Füzérradvány in 1952
[7.b)], and their
current orthophotos
[7.c-d)]

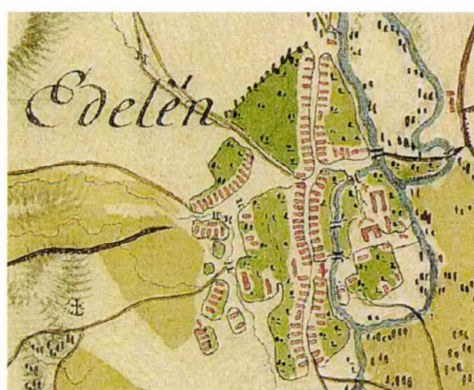
According to Article 7 of the Florence Charter: *Whether or not it is associated with a building in which case it is an inseparable complement, the historic garden cannot be isolated from its own particular environment, whether urban or rural, artificial or natural.* The landscape composition variations formed under the impact of different garden types (architectonic garden, landscape garden) and trends of style ("French garden", "English garden", picturesque garden, sentimental garden, botanical garden etc.) or other garden types (game reserve, arboretum) suggest the inseparability of gardens from their environment. Among these, the most significant one is the *vue*,¹¹ – „overview” – a clearing left disclosed or view axis, which is an important composition element giving space experience of both geometrical and landscape gardens. The simple typical form of *vue* appearing in geometrical gardens is the *allé*, which is a straight road bordered by one or more alleys; the narrow forest clearing called *clearance*; and its complex form, the *patte d'oie* – „the goose foot motif” – the space composition of three straight roads starting from the common intersection (*point-de-vue*) and branching out radially. The *vue* appears as a complicated space structure composed of forest patches, tree clumps, *solitaire trees*, „staffage-buildings” and clearings placed in landscape gardens. The *prospect* (view) – irrespectively of the type of the garden – leads the viewer's eyes out of the garden, and then the role of the eye-catcher – „optical closing of the view” – is played a landscape element outside the garden, a natural formation or an establishment appearing in the landscape.

Considering the inseparability of historic gardens from the environment, the necessary and satisfactory conditions of distinguishability from the environment should suffice when determining the boundaries of historic gardens. The natural (relief-mountain, flora-forest, waterbed), the created natural (alley, floral spacewall, rill-canal, stream) and the created (fence, road, ditch, corner-mark) components of garden boundaries may change according to the various historic periods/ages, they may perish or may be newly formed. The fencing-walls of the architectonic gardens represent the physical designation/enclosure from the environment in the most definite way. The *ah-ah*, – „aha-ditch” – or the *saut de loup* – „ditch running along only in the width of the *vues*” – with its supporting wall created on the side of the garden and with the flat ramp joining this outside, gave such physical designation of landscape gardens that protected the garden from outside and at the same time it did not block clear view. The variations of garden cultivation (flower-garden, crop garden, orchard, kaleyard, vegetable garden, meadow, forest etc.) and the way they are embedded in nature show the complexity of garden art creation through all ages.

From among resources that enable the definition of the historic boundaries of a garden, besides the descriptive resources (travel books and encyclopaedias, land boundary descriptions) depicting sources are eminent due to their significance. Among the pictorial representations, besides the 17-19th century fine art representations (*views*)¹² military air photos from the 20th century – later orthophotos of our time – are

¹¹ A professional collection of relevant definitions: Gábor Alföldy: *Szakkifejezések magyarázata* – (The Explanation of Professional Terms). In: Géza Galavics: *Magyarországi angolkertek* – (English Gardens in Hungary). Balassi Kiadó, Budapest, 1999. pp. 141-149.

¹² For more info cf Géza Galavics: *A magyarországi kertek képzőművészeti ábrázolásai* – (The Depictions of Gardens in Hungary in Fine Arts). Part I. 17th century. In: *Historic Gardens in and around Hungary. Garden Art and Historic Monument Protection*. Ed.: Géza Galavics. MTA Research Institute for Art, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. pp. 167-198.

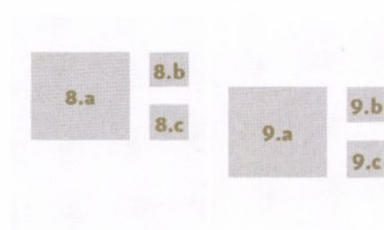
zöldfelület rendszere és térszerkezete, az úthálózat, a térfatárak jól szemléltethetők. Mindezek mellett, azonban a korabeli alaprajzi és térképi ábrázolások csoportja alkalmazható igazán célszerűen. A kertek tervezésével, létesítésével, felmérésével stb. összefüggő, ma már levéltárakban fellelhető kéziratos alaprajzok felkutatása önálló kerttörténeti kutatások keretében lassan válnak hozzáférhetővé. Ezekkel szemben viszont digitálisan is rendelkezésre állnak a 18–20. századi Magyarországra vonatkozó helyrajzi vizsgálatok katonai és kataszteri felméréseinek ábrázolás-sorozata. Az első katonai felmérés (1782–1785) és országleírás túlnyomó részét katonai térképészek készítették. A mai Magyarország területét bemutató 463 darab, 64×42 cm és ún. egész, vagy egyszerű katonai mértékkel felvett, 1:28.800 – azaz 1 cm a térképen a valóságban 288 méter – méretarányú szelvényből álló sorozat hazánkat megközelítően 125 m² felületen ábrázolja. E hatalmas felületet teljesen kitölti a rajzolat és a színezés, amely igen gazdag információban.¹⁴ [8.a), b) és c) ábra]

Az elsővel azonos léptékben, 1819–1869 között készült, a Magyar Királyság és a Temesi Bánság területét ábrázoló második katonai felmérés. A második katonai

felmérés részletes 1:28800 méretarányú térképei tekinthetők az első olyan térképműnek, amely Magyarország területét topográfiai céllal és valamilyen vetület (Cassini-Soldner) szerint ábrázolja. Míg az első katonai felmérés magyarországi szelvényeihez nem volt egységes jelkulcs, a második katonai felméréshez a General-quartiermeisterstab 1827-ben egységes jelkulcs használatát rendelte el, amely a továbbiakban irányadó lett a terep térképi ábrázolásánál. [9.a), b) és c) ábra]

Magyarországon 1849. október 20-án rendelték el – a hosszú időtartamra változatlanul tervezett – „állandó kataszter” létrehozását, amely az ún. háromszögelés módszerével 1853-ban indult meg a Dunántúlon, a már előbb említett, a General-quartiermeisterstab alárendeltségébe tartozó Háromszögölő Osztály mérési eredményeinek felhasználásával. A részletes felmérés 1856-ban kezdődött, szintén a Dunántúlon, de 1866-ig az ország területének csupán 26,4%-át mérték fel, így a második katonai felmérés zömében megelőzte a kataszteri felmérést, vagyis nem támaszkodhatott arra. A kataszteri felmérést Magyarország területén inkább a harmadik katonai felmérés használhatta alapanyagként, mert 1880-ra az ország mintegy

14 Dávid Ferenc: *Diszkterek Magyarországon a 18. század utolsó évtizedeiben (térkép és kommentár)*. In: *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem*. Szerk.: Galavics Géza. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. 206–220.

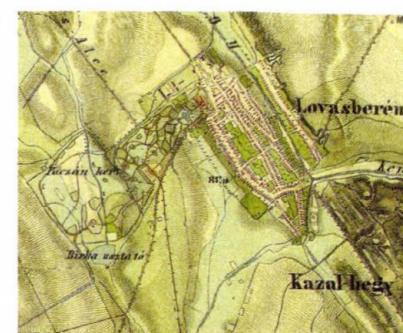

8.a), b) és c) ábra
/ pict: kertek
ábrázolása az első
katonai felmérésen:
Fertőd [8.a)],
Keszthely [8.b)],
Edelény [8.c)] / The
presentation of

gardens in the first
military survey: Fertőd
[8.a)], Keszthely
[8.b)], Edelény [8.c)]
9.a), b) és c) ábra
/ pict: kertek és
parkok ábrázolása a
második katonai

felmérésen:
Alcsútdoboz [9.a)],
Keszthely [9.b)],
Lovasberény [9.c)] /
Figures 9.a), b) and c):
the depiction of
gardens and parks at
the second military

survey: Alcsútdoboz
[9.a)], Keszthely
[9.b)], Lovasberény
[9.c)]

more expressive¹³ [Figures 7.a), b), c) and d)]. The vegetation of gardens or the system and structure of the green surface, the road-network and space frontiers are distinct in these pictures. Nevertheless, besides these, the group of contemporary ground plans and cartographical depictions can be really properly applied. In the frame of independent garden history research, the search in archives for hand-made ground plans related to the planning, creating and surveying of gardens etc. is becoming accessible and possible slowly. On the other hand, the depiction series of military and cadastral surveys of the topographical surveys from the 18-20th century Hungary are digitally available. The predominant part of first military survey (1782-1785) and land description was prepared by military cartographers. The series made up of scale segments depicts the area of recent Hungary on about 125 m² surface and consists of 463 pieces. It has the size of 64 × 42 cm and was recorded with simple

military scale of 1:28.800 – 1 cm on the map that is 288 m in the reality. This huge surface is completely filled with drawing and colouring that provides rich information.¹⁴ [Figures 8.a), b) and c)]

The second military survey was made with a similar scale to the first one between 1819 and 1868 depicting the territory of the Hungarian Kingdom and the Banat of Temesvár. The maps of this survey with a scale of 1:28800 can be regarded as the first maps that depict the territory of Hungary with a topographical purpose and according to a certain projection (Cassini-Soldner projection). While there was no unified key to signs for the first segments of the first military survey, the General-quartiermeisterstab (Quartermaster General Staff) ordered a unified key to signs for the second survey in 1827. Later, this was the model to be followed at cartographic depiction of terrains. [Figures 9.a), b) and c)]

13 Orthophoto: an aerial photo devoid of the distortions originating from the slanted axis of the camera or the height differences of the terrain. The digital, georeferenced orthophoto can be aligned with maps of similar projection, are transformable into systems of different projection and any of their pixels can correspond to the coordinates of a given map projection.

14 Ferenc Dávid: *Díszkertek Magyarországon a 18. század utolsó évtizedeiben – (Ornamental gardens in Hungary in the last decades of the 18th century (map and comments))*. In: *Historical Gardens in and around Hungary. Garden Art and Historic Monument Protection*. Ed.: Géza Galavics. MTA Research Institute of Art History, Mágus Kiadó, Budapest, 2000. pp. 206-220.

felének kataszteri felmérésre elkészült.¹⁵ A községi kataszteri térképek 1856-tól folyamatosan készültek, s 1:2880 (1 bécsi hüvelyk=40 öl), a fontosabb területek ábrázolásánál 1:1440, vagy 1:720 méretarányt alkalmaztak. Az 1:2880 méretarányú térképek három változatban készültek el: felvételi előrajz, térkép és birtokvázlat. [10.a), b) és c) ábra]

Az 1869–1887 között elkészült harmadik katonai felmérés jelentőségében a sokkal részletesebb ábrázolású kataszteri felmérés mellett háttérbe szorul, de fontos megjegyezni, hogy az 1:25 000 méretarányú kéziratosszalvényeit 1920–1926 között reambulálták, vagyis helyszíni helyesbítés alapján felújították, és színes, szintvonalas térképként adták ki. Az új térképészeti felmérést, pedig 1927-től kezdték meg, topográfiai új felmérési módszerek és a légi fotogrammetria alkalmazásával.

Egy-egy katonai, vagy kataszteri, illetve kéziratosszalvény térkép kertábrázolása alapján

tehát csak egy adott időszakra érvényesen értelmezhető határvonal (konkrét kerthatár) rajzolható meg. [11.a) és b) ábra] Egy ilyen konkrét kerthatár jelölheti ki a jelenleg fennálló, megmaradt kert területét is (mai kerthatár). Mivel a történeti kert (át)alakítása, kiterjedésének változása a kerthatárok (a terület növekedését, csökkenését, alaprajzi forma) változását is eredményezheti, így a különféle térképeken dokumentált konkrét kerthatárok kronológikus sorozata együttesen, a legnagyobb (befoglaló) területtel értelmezhető (abszolút kerthatár). Ez a kert történeti kiterjedése, tehát minden olyan (kert)terület, amely a kert fennállása óta annak szerves része volt, függetlenül a terület(rész) jelen állapotától.¹⁶ Mind ezen túlmenően értelmezhető és a történetitől megkülönböztethető a történeti kert védett területhatára (védett kerthatár), amelyet a védetté nyilvánítással védetté váló földrészletek védéskori, illetve mai földrészleteinek – nem feltétlenül azonos – kiterjedése határoz meg.

¹⁵ Antalffy Andor: A magyar állami földmérés. In: *Térképészeti Közlöny*, (1934.) III. k., 1-2. füzet.

¹⁶ L. a tudományos előzményeket pl.: Alföldy Gábor: A dégi kastélypark története. In: *Műemlékvédelem* 53. évf. (2009) 1-2. szám 49-68. és Fatsar Kristóf: A történeti kertekben végzett terepkutatások összetett eljárásai. In: *4D* (2009) 13. szám 36-55.

10.b

10.a

10.c

10.a), b) és c)

ábra / pict: kertek,
parkok ábrázolása
kataszteri térképen:

Keszthely [10.a)],
Dég [10.b)],
Lovasberény [10.c)]

/ The depiction of
gardens, parks on a

cadastral map:

Keszthely [10.a)], Dég
[10.b)], Lovasberény
[10.c)]

The creation of a “constant cadastre” was ordered on 20 October 1849 in Hungary that was meant to be unchanged for a long period of time. It started with the so-called „triangulation” method in 1853 in Transdanubia using the survey results of the „Triangulation Division” that was under the General-quartiermeisterstab (Quartermaster General Staff). The detailed survey started in 1856 also in Transdanubia but until 1866 only 26.4 % of the country’s territory was surveyed, so the second military survey mostly preceded the cadastral survey, i.e. it was not able to rely on it. The cadastral survey in the territory of Hungary could be used as basis by the third military survey since by 1880 the cadastral survey of about half of country’s territory was completed.¹⁵ Village cadastral maps were continuously made from 1856 onward and used the scale 1:2880 or at the more important areas, the scale of 1:1440, or 1:720 was used. The maps at 1:2880 scale were made in three copies: recording sketch, map and property sketch. [Figures 10.a), b) and c)]

The third military survey completed between 1869 and 1887 is not as significant as the cadastral survey with more detailed depiction but it is important to note that its manual segments at 1:25 000 scale were re-surveyed, corrected between 1920 and 1926 and were printed in a colourful, contour map. The new map survey was started from 1927 by using new topographical survey methods and aerial photogrammetry.

On the basis of garden depiction of some military, cadastral and handmade maps only one boundary line can be drawn,

applicable to only a given time period (concrete garden boundary) [Figures 11.a) and b)]. One specific garden boundary can designate the currently existing, remained garden territory (present-day garden boundary). As the reshaping of the historical garden and the change in its extension can result in the change (growth or fall of stretch, shape of ground plan) of the garden boundaries, the chronological sequence of the concrete garden boundaries documented on the different maps can be interpreted together with the biggest (incorporating) stretch (absolute garden boundary). This is the historical extension of the garden, meaning every (garden) part that has belonged to it since its existence without reference to the present state of the land part¹⁶. The protected boundary of a historical garden (protected garden boundary) can be interpreted beyond this and can be differentiated from the historical ones, which is determined by the extension of land parts from the time of protection and present land parts – these two might not be the same.

SUMMARY

The official records and monumental protection of our historic gardens showed fundamental shortages until recently, besides the fact that the land parts of the historical areas of the gardens and parks can be and have been under territorial and individual monumental protection since 1966. The registration of monumental protection and exact designation have only recently been determined by the protection concept defining the value of the

15 Andor Antalffy: A magyar állami földmérés – (Land Survey in Hungary). In: *Térképészeti Közlöny – (Cartographic Journal)*, (1934.) ed. III., Vol. 1-2.

16 Cf scientific precedents e.g.: Gábor Alföldy: A dégi kastélypark története – (The History of Dég Castle). In: *Műemlékvédelem – (Monument Protection) Year* 53. (2009) No 1-2. pp. 49-68. and Kristóf Fatsar: A történeti kertekben végzett terepkutatások összetett eljárásai – (The Complex Procedures of Field Research in Historic Gardens). In: *4D* (2009) No 13. pp. 36-55.

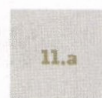

ÖSSZEFOGLALÁS

Történeti kertjeink hatósági nyilvántartása és műemléki védelme a közelmúltig alapvető hiányosságokat mutatott, mindamelllett, hogy a kertek, parkok történeti területének földrészletei 1966 óta területi és egyedi műemléki védelem alatt is állhatnak, vagy állnak. A műemléki védelem nevesítését, a pontos lehatárolását, azonban csak a legutóbbi időktől határozza meg a kert értékét definiáló tudatos védési koncepció. A pontos, aktualizált hatósági nyilvántartás vezetésében a legnagyobb nehézséget a kert nagy számban tapasztalható tartozék védelme, továbbá a kertben álló építmények védettségének földrészleteikre, majd ezek telekalakításai során keletkezett utódingatlanokra, esetlegesen

származtatott műemléki védelem fennállása okozza. A hatályosan védett földrészletek (ingatlanok) körének – tehát a kert védett területének – meghatározása védési-jogtörténeti elemzésekén túl térinformatikai műveletek¹⁷ bevonását tette indokolttá. Mivel az abszolút kerthatár a kert védett földrészleteinek kiterjedésével – védett kerthatár – teljességében a legritkábban azonosítható, így utóbbi kiterjedésének változáskövetése kizárólag térinformatikai módszerekkel biztosítható. A példaként kiragadott történeti kertek „esetei” a jogi aktusokon alapuló adatrevízió szükségességét, és a kerthatárok térinformatikai feldolgozása során szemléltethető és láttatható sajátos jelenségek bemutatásával, az emlékcsoport műemléki védelmének specifikumait láttatják, illetve igazolják. ©

¹⁷ A tanulmányban bemutatott, illetve a KÖH hatósági nyilvántartásában szereplő védett kertek és parkok, illetve védett területek kiterjedésének térinformatikai feldolgozását Csákvári Rita, geodéta, térinformatikai szakmérnök végzi.

11.a) és b) ábra / pict: Csákvár, volt Esterházy-kastélypark konkrét kerthatár ábrázolásai a szakirodalomban (Fatsar Kristóf idézett tanulmányából) /

The depiction of the concrete garden boundaries in the professional literature of Csákvár, former Esterházy Castle Park (from the cited study of Kristóf Fatsar)

gardens. In keeping exact, updated records, the greatest difficulties are caused on the one hand by the protection of the garden accessories which exist in big numbers. On the other, they are caused by incidental protection on the land parts of the buildings standing in the garden and their post properties arisen by modifying the ground lot. The definition of the effectively protected land parts (properties) – that is the protected area of the garden – besides protective and legal historical analysis also made GIS operations necessary. As the absolute garden boundary can be identified with the extension of the protected land parts of the garden in the fewest cases – protected garden boundary – tracking changes can only be ensured through GIS methods¹⁷. The

“cases” of these historical gardens show and prove us the necessity of data revision based on the legal act and the specialities of the protection of the group of monuments by presenting the specific phenomena, which can be seen by the GIS processing of the garden boundaries.

17 The presented GIS processing of the area of protected gardens, parks and land to be found in the KÖH official records has been and is done by Rita Csákvári, geodetic surveyor and GIS engineer.

BERLIN – SPREE-VÁROS

A MŰVI ÉS A TERMÉSZETI KÖRNYEZET KONFLIKTUSAI BERLIN PÉLDÁJÁN

BERLIN – SPREE-CITY

THE ARTIFICIAL AND THE NATURAL ENVIRONMENT CONFLICTS IN BERLIN

SZERZŐ/BY:
SZÖVÉNYI ANNA

LEKTOR/REVIEWER:
KÖRMENDY IMRE

A város és a természeti táj hasonló léptékű életterünk. Egy város működésének alapvető kérdése, hogy hogyan viszonyul az őt befogadó természeti-táji környezethez. A kérdések és problémák lehetnek formai, téri, funkcionális jellegűek is, de legtöbbször a fő kérdés az erőszak mértéke, azaz, hogy a természeti-táji adottságok ellenében vagy azokkal összhangban, azokkal együtt fejlődik-e a város. Ha elfogadjuk, hogy a város egy folyamatosan növekvő, élő struktúra, akkor az a kedvező, ha az általa birtokba vett természeti-táji adottságokkal és mechanizmusokkal mindinkább „együttműködik”. Hogy mit értek együttműködésen, azt mutatom be Berlin két jelentős természeti és természeti jellegű szerkezeti vonalának példáján, illetve azok egyes pontjain keresztül.

A SPREE FOLYÓ ÉS A VÁROSI VASÚT VONALA

A Spree

Berlin természeti-táji közege látszólag nem meghatározó: nincsenek magas hegyek, nincs igazán markáns tájképi elem – a város felülete sík. Az egyetlen, a várostérképen első ránézésre is jól kirajzolódó természetes vonal a Spree

meandere. Talán ezért is született Berlin ragadvány neve, a Spree-Athén. A Spree vonalának és a városnak a városközpont szempontjából nagyon érdekes a viszonya. Egy ilyen meanderező vonal városszerkezeti szempontból szinte megoldhatatlan problémát jelent, hiszen a városszövet általában ortogonális¹, egymásra merőleges hálózatok egysége. Egy ilyen zezzugos vonal, ami 300-600 méterenként egy félköríves kanyart vesz, nehezen integrálható a városi struktúrába: kereszteződések, határvonalat generál, közben érdekes, vagy konfliktusos helyzeteket teremtve maga körül. (1. ábra)

Az S-Bahn

Felfedezhetünk egy másik hasonlóan kanyargó, látszólag öntörvényű vonalat is: a városi magasvasút, az S-Bahn vonalát, amit 1864-ben létesítettek, s amely a Mitten (Berlin központi fekvésű városrésze) kissé érthetetlen módon a Spreével ellenkező ritmusban meanderezik. Telepítése, ha nem a morfológiai, hanem a funkcionális elvet tekintjük és a forrásokat elemezzük², természetesen logikus; el kellett vele érni az akkor már létező fontos városi csomópontokat: az Alexander Platzot, a Hackischemarktot, a Friedrichstrassét és az Északi állomást (Lehrter

¹ Fonyódi Mariann PHD értekezés: *Az ortogonális városháló, mint városi attribútum* (2005)
² *Berliner Stadtentwicklung von A bis Z* von Herbert Schwenk von Edition Luisenstadt, (1998)

1. kép/pict.: Spree folyó vonala / Spree River line¹

2. kép/pict.: Spree és S-bahn vonala / Spree and S-Bahn line

The city and the natural landscape are living spaces of a similar scale. In a city, it is an essential question how it relates to the landscape and to the natural host environment. The questions and problems can be formal, spatial, functional in nature, but in most cases the main question is about the degree of violence, namely, whether the city's development is in accordance with local, natural conditions, or conflicting with them. If we accept that the city is a growing, living structure, it is favorable, if it is striving to "cooperate" with the natural landscape features and mechanisms, which it had taken possession of. What I mean by cooperation, I will show on the example of two major natural and natural-like structural lines of Berlin, and by some of their points.

THE SPREE RIVER AND THE CITY RAIL LINE

The Spree

The natural landscape of Berlin does not seem to be decisive: there are no high mountains, there is no really strong element of landscape – the city's surface is flat. The only element that clearly emerges from city maps – at the first glance – is the natural, meandering line of the Spree. Perhaps this is why Berlin received the nickname the „Spree-Athens”. The line of the Spree and the city, from the center's point of view, have a very interesting relationship. Such a meandering line is an almost insurmountable problem for the city structure, since generally the urban tissue is orthogonal¹, it is a unity of orthogonal

¹ Fonyódi Mariann PhD thesis: *The orthogonal urban network as urban attribute* (2005)

Ban(hof) érintve ki kellett jutni vele a Zoologischer Gartenig, az akkori palotanegyedhez. Ez a vasúti pálya különleges vonalvezetése, öntörvényűsége miatt a városban a természeti elemhez, a Spree folyóhoz hasonlóan viselkedik. (2. ábra)

A két vonal tulajdonságai – különbözőségei; miben érhető tetten a táji jelleg MORFOLÓGIA – szerkezet Mind a Spree, mind az S-Bahn hasonlóan íves vonalvezetésűek, ami egy igazi városi útvonalnál nem megszokott, hiszen nem a legközelebbi utat eredményezi egy városi útvonal ilyen szinte nem is lehet. Így a városszerkezetre gyakorolt hatásuk kettős, míg egyik oldalról funkcionális szerepük létfontosságú, geometriai helyzetük szerkezeti nehézségeket szül.

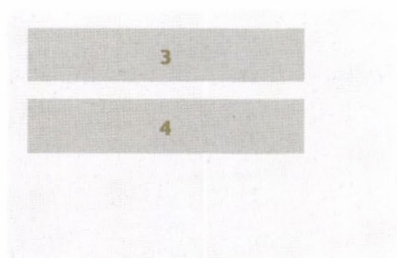
DINAMIKA Hasonlóságuk a mozgás, a dinamikusság: a folyón a hajózás jelenti a dinamikát, ami ma már csak turisztikai jelentőségű, illetve maga a víz sodrása, állandó változása adja a dinamikát; a vasúton pedig az állandó utazás és maguk a vonatok, mint állandóan mozgó városképi elemek.

ÁLLANDÓ KARAKTER Távoli, de fontos párhuzamként értékelendő a karakterképző szerepük a városban. A folyó állandó karaktere a természetesen maga a vízfelület, a partok és talán

az átszelő hidak sokasága és ritmusa (3. ábra), míg a magasvasútnál ez az ismétlődő árkádokat, a síneket, a felsővezetéseket jelenti (4. ábra). Közös jellemzője még mindkét vonalnak a térfelhasználás szempontjából a nehezen átszelhetőség, az elválasztó határ szerep.

KÜLÖNBÖZŐSÉG Eltérő tulajdonságaik szintén használatukban rejlenek. Míg a folyó mellett jó lenni, városképileg is vonzó hely, úgy ritkán igaz a vasútra, hogy valaki szívesen a „partjára” ülne, sőt általában védőtávolságokat jelölnek ki mellette, - inkább taszítja, mint vonzza maga köré az épületeket, embereket, történéseket. Fontos megemlíteni itt egy másik hasonló jelenséget: a folyó mentén a most „divatos” elv, a folyópartok felszabadítása, zöld- és/vagy ökológiai folyosóként való kezelése ugyanezt indítja el: a partoktól a beépítés eltávolodik, és új helyet ad a cselekvésnek, új élettereket hoz létre. Berlin esetében a vasút – magasvasútról lévén szó – kicsit más szerepet tölt be, mint általában: alsó árkádjai a most folyó revitalizáció során élettel telnek meg, szórakozóhelyeknek, boltoknak adnak helyet, és sokszor a beépítés is a sínekhez egész közel halad, ráhúzódik, sőt a múltban létezett olyan is, hogy a vasút épületeken haladt át.³

3 Berliner Stadtentwicklung von A bis Z von Herbert Schwenk von Edition Luisenstadt, (1998)

3. kép/pict.:

Állandó karaktert
képző elemek – folyó
/ Permanent
character-forming
elements: river

4. kép/pict.:

Állandó karaktert
képző elemek
– vasút / Permanent
character-forming
elements: rail

networks. Such a zigzag line, which makes a semi-circular curve every 300–600 meters, is difficult to be integrated into the urban structure: it generates intersections, border-lines, and at the same time creates interesting, or conflicting situations around. (Figure 1)

The S-Bahn

We can discover another, serpentine-like, seemingly autonomous line: the elevated light train, the S-Bahn line, established in 1864 and meandering in the Mitte (the central district of Berlin), somewhat inexplicably in the opposite rhythm to the Spree. The installation of the railway is, if we consider not the morphological, but the functional principle and analyze the sources² of course, logical; it had to connect the existing major urban hubs: passing by the Alexanderplatz, the Hackescher Markt, the Friedrichstrasse and the station in the North (Lehrter Bahnhof) it had to reach the Zoologischer Garten, the then-palace district. This railway line, because of its special tracing and its autonomous character, acts similarly to the natural element in the city - the river Spree. (Figure 2)

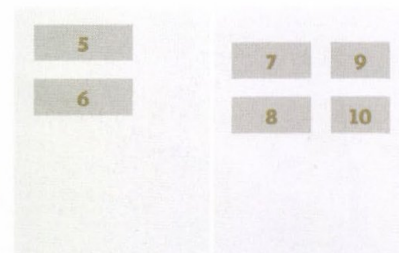
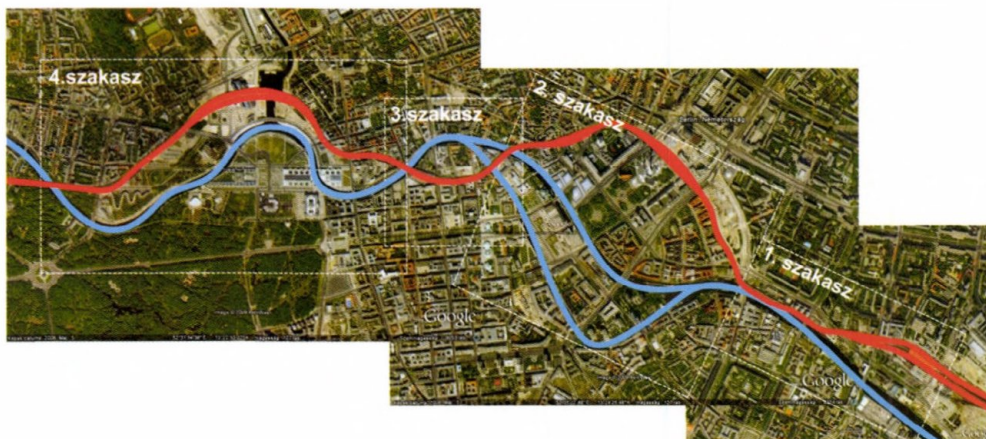
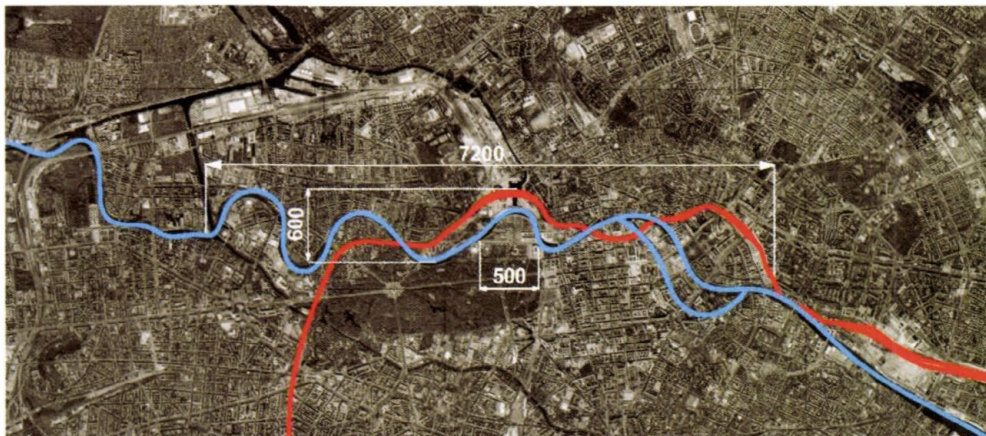
The properties and differences of the two lines ; the signs of the landscape character

MORPHOLOGY - structure Both the Spree and the S-Bahn are similarly curved, which is not ordinary as a real urban path, since it is not the shortest way, such a city-route is normally impossible. Thus, their impact on urban structure is dual, while on the one hand, they play an essential functional role, their geometrical position creates structural difficulties.

DYNAMICS SIMILARITY between the two lines is the movement, the dynamism: the dynamics of river navigation (which has now only touristic importance) or the dynamics of the water itself, twisting and constantly changing. By the rail, the dynamics are given by the constant travelling of people and by the trains themselves, which become constantly moving townscape elements.

PERMANENT CHARACTER A remote, but important similarity between the elements is their character-forming role in the city. The permanent character of the river is of course the water surface itself, the riverbanks, and perhaps a multitude of cross bridges and their rhythm (Fig. 3), while the elevated light rail's permanent elements

² Berliner Stadtentwicklung von A bis Z von Herbert Schwenk von Edition Luisenstadt, (1998)

5. kép/pict.:

Kelet-nyugati tengely és méretei / The east-west axis, and its dimensions

6. kép/pict.:

A vizsgált városszerkezeti egység szakaszai / The sections of the analyzed urban structural unit

7. kép/pict.:

1. szakasz / 1. Section

8. kép/pict.:

2. szakasz / 2. Section

9. kép/pict.:

3. szakasz / 3. Section

10. kép/pict.:

4. szakasz / 4. Section

A vasút és a folyó együttes szerepe

A városszerkezetben mindkét meanderező vonal – a Spree és az S-Bahn – körülbelül egy 500-600 méter széles területsávot kelet-nyugati irányban szinte együtt ural. Szigeteket, félszigeteket alkotnak, választanak le a városhoz, ha elfogadjuk szétválasztó szerepüket. (5. ábra)

Vizsgáljuk meg csak ezt a terület-sávot keletről nyugatnak haladva, a vasút vonalát követve. Induljunk el az Ostbahnhoftól és haladjunk egészen a Bellevue megállóig. Ezt a területrészt a városszerkezet, a folyó és a vasút viszonya alapján négy, egymástól jelentősen eltérő karakterű szakaszra oszthatjuk:

- az Ostbahnhoftól a Schillingstrasse megállóig: az egymásra füződött párhuzamos szakasz,
- az Alexanderplatz-tól a Hackescher Marktig: a duplasziget szakasz,
- a Friedrichstrasse megálló feletti sziget szakasz,
- a Friedrichstrassétól a Bellevue megállóig terjedő sziget és félsziget (Spreebogen) szakasz (6. ábra).

Szigetek és karakterük

Keletről indulva a két vonal szinte egymásra simul, itt egymást erősítik, a magasvasút a várost elszigeteli a

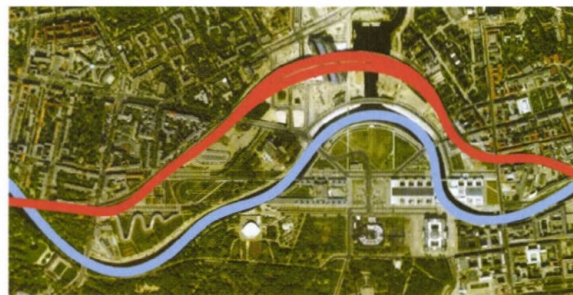
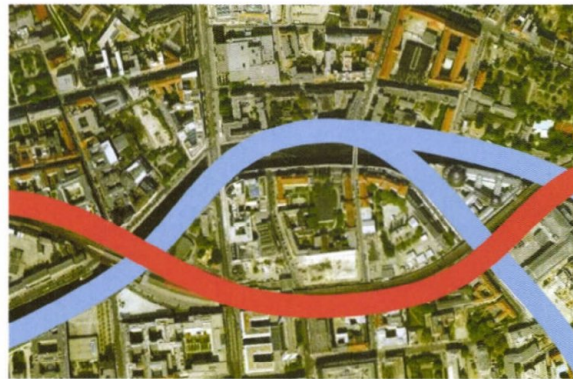
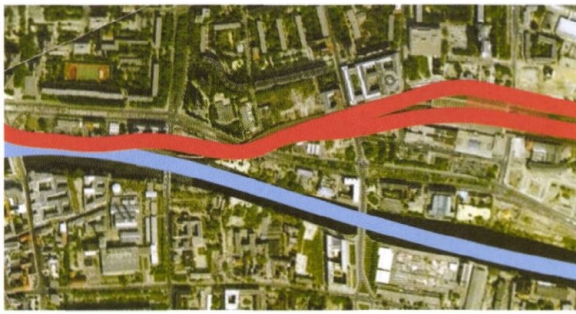
folyótól, a folyó felől így egységes homlokzatot ad. A város működése szempontjából ez az ideális együttállás, amikor a két elvágó határvonal egymás mellé rendeződik, itt a városszerkezet jellemzően ipari funkciókat hordoz (7. ábra). Ennél sokkal izgalmasabb, de problémásabb is egyben az a pont, ahol a két vonal egymástól elválik a Museumsinsel mentén. A két hullám még mindig párhuzamosan halad, csak kibővül a távolság köztük – sőt a folyó is két ágra bomlik: hirtelen az eddig egy szálon futó vonal háromra szakad, míg a vasút hátulról szépen lezárja a központi városrészt egyfajta kínai fal-ként, a folyó elkezd igazi városi szerepét élni: kanyarjával, szigetével, partjaival a városképet gazdagítva (8. ábra). Ez egyben a város legrégebbi része is. Jellemző rá, hogy telepítése kihasználja a folyó adottságait, a Berlin kezdete óta változatlan, középkori városszerkezet, ami a folyó mellé települt. A két sziget szélessége 600, illetve 250 méter, a szigetek beépítésének jellegét nagyvárosi tömbök, jelentős épületek, terek adják és tengelyek szelik át.

A harmadik szakasz előtt a két vonal keresztezi egymást, és egy újabb lencse alakú teret szakítanak ki a város szövetéből, amelyen egy átlagos, tömbös-

utcás beépítés található meglehetősen nagy használhatatlan területekkel, sarkokkal és szigetcsúcsokkal (9. ábra). Ez a terület sehova sem tartozik, túl keskeny ahhoz, hogy önálló egység lehessen, talán a Friedrichstrasse jelentené legfőbb kapcsolatát, de a kiemelt vasúti pálya miatt ez csak funkcionális és nem igazi térbeli kapcsolatot jelent. Északra pedig a folyó és az ottmaradt ipartelepek miatt nem képes kapcsolódni.

A negyedik szakasz a Spreebogen területe (10. ábra). Itt a vasút és a folyó egy hosszú, de vékonyka, mindössze 100-200 méter között változó szélességű szigetet fog közre, s egy erős kanyart is vesz eközben. Párhuzamosan ide ékelődik a Spree által bekerített félsziget is, ami három oldali elszigeteltsége miatt még e különleges városszerkezeti szakaszhoz tartozik. Itt a beépítés felszakad: nagy, monumentális városszerkezeti parádét láthatunk kezdve a Reichstaggal, majd az új kancellárián keresztül a főpályaudvarig, de idesorolnám még a jellegzetes kígyó alakú lakóterületi beépítést is, hasonlóan monstrum jellegével.

A négy szakasz tehát nemcsak morfológiájában, hanem identitásában is négy teljesen eltérő jelleget mutat, s ennek köszönhetően ezen a mindössze 1-1,5km-es városrészen szinte Berlin egész tör-

are the repetitive arcades, the tracks and the overhead cables (Figure 4). A common feature of both, from the view of the spatial use, is the „hard-to-cross” effect, the boundary role.

DIFFERENCE Different characteristics of the two lines also lie in their usage. It feels good to be next to the river, which is an attractive place in the townscape, but it is rarely true of the railways, that someone liked sitting on its "bank", moreover there are generally designated clearance zones around it – so it repels rather than attracts buildings, people and events. It is important to mention a similar phenomenon here: the nowadays "fashionable" concept about the release of the riverbanks, considering them as green and / or ecological corridors. Thus, the built environment moves apart from the coasts, giving space for actions and for new public spaces. In Berlin, the train – which is an elevated light train – plays a slightly different role than usual: the lower arcades, thanks to the ongoing revitalization, are becoming lively places: bars, shops are planted in them, and often the buildings lie quite close to the tracks, in the past, the train sometimes even happened to pass through buildings.³

The combined role of rail and river
Both meandering lines in the urban structure – the Spree and the S-Bahn – dominate about a 500 to 600 meters wide stripe from east to west. They form islands, peninsulas, cutting them off from the city, if we accept their separating role (Fig. 5).

Let us examine this land strip from east to west, following the line of the rail. Let us start from the Ostbahnhof and go up to the Bellevue station. This part of the territory, according to the relationship of river, railway and urban fabric, can be divided into four significantly different sections:

1. from the Ostbahnhof to Schillingstrasse station: the interlinked, „parallel” section
2. from Alexanderplatz up to the Hackescher Markt: the „double island” section
3. the section of the island north of Friedrichstrasse station,
4. The section of island and the peninsula situated between Friedrichstrasse and Bellevue station (Spreebogen) (Fig. 6).

3 *Berliner Stadtentwicklung von A bis Z* von Herbert Schwenk von Edition Luisenstadt, (1998)

ténetét bejárhatjuk. Az Ostbahnhof és környéke erősen a szocialista Kelet-Berlin jellegét hordozza magán, a Museumsinsel a középkori és a barokk város hangulatát őrzi: egyrészt a folyóhoz való illeszkedés, másrészt a barokosan erős tengelyek, szimmetrikus térfalak és térsorok jellemzik – még azzal együtt is, hogy a kelet-berlini TV torony és környéke erősen belehasít az eredeti struktúrába. A Friedrichstrasse a polgári kor, a bérkaszárnys, tömbös beépítés jellegét, karakterét viseli magán, a Spreebogen pedig vegyes karakterű, egyrészt a hitleri múlt is itt kísért (tervezett nagy csarnok és észak-déli tengely), de a sok karakteres új épület miatt inkább a mai kor hangulatát, lenyomatát viseli.

Vannak ennek a vizsgált területsávnak – a szigetek eltérő karakterén kívül – olyan jellegzetes pontjai is, amiket a város és a természeti elemek viszonyainak szempontjából kiemelten fogok elemezni. Nem egzakt kategóriák ezek, hanem a bevezetőben említett probléma feloldásához szükséges helyes viszony általam felállított kategóriái.

A TÁJ ÉS A VÁROS VISZONYÁNAK ESETEI

A városi tér, mint pufferterület a természet és a város határán- Hackescher Markt

A Hackescher Markt és környékén maga a városi tér egy olyan elem, ahol a város és a táji elemek egymást erősítik. Szerkezetileg egy szigetcsúcsról van szó, a vasút átlósan áthalad egy körülbelül két-tömbnyi téren (11. ábra), az átlóból adódóan a tér két háromszögre szakad, amelyekből a város felé eső háromszögletű tér városi térként funkcionál. Térfalai egyfelől az épületek, másfelől maga a vasút. A tér a vasút alatt átnyílik a másik térfélre, ami viszont egy parkként kialakított tér-darab a folyó partján. Ennek a kettős térnek az építészeti téri feszültségét maga az inflexiós térhelyzet adja. Megvalósul a funkcionális együttműködés is: maga a vasút - embereket ideszálítva - élettel tölti meg a városi teret, ill. a vasút árkdíjai szórakozóhelyként hasznosítottak. Összefoglalva: a kellemetlen téri helyzetet pufferként működve egy városi tér veszi fel, amit a vasút tölt meg funkcióval és élettel, sőt a városi tér kétarcú a környezetének megfelelően, a város felé térként, a folyó, a természeti elem felé pedig parkként működik.

Hasonló téri helyzetű a Friedrichstrasse megállótól nyugatra elhelyezkedő tér, amelynek térfalai kicsit alacsonyok, ezért a tér maga nem jó arányú, viszont a folyóra és a vasútra egyszerre felnyílván távlatot ad, s a vasúti híd is erősíti a vonal szerepét. Fontos, hogy ezek a terek vonal menti távlatot adnak, s ugyanez a távlat például a Schloss előtti téren a keresztirányúság miatt nem érvényesül.

Miben több ez a fajta vonal menti távlat, mint egy városi allén adódó? Szokatlanul széles és azonos karakterű elemek kísérik - ebben más ez, mint a városi szövet általában, ahol az épületek sorozata heterogén jelleget ad. Az azonos karakter ugyanakkor, ha épületekben valósul meg, a városi szövetben riasztó monumentalitást szül: pl. Tempelhof repülőtér, de sajnós ide sorolnám az új kancellária épületeket is. Egy természeti elem mindig léptéket növel összefogottságával, azonos karakterével. Kérdés, hogy egy-egy épületnek szabad-e hasonlóan viselkedni.

Illeszkedés

Egy másik érdekes viszony a természeti elem és a város között az illeszkedés, az egymásra épülés. Ilyen a Bode Múzeum szigetcsúcsra illesztett tömege (12. ábra). Az épület a táj alakját veszi fel,

11. kép/pict.:

Häckesche Markt és
környéke / Häckesche
Markt and the
surrounding area

12. kép/pict.:

Bode Múzeum / Bode
Museum

Islands and their character

Starting from the east, the two lines almost cling to one another, here they are mutually reinforcing each other; the elevated railroad isolates the city from the river, thus offering a uniform façade from the river's side. From the city's functioning, this is the ideal alignment, when the two border-lines are settled side by side. Here the urban fabric carries industrial functions (Fig. 7). Much more exciting, but also problematic is the point where the two lines get separated from each other along the Museumsinsel. The two waves are still moving in parallel, only the distance between them is widened – moreover, the river is divided into two branches: suddenly the one-track line breaks into three. While the railway line at the back nicely closes the central part of the town as a sort of Chinese wall, the river begins its real „town-life”: enriching the city with its curve, island, and banks (Fig. 8). This is also the oldest part of the town. Typical is that its site plan takes advantage of the river facilities, the medieval urban fabric, which is situated next to the river and remained unchanged since the beginnings of Berlin. The width of the two islands is respectively 600 and 250 meters, the built structures

of the islands are composed of metropolitan blocks, significant buildings, squares and large axes, which intersect.

Before the third section, the two lines intersect, and tear off a new lentil form from the fabric of the city, on which there is an ordinary metropolitan block structure with large unusable areas, corners and island tips (Fig. 9). This area does not belong anywhere, and it is too narrow to be a separate entity. Perhaps its most important relation would be the Friedrichstrasse, but because of the elevated railway tracks, it's a rather functional than a spatial relationship. It cannot connect to the north either, because of the river and the industrial sites left behind.

The fourth section is the Spreebogen area (Figure 10). Here, the railway and the river are enclosing a long but narrow island, with a width varying from only 100 to 200 meters, and make a strong bend at the same time. This is where the peninsula surrounded by the Spree is wedged in here in parallel, which, due to its isolation on three sides, still belongs to this special section of the urban structure. Here there is a complete rupture in the building: a large, monumental urban structural parade unfolds with the Reichstag, then

through the new Chancellery to the new Central station, but also the very characteristic „snake-shaped” residential building belongs to this part because of its similarly monstrous character.

The four sections reveal therefore, not only in their morphology, but also in their identity, four completely different characters, and thanks to this, in only 1 to 1.5 kilometers we can wander over almost the entire history of Berlin. The Ostbahnhof and its surroundings carry the very nature of the socialist East Berlin, the Museumsinsel keeps the medieval and baroque atmosphere of the city: on the one hand, with the fit to the river, on the other, with the strong baroque axes, and with the symmetrical facades and square groups – even if the East Berlin TV tower and the surrounding area makes a strong cut in the original structure. Friedrichstrasse keeps the character of civil ages, with its warrens and blocks, the Spreebogen is mixed in character, dealing with the Nazi past (the planned large hall and the north-south axis by Hitler), but due to a number of contemporary, characteristic buildings it bears more the imprint of nowadays' atmosphere.

There are other characteristic points of this examined land strip – besides

kupolájával kiemeli a szigetcsúcs formáját, de ez igaz fordítva is; az épület rangját, különös helyzetét, a városban betöltött speciális funkcióját jól szolgálja ez a kiemelt téri helyzet, a vízfelület és a tüköröződés. Ez a helyzet különösen azért szép, mert a viszony kölcsönös, az épület és a táj összekapcsolódnak, közösen alkotnak egy városszerkezeti kiemelt pontot, harmonikus egységet.

Az egyáltalán nem viszonyulás: a közömbösség esetei

Vannak olyan részei is a vizsgált terület-sávnak, ahol a természeti elem és a város egyáltalán nem kommunikálnak. Ilyen például a már említett Friedrichstrasse-től északra elterülő sziget. (13-13/a. ábra) A beépítés konokul követi a mellette lévő városszerkezetet: tömbös - utcás rendszerben kitölti a rendelkezésre álló helyet. Érdemes megemlíteni két, a helyszínre készült (meg nem valósult) tervet, mindkettő jobban reagál a sziget formájára, a víz és a város kapcsolódásában rejlő lehetőségekre. Speer 1942-ben a Friedrichstrasse-től északra a folyóra forduló középületeket tervez, a sziget közepére pedig egy szoliter tömeget (14. ábra) Egy másik, 2002-ben készült terv pedig modern felfogás szerint háromszögletű keretekkel tölti ki a szigetet (15. ábra).

Ide sorolható a Museumsinsel keleti csúcsán létrejött pontház, szoliter tornyokból álló beépítés is. A jellegzetesen zöldben álló tornyok nem próbálnak interakcióba lépni a sziget formájával, és sem működésükkel, sem ott létükkel nem gazdagítják azt (16. ábra).

Ellene törekvés

Az utolsó előtti legszéleskörűbben vizsgált, és egyben az általam felállított szempontrendszer szerint a legvitathatóbb beépítés a Spreebogen és környékének mai beépítései.

Történet

A terület történetét és a területre 1993-ban kiírt városépítészeti pályázat tervi anyagait⁴ áttekintve láthatjuk, hogy Berlin központjában ez az a terület, amely szinte minden évszázadban vagy félévszázadban változott. Készültek rá tervek, elképzelések, koncepciók; vita tárgya volt, hiszen morfológiája különleges, városszerkezeti kiemelt helyen fekszik, sőt története szerint ideológiával is túlterhelt terület.

A Spreebogen környéke először az 1830-as évek vége felé kerül a várostervezés látókörébe; ekkortájt tervezi meg Peter Joseph Lenné a Tiergarten táj-léptékű és nagyvonalú közparkká alakí-

⁴ Hauptstadt Berlin. Parlamentsviertel im Spreebogen. Internationaler Städtebaulicher Ideenwettbewerb (1993)

13

13.a

14

15

16

13. kép/pict.:

Friedrich strasse-től
északra elterülő
sziget / The island
situated north of
Friedrich Strasse

14. kép/pict.:

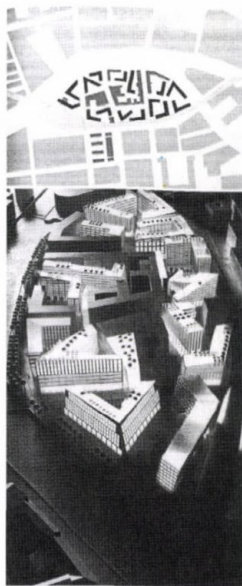
Speer terve 1942 /
Speer's plan in 1942

15. kép/pict.:

2002-es terv a
Friedrich strassétól
északra elterülő
szigetre / 2002 plan
for the island lies
north of the
Friedrich Strasse

16. kép/pict.:

Museumsinsel
keleti csúcsa
– pontházak /
Museumsinsel
eastern peak
– towers

the different characters of the islands -, which I would like to highlight from the view of the relationship of the city and the natural elements. These categories are not exact, I have created them, looking for a good relationship between these two entities to unlock the problem mentioned in the introduction.

EXAMPLES OF THE RELATIONSHIP OF THE NATURAL LANDSCAPE AND THE CITY

The urban space working as a buffer pool between nature and the city - Hackescher Markt

The Hackescher Markt and the urban space around it is a section, where the city and the landscape elements reinforce each other. Structurally it is an island tip; the railway diagonally crosses a field of two blocks' size (Fig. 11), and cuts the space into two triangles, the one toward the city functions as a square. The borders of the square are the buildings on the one hand, on the other hand the railway itself. The square under the rail tracks opens to the other square half, which in turn is a piece of Green Park established by the riverbank. The tension of the architectural

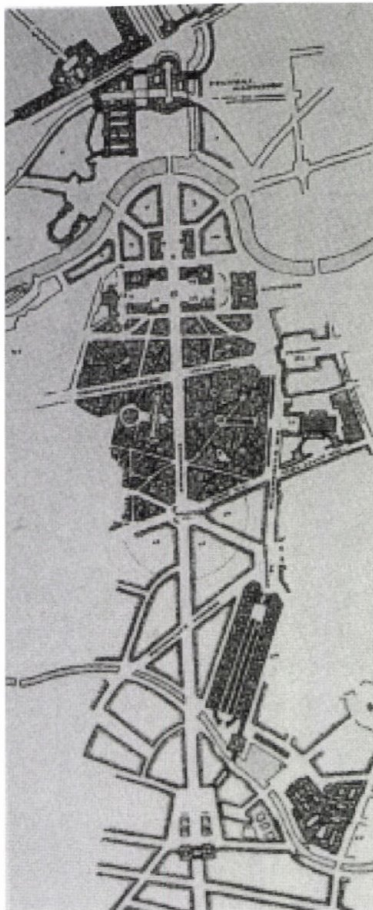
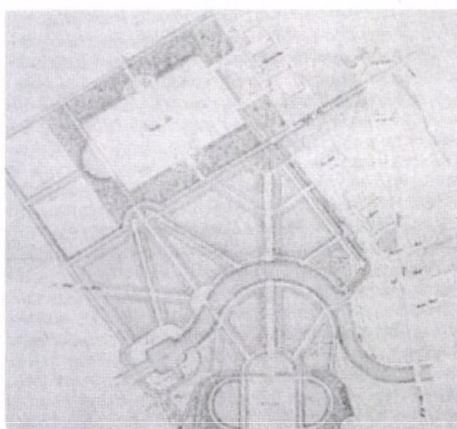
atmosphere of this doubled square is given by the inflection in its spatial structure. A functional co-operation comes also into effect: the railroad itself - bringing people here - gives life to the urban space, and the arcades of the railway are used as an entertainment center. Overall, the urban square acts as a buffer eliminating the unpleasant structural situation, the train fills the square with life and function, moreover, the square is two-faced, just like its environment: a square towards the city, and a greenery towards the river - toward the natural element. The square west of Friedrichstrasse station has a similar spatial position, its facades are a bit low, so the proportions of the square itself are not good, but it gives an outlook to the river and the rail simultaneously; and the rail bridge also strengthens the spatial role of the rail line. It is important that these natural spaces provide a linear perspective, which, for example does not prevail on the square in front of the Schloss because of the perpendicular direction of the square.

What is there more to this kind of linear perspective, than to that of a city alley? It is unusually wide and accompanied by elements of the same character - that makes its difference to the

urban tissue in general, where a series of buildings give a heterogeneous character. The heterogeneous character, however, if it occurs in buildings, creates a shocking monumentality in the urban tissue, like Tempelhof airport (Hitler), but unfortunately, the new Chancellery buildings are to be listed here as well. Natural elements always increase their scale with their identical character. The question is whether a building is allowed to behave similarly.

Suiting

Another interesting relationship between the natural element and the city is the way they „suit”, and use the facilities of each other. An example is the Bode Museum's mass pinned to the tip of the island (Fig. 12): the building takes on the shape of the landscape, highlights the island tip with the dome shape, but the reverse is also true; the rank of the building, its special function are well served by its particular situation occupied within the city, by the water surface and its reflections. This situation is especially nice because of the mutual relationship of the building and the landscape that are linked together to form a highlighted point in the city, creating a harmonious unity.

tását, ekkor tűnik lehetségesnek a területről az addigi katonai gyakorlótér kitelepítése, és az addig csak nőtt jellegű „in den Zelten” vigalmi üdülő negyed felszámolását, rendezését is ekkor veszi tervbe a város. Két terv is készül: az egyik Karl Friedrich Schinkel, a másik Peter Joseph Lenné asztalán.⁵

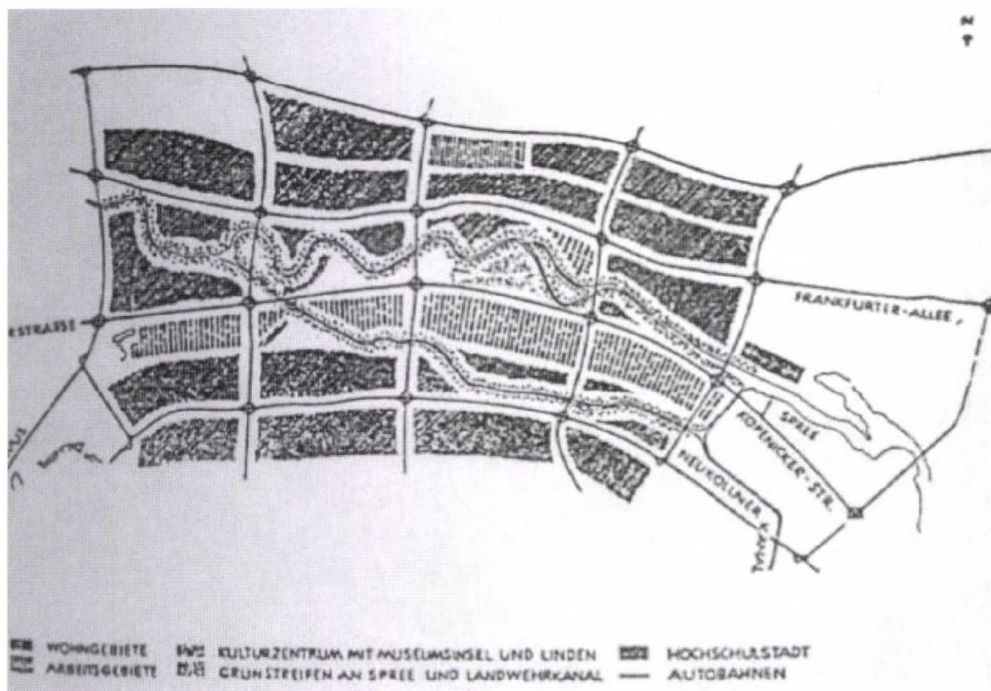
Mindkét terv a Spree vonalának szinte teljes félkörívvé alakítását javasolja, illetve tervez egy észak-déli axist, keresztül a területen és két, rá 45 fokos szögben záródó szimmetrikus tengelyt, amik a területet a környező negyedekkel kapcsolják össze (17. ábra). A két terv a beépítés sűrűségében tér csak el egymástól, mert míg Lenné mind a Spreetől északra fekvő, mind a kanyarban elhelyezkedő területet városi utcás tömbös rendszerben tervezi beépíteni - a város és a természet határát erősen kijelölve, addig Schinkel a tömbös beépítést csak a folyótól északra koncentrálja, a Spree kanyarban pedig szabadonálló villás beépítést javasol - mintegy átmenetet képezve a város és a természeti környezet között. Később az ő terve valósul meg. A katonai gyakorlótér nyugati oldalán viszont a tervtől eltérően megépül a Télkert (Wintergarten) épülete, vele szemben pedig Kroll Operája kap helyet, így kialakul a Königsplatz, mint

városi tér az észak-déli tengelyre szimmetrikusan. Lenné elképzelései szerint kiépül az Humbolthafen egy keskeny csatorna kapcsolattal a Spreehez a tengely végén, így végül ez nem formai, csak vizuális tengelyként valósul meg. A Spreebogen megtelik lassan épületekkel, teljesen beépül tömbös, utcás rendszerben, kormányzati, követségi lakásoknak adva teret.

Később a Nagy-Berlin pályázat (1920) kapcsán készültek újabb tervek a területre. Maga a pályázat kiírása egy metropoliszt, egy ún. Monumentalstadtot vizionált, egy igazi nagyvárosi központot, a dolgozó város és a lakóváros mellett. Tele irodákkal, kormányzati funkciókkal és kulturális intézményekkel. Ebből a pályázatból kiemelendő Martin Machler terve (18. ábra), ami a területen egy észak-déli közlekedési tengelyt vezet át, ami összekapcsolja a déli pályaudvart (a tervben összevonja az Anhalt és a Potsdam állomást) és az Északi Lehrter pályaudvart, ami egy főpályaudvarrá válik, mellette sorakoznak a reprezentatív kormányzati épületek. A Reichstaggal szemben a birodalmi kancelláriát, a környékén pedig azok irodáit és a követségeket képzelte el a Spree partján kelet felé terjedve. Ezt a tervi elképzelést lovagolta meg később Speer terve⁶, aki

5 Hauptstadt Berlin. Parlamentsviertel im Spreebogen. Internationaler Städtebaulicher Ideenwettbewerb (1993)

6 Von Berlin nach Germania: Über die Zerstörungen der "Reichshauptstadt" durch Albert Speers Neugestaltungsplanun... Über die Zerstörungen der ... durch Albert Speers Neugestaltungsplanungen von Hans J. Reichardt und Wolfgang Schäche (1998)

Non-adjustedness: the cases of indifference

There are also parts of the studied land strip, where the natural elements and the city do not communicate. For example, the above-mentioned island lying north of Friedrichstrasse (13-13 / a. Figure). The building pattern is stubbornly following the structure of the adjacent urban tissue, filling the available space with urban blocks. It is worth to mention two other (not realized) plans, made for the site, both respond better to the shape of the island, and to the potential of the composition of the city and the water. In 1942, Speer designs public buildings facing the river north from the Friedrichstrasse, while a solitary mass is envisioned in the middle of the island (Fig. 14). Another plan designed in 2002, according to modern conception, fills the island with triangular blocks (Figure 15).

We can also mention here the eastern tip of the Museumsinsel with its point-blocks and solitary towers. The characteristic towers standing in the green are not trying to interact with the form of the island; they are neither enriching it with their functioning, nor with their presence (Figure 16).

Working against nature

The most deeply analyzed, and at the same time the most controversial part, according to the criteria that I set up, is the recent urban tissue of the Spreebogen and of the surrounding area.

History

Looking at the history of the area and the materials of the urban design competition in 1993⁴, we can see that this is the area in the center of Berlin, which has changed almost every century or half a century. Many plans, ideas, concepts, have been made to the site, it was subject to debates, thanks to its special morphology and because it of its accentuated situation in the city structure, but by its history it is also an area overlaid with ideologies.

The Spreebogen came first into the planning horizon around the late 1830s, this time Peter Joseph Lenné is planning the formation of Tiergarten to a landscape-scaled, generous town park. At that time, it seems possible to relocate the previous military training area, and the city considers the liquidation and settling of the organically grown "In den Zelten" entertainment and recreation center. Two plans are prepared: one by Karl Friedrich Schinkel, and

17. kép/pict.:

felső: Karl Friedrich Schinkel beépítési terve a Spreebogen területére 1840, alsó: Peter Joseph Lenné beépítési terve a Spreebogen területére 1839 / Top: Karl Friedrich Schinkel site plan for the Spreebogen area in 1840, bottom: Peter Joseph Lenné's Spreebogen development plan 1839

18. kép/pict.:

Martin Machler beépítési terve Nagy-Berlin 1920 / Martin Machler's

development plan for Great Berlin 1920

19. kép/pict.:

Észak-Déli Nagytengely terve - a végén a Nemzetek csarnoka a Spreebogenbenbe telepítve 1942 (Speer) / Plan for the North-South axis - the Hall of Nations situated at the end of the Spreebogen 1942 (Speer)

20. kép/pict.:

Hans Scharoun Berlin rendezési terve / Hans Scharoun: plan of Great Berlin

4 Hauptstadt Berlin. Parlamentsviertel im Spreebogen. Internationaler Städtebaulicher Ideenwettbewerb 1993

5 Hauptstadt Berlin. Parlamentsviertel im Spreebogen. Internationaler Städtebaulicher Ideenwettbewerb 1993

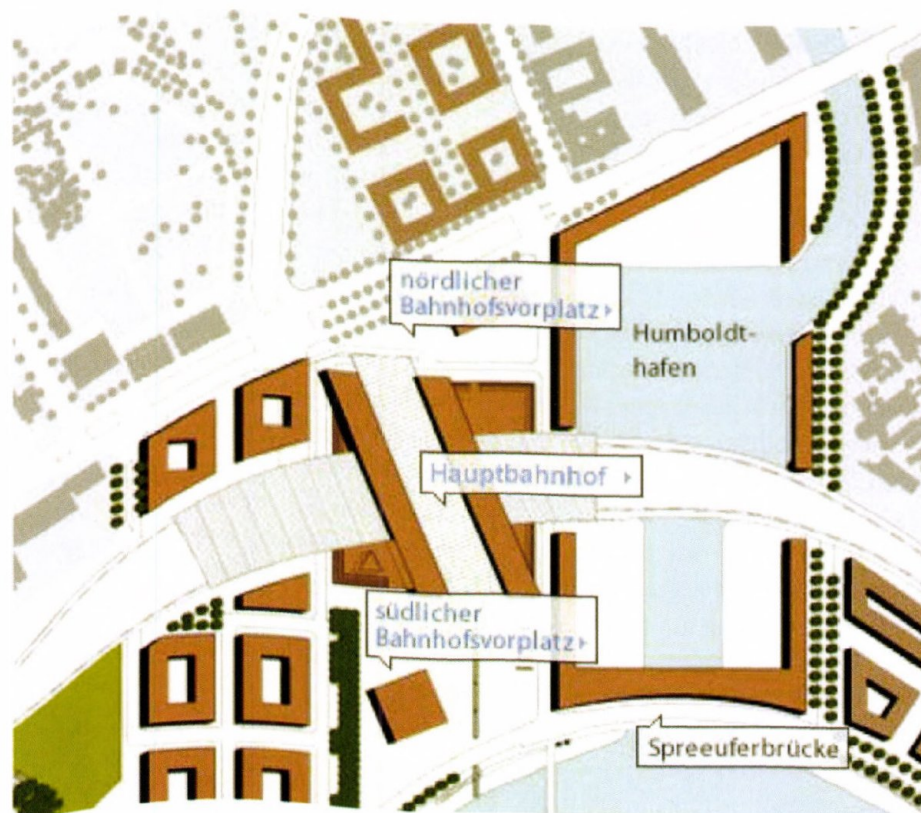
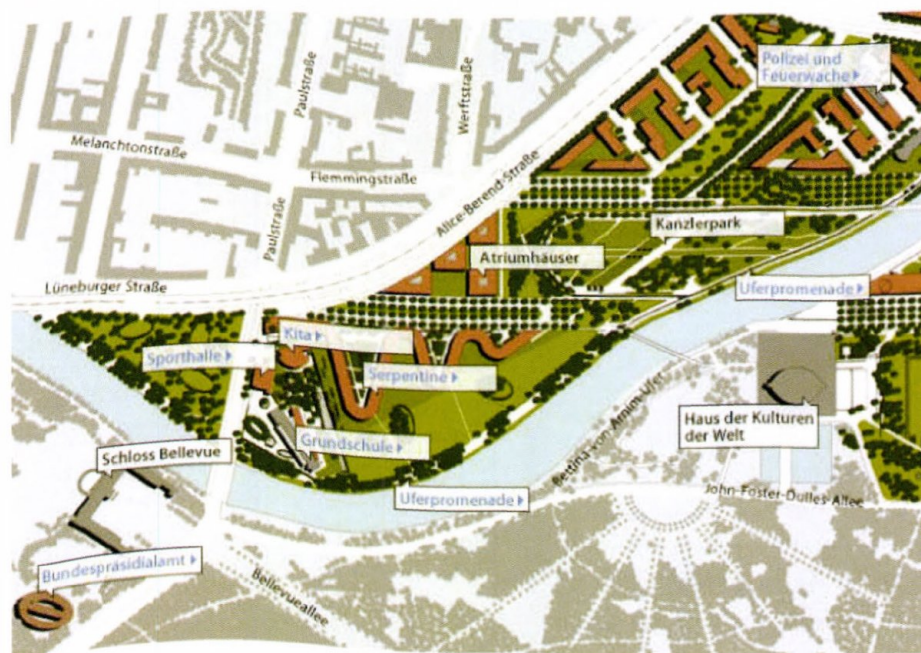
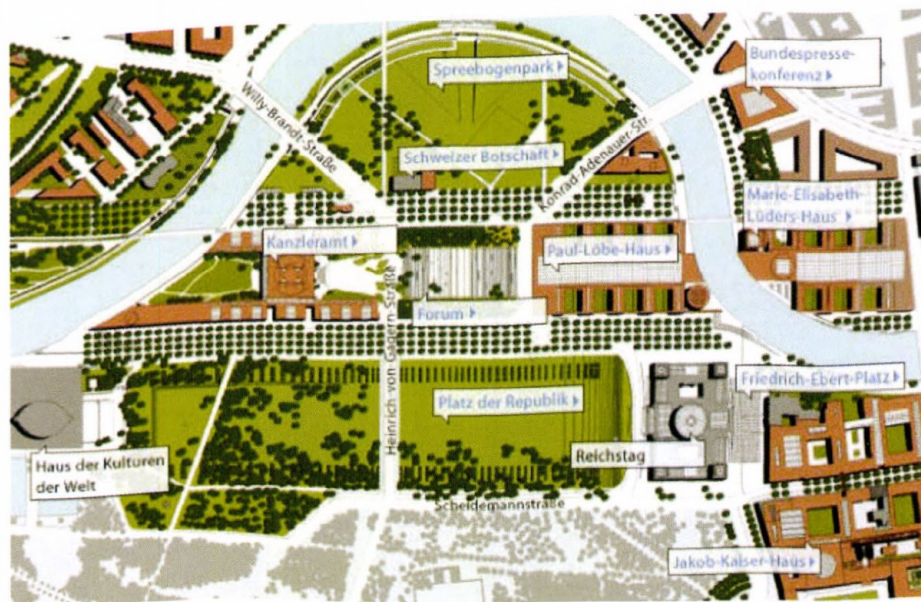
szintén egy észak-déli tengelyt tervezett, csak gigantikus méretekkel, a Spree kanyarba telepítve a birodalom központját jelképező Nagycsarnokot. (19. ábra)

A háború után említendő még Hans Scharoun Berlin újjáépítésére született terve (20. ábra), ami az új várost tájstruktúráként képzelte el, ahol a város képe, mint a táj, azaz a hegyek, völgyek, domborzatok sorozataként változik. A várost 4 kelet-nyugati övezetre bontotta, különböző funkciókkal látva el a különböző övezeteket (kulturális öv, központi, lakó és munkahelyi). A világháború után a területre 1958-ban még kiírnak egy pályázatot, *Berlin a főváros* címmel a nyugati oldalon. Érdekessége a pályázatnak, hogy a keleti területeket is bevonják a kiírásba, természetesen a pályázatok csak tervek maradnak a fal adta határvonal miatt.

A mai beépítés

A mai beépítés az előző észak-nyugati irány helyett a kelet-nyugati tengelyt kötözi meg, a Tiergartenen át vezető tengely mellé északról egy másikat, a Spree vonalát többszörösen keresztező gigantikus méretű épületstruktúrát telepít. Épületstruktúrát és nem igazán városi struktúrát, hisz elemeivel, építészetével, zárt térfalával igyekszik az egészet egy tömegben tartani. Itt is az ideológia érvényesül, meg akarja teremteni Nyugat és Kelet összekötését egy hatalmas hídépülettel. (21. ábra felső)⁷ Magát a tengelyt a városközpont keleti irányú kiterjesztésén kívül, ami már a Machler féle tervben is felmerült, semmi más nem indokolja, sőt ez a vonal, ami arra szolgálna, hogy összekössön, észak-déli irányban

⁷ http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/stadtmodelle/de/innenstadtplaene/2d/index_2d-st4_09-2.shtml (2009.05.30.)

21. kép/pict.:

Ma aktuális tervek a
Spreebogen
környékére /
The current plans for
the surrounding area
of Spreebogen

another designed by Peter Joseph Lenné.⁵

Both plans suggest the formation of the Spree line almost to a half circle, planning a north-south axis through the area, and two other symmetrical axes in a 45-degree angle, which connect the area with the surrounding quarters (Figure 17). The two plans differ only in the building density, while Lenné plans building blocks both north of the Spree, and in the bend area – strongly marking out the boundary between the city and nature, Schinkel concentrates the building blocks only north from the river and proposes low density, freestanding villas in the Spree bend – forming a transition from the city to the natural environment. Later his plan was the one to be carried out. However, on the west side of the military training field, not according to the plan, the building of the Winter Garden (Wintergarten) is constructed and Kroll's opera is located in the front of it, so the Königsplatz emerges as an urban square, symmetrically to the north-south axis. Following Lenné's idea, Humbolthafen is built with a connection through a narrow channel at the end of the axis to the river Spree, but at the end, it hasn't been realized as a traffic connection but only as a visual axis. The Spreebogen is slowly built in with an urban block structure: giving room for governmental and embassy flats.

Later, in connection to the competition for Great Berlin (1920), new visions were elaborated to the area. The tender called for a metropolis, a so-called Monumentalstadt, a real metropolitan city center, next to the working places and the residential areas, filled with offices, cultural institutions and governmental functions. From this tender,

Martin Machler's plan should be highlighted (Figure 18), which plans a north-south traffic axis running through the area, connecting the southern station (in the plan he consolidates Potsdam and Anhalt stations) and the Northern Lehrter station, which becomes a central station, surrounded by representative governmental buildings. In front of the Reichstag, he envisaged the Reich Chancellery and in the vicinity, their offices and the embassies along the east bank of the Spree. Speer's⁶ plan later catches up on this idea (1942); he is also planning a north-south axis, only with gigantic dimensions, installing the Great Hall, symbolizing the center of the empire, in the Spree bend. (Figure 19)

After the world war, Hans Scharoun's plan for the reconstruction of Berlin was born (Fig. 20), which imagined the new city as a landscape structure, where the townscape is like a landscape: a series of mountains, valleys and different topographies. He split the city into four east-west zones, each one of them equipped with various functions (cultural belt, central, residential and business quarter). After the world war, there is another call for tender for the area, in 1958, 'Berlin as the capital', announced on the western side of Germany. Interesting feature of the competition, that the eastern areas are also involved in the invitation to tender, of course the plans remained unrealized due to the separation through the Berlin Wall.

Today's situation

Today's structure duplicates the east-west axis instead of the previous north-west direction, next to the Tiergarten-axis it creates another axis from the north, a gigantic building

6 Von Berlin nach Germania:

*Über die Zerstörungen der
"Reichshauptstadt" durch Albert Speers
Neugestaltungsplanun... Über die
Zerstörungen der ... durch Albert Speers
Neugestaltungsplanungen von Hans J.
Reichhardt und Wolfgang Schäche (1998)*

szétszakítja a várost, megállítja és elveszi az élet a Lenné, Machler, Speer és még sokak által megálmodott észak-déli vizuális vagy valós tengelynek. A másik probléma, amit a terv okoz, az így teljesen leszakadó félsziget, a Spreebogen, ami még így, zöldfelületként is - úgy vélem - mereven elzáródik a városszövettől. Bár a híd szerep értékelhető lenne a tájra adott egyfajta reakcióként is, és reakció is, csak éppen egy negatív előjellel, a táj természeti elemét, mint az épületet, a beépítést gazdagító tényezőt akarja használni. Ugyanakkor ez a fajta viszony kevés az igazi kölcsönös kapcsolathoz, az épület inkább uralni akarja a tájat, mint együttműködni vele. Emiatt a beleerőltetett eszmei mondanivaló miatt az épületfolyam a városszerkezetről szinte leugrik, furcsa értelmezhetetlen helyzeteket, kihasználhatatlan, nem élhető tereket teremt maga körül. Problémás még a beerőltetett tengely nyugati vége, ami az épület tömege után mindössze néhány faszorformájában folytatódik egy parkban, és végül maga a tengely a vasút árkádjainak fut - nem vezet igazán sehova.

Ugyanezt a problémát látom a főpályaudvar új épületénél is, ami sem léptékével, sem irányultságával nem próbál meg illeszkedni az azt befogadó vasútvonalhoz, mint természetközeli tájhoz. Egy

nagy kapuként, jelként érvényesül, nem próbál meg sem a városszövettel, sem a vasútvonallal semmilyen kapcsolatba, viszonyba kerülni, egyedül esetleg a másik monstrummal, a kancellária épület-együttessel van kapcsolata, hisz arrafele fordul, és léptékében is azt követi.

A Spreebogentől északra tervezett beépítések

A főpályaudvar - a vasútvonal és a Spree közé, illetve a Humbolthafen köré terveznek új épületeket túlnyomóan lakó- és kereskedelmi funkcióval a mai városi ürkitöltésére. Ezeknek a terveknek a döntései is illeszkedés, illetve városszerkezeti folyamatosság szempontjából vegyesek, mert míg keletre egy városi tömbös, a teret kitöltő beépítés kerül, addig a Bogentől nyugatra zöldben úszó megatömbök struktúrája épül majd. (21. ábra középső) Nyilvánvaló szándék itt a városi szövet fellazítása, zöldbe ágyazása, ami mint cél helyesnek is mondható, de a városi struktúra szétrombolásából fakadóan ezek az elemek hirtelen léptéket váltanak, óriási szobrokként jelennek meg. Különösen igaz ez a már megépült hatalmas, kukac-formájú lakóépületre, ami szigetcsúcsi helyzetben van. Különleges formája oldani tudná a táji helyzetét, egyedül méretei azok,

structure, which crosses the Spree two times. A building structure rather than a real urban structure, because, with its elements, architecture and closed surfaces, it tries to keep everything in one mass. Here also, the ideology prevails, the connection between east and west is created with a gigantic bridge-building (Figure 21 top)⁷. Besides the extension of the city center to the east, which has also arisen in Machler's plan, nothing else accounts for this axis, moreover, this line, made to serve the „connection”, tears the city apart in the north-south direction, stopping and taking away the point of the visual or concrete north-south axis envisioned by Machler, Speer, Lenné and many others. The other problem which the plan causes, is the completely torn off peninsula, the Spreebogen, which, even as a green area - I think - is rigidly blocked from the urban tissue. However, the bridge could also be perceived as a kind of a reaction to the landscape, and it is indeed a reaction, only a negative one, aiming to use the natural element of the landscape as a building, as an enriching factor to the built-up area. This kind of relationship is weak to be a real mutual relationship: the building wants to dominate the landscape rather than

to cooperate with it. Because of the ideological message forced upon it, the spate of buildings seems to jump off from the urban structure, creating odd, nonsensical situations and unusable, unlivable spaces around. Even the west end of the forced axis is problematic: after the mass of the building, it turns only into the alleys of a park, and finally the axis itself runs into the arcades of the railway – it does not really lead anywhere.

I see the same problem by the building of the new central station, which neither in scale nor in direction adapts to the railway line as to a natural-like landscape. It comes across as a large gate, a signal, not trying to connect with the urban structure nor the railway line, it might only communicate with the other monstrous building, the Chancellery, because it turns into that direction and follows its scale.

The quarter planned north from Spreebogen

Between the central station - the railway line and the Spree and around Humbolthafen, new buildings are planned, predominantly with residential and commercial function, to fill the gap, which is still empty in the city. The decisions of these plans are also mixed

⁷ http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/stadtmodelle/de/innenstadtplaene/2d/index_2d-st4_09-2.shtml (2009.05.30.)

amik megdöbbenőek - már a folyó léptékét is meghaladva kanyarog a zöldben. Funkciósémája viszont a táji jelleghez jól illeszkedik, míg a város felé kisvárosias megérkező fogadótereket kanyarít ki, ugyanezek a kanyarok a folyó felé zöldfelületeket jelölnek ki az ottlakók számára.

Talán a legkritikusabb része az egész tervnek a Humbolthafent bekerítő tömb formája, ami egy újabb kormányzati negyed léptékét sejteti, miközben viszonylag osztatlan közterületeket hagy szabadon. (21. ábra alsó)

Meggyőződésem, hogy évek múlva ez a városrész - ha minden a terv szerint épül meg - tagolatlan tömbjei és szétszabdaltsága miatt az óriások földjévé válik majd, s kérdés, hogy így az igazi városi életet tudja-e szolgálni. Félő, hogy méretei miatt (nem magassági, hanem horizontális értelemben) hasonlóan halottá válik majd, mint néhány európai toronyház-negyed (La Défense, Uno city, stb.). (22. ábra alsó)

A TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE A TÁJI ILLESZKEDÉS SZEMPONTJÁBÓL

Visszatekintve a korábbi tervekre, szeretnék néhányat kiemelni és a táji illeszkedés, ill. tájjal való együttműködés szempontjából értékelni azokat. A Spreebogennek - a Lenné féle átalakítás óta még inkább - félsziget jellege van, ami irányultságot ad a beépítésnek, sőt a körívvel egy speciális rálátást, helyzetet szül a városban. Azt gondolom, hogy a tájjal való együttműködés miatt, itt ezt a táji karaktert felvevő beépítések a helyesek, azok, akik ezt a karaktert - az irányultságot - felismerik és kiemelik. Ez alapján helyes a cikelyekre bontott tömbös beépítés, mert ez egy olyan szövet, aminek a szálai ráfe-
szülnek (Schinkel) a morfológiai, táji karakterre, de helyes a kanyarba helyezett Nagycsarnok (Speer) vagy markáns épület-konceptió is, mert ez egy olyan földnyelv, ami egy ilyen tömeg

befogadására hivatott. Helyes az is, amikor csak egy vizuális tengely vonul át rajta (Lenné), hisz az irányultságot maga a tengely veszi fel ebben az esetben.

Nagyon nehéz megmondani, hogy egy város ma hogyan fejlődjön, mik a prioritások, mik az elsődleges szempontok. Mégis azt gondolom, hogy vannak alapelvek, amik mindig igazak és ezek közé sorolom a táji jelleggel, a természeti környezettel, tájjal való együttélést, együttműködést, amit technikai lehetőségeink miatt olykor hajlamosak vagyunk elfelejtetni. Ezeket a példákat bemutatva még mindig nehezen megfogható számomra, mi a valójában helyes együttműködés, mert erre nincsenek abszolút szabályok. Talán az egyetlen leszűrhető, hogy a város és a táj együttműködésének kölcsönösnek kell lennie, mind téri, mind funkcionális szempontból. Talán akkor járunk jól, ha olyan egyértelmű ez a viszony, mint a legegyszerűbb virággal: ha jól locsoljuk, bimbót hoz, ha kitépjük, elszárad.

in the terms of suiting the surroundings and the continuity of the urban structure, because while to the east a block by block, room-filling structure is proposed, to the west from the Bogen mega-block structures floating in green areas are envisioned (Figure 21 middle). The intention here is obvious: loosening of the urban fabric, surrounding it with green areas, which can also be appropriate as a goal, but these elements, due to the destruction of the urban tissue, suddenly change their dimension and appear as huge statues. This is particularly true of the already built huge, worm-shaped dwellings, which are placed in an island-tip position. Its particular shape could solve its landscape position, only the dimensions are shocking – even surmounting the scale of the river, it is meandering through the greenery of the city. Its function-scheme fits well to the nature of the surrounding landscape, while towards the city it cuts out small-townish spaces, the same curves towards the river designate green areas for the inhabitants.

Perhaps the most critical part of the whole plan is the form of the block encircling Humbolthafen, which implies another government district scale, while it leaves relatively undivided public spaces free. (Figure 21 bottom)

I am convinced that this is part of the city in a couple of years - if everything is built according to plans - will become a land of giants because of its unarticulated blocks and its fragmentation, and the question is whether this way it will be able to serve the real city-life. It is feared that due to its size (not in a vertical, but in a horizontal sense) it might become as dead as some high-rise districts in Europe (La Défense, Uno city, etc). (Figure 22 bottom)

THE ASSESSMENT OF THE HISTORICAL BACKGROUND IN TERMS OF SUITING THE LANDSCAPE

In retrospect of the previous plans, I would like to highlight and evaluate some of them in terms of suiting the landscape and cooperating with it. The Spreebogen has – since the transformation of Lenné it has been even more so – the nature of a peninsula, which gives an orientation to the whole urban structure, and with the arc shape, even a special view, a special situation was created in the city. I think, through their cooperation with the landscape, the best plans are those, which catch up on this character, this orientation, which detect and highlight it. Based upon this principle, the segmented urban block structure is correct, because it is a fabric whose threads are tightened to the morphological (Schinkel), and the landscape character, but it is also right to place the Great Hall into the bend (Speer), or the concept to place any characteristic building, because it is a strip of land, which is designed to accommodate such a mass. It is also correct when only a visual axis passes through it (Lenné), because in this case the axis itself holds the orientation.

It is very difficult to tell how to develop a city today, what are the priorities, what are the primary concerns. Still, I think that there are principles that are always true and the relation and cooperation with the landscape character is one of them, which we tend to forget because of our technical possibilities. After the examples presented above, it is still elusive for me, what is a really good cooperation, because there are no absolute rules on this. Perhaps one conclusion could be that the cooperation of the city and the natural landscape must be mutual, both in spatial and functional terms. The best thing would be perhaps if this relationship were as clear as with a simple flower: if well watered, it will bud, if you pluck it off, it will wither. ●

BPARCELONA

TÉRFORMÁK ÉS ZÖLDÉLMÉNYEK ELEMZÉSE A KATALÁN FŐVÁROSBAN

SPATIAL AND GREEN EXPERIENCES IN THE CATALONIAN CAPITAL

SZERZŐ/BY:
EPLÉNYI ANNA

LEKTOR/REVIEWER:
JÁMBOR IMRE

Minden kétséget kizáróan Barcelona élen jár a kortárs európai tájépítészeti terén. Egy olyan város, ahol az életminőséget alapvetően az ergonóm formatervezés, az antropocentrikus design határozza meg a szabad terek minden léptékében. A mindennapi élet tárgyai, az utcabútorok funkcionalitásuk mellett igényes, ízléses, művészi formálást tükröznek; az utcák és a városi terek racionális igények szerint kaptak új rendeltetést és új arculatot; a közparkok felújítása pedig stílus-tiszta elveket és ökológiailag fenntartható, környezettudatos tervezési koncepciót tükröz. A tengerpart megújítása és tudatosan szerves illesztése a lakónegyedekkel átformálta a városszövetet és új dimenziókat nyitott a vízzel való kapcsolat megéléséhez. Mindennek mozgatórugója a tudatos közterekbe való investálás, az 1992-es olimpiai átépítések voltak, és az Oriol Bohigas főépítész által preferált tiszta, funkcionalista, és minimalista tervezési elvek, amelyek Mies van der Rohe barcelonai világiállítására készült Német pavilonjában (1929) is megtestesülnek. Ennek helyreállítása és közel 150 park, köztér átépítése is az Ő nevéhez fűződik.¹

Hét városi „zöld-élményt” szeretnék bemutatni, szakmai értékeléssel, megfigyelésekkel és a látogatásom (2009) so-

rán készült grafikai-elemzői rajzokkal, kiemelve azok hagyományos tájépítészeti értékeit és egyben utalva a környezetpszichológiai aspektusokra is: a tér fizikai kialakítása és a viselkedés közötti összefüggésekre, a szociális interakciókra és a helyszín élményszerűségére.

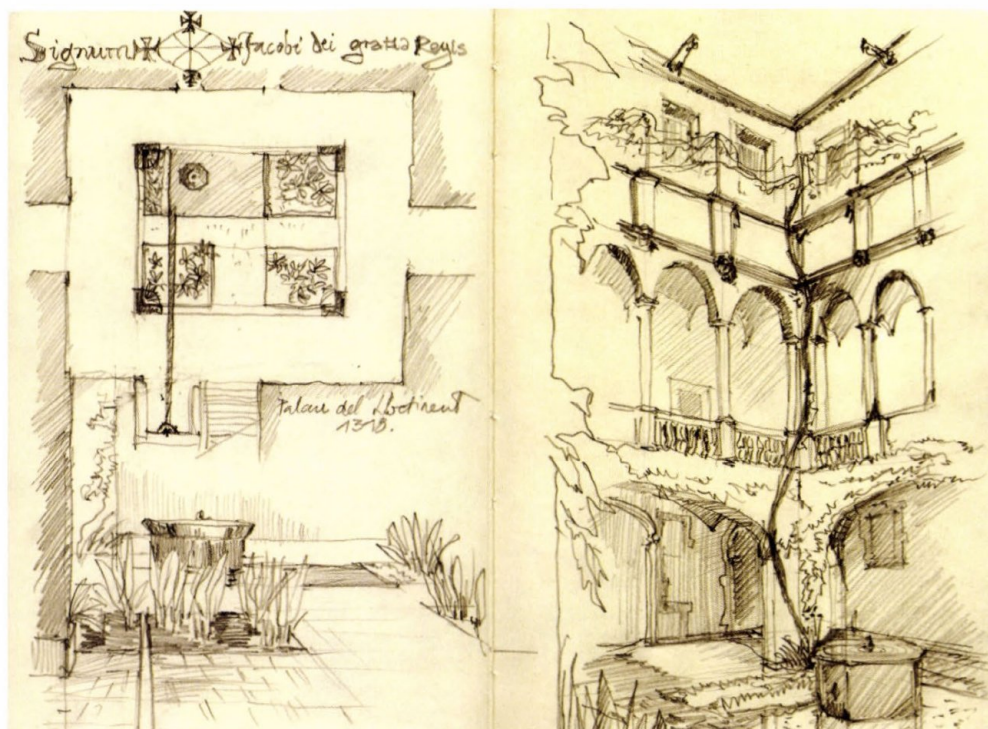
A barcelonai tájépítészeti alkotásokat város- és kertművészet-történeti sorrendben érdemes vizsgálni: először a 'Barri Gotic' városmag középkori világára reflektáló két belső kertet, majd a századforduló két prominens közösségi terét, végül három, ma még néptelenebb, a külső városrészekben található tematikus parkot, amelyek a közelmúlt tájépítészeti alkotásai. Ez a sorrend összefügg a helyszínek méreteivel és a városmagtól való távolságával is.

PALAU DEL LLOCTINENT

Belső udvar (1-2. kép)

Az Aragóniai Királyi Palota kubus-szerű formájával és ritmizált félköríves sötét ablaknyílásaival a középkori városmag egyik, máig „modern” épülete. Az ezzel egybe épült *Palau del Lloctinent*-ben ma helyet kapó Aragóniai Levéltár belső-kerti kompozíciójával kíván történelmi szerepéhez hasonló

¹ H. Rautenberg: *Reconquering Barcelona*, in: *Topos/Barcelona in progress* (29) 1999. pp. 6-13. A szám részletesen foglalkozik a '90-es évek köztér megújításaival Barcelonában és környékén.

1 H. Rautenberg: Reconquering Barcelona, in: *Topos/Barcelona in progress* (29) 1999. pp. 6-13. The issue represents the urban development of the 90's in Barcelona.

Barcelona is no doubt the „cutting edge” in landscape architecture in Europe. It is a city where life-quality is determined by ergonomic and anthropocentric design at all scales of open-spaces. The objects of everyday life, the street furniture are not only functional and artistic, but of high standard, too; the streets and squares get new function and general design according to their realistic role, the restoration and recreation of public parks follow clear design guidelines as well as a sustainable and environment-conscious approach. The renewal of the seaside area and its conscious fitting to the new residential district has transformed the cityscape and opened new dimensions to facilitate people's connection with water.

The driving force of all this were the reconstruction accomplished for the 1992 Olympic Games and the pure, functional and minimalist principles preferred by head architect Oriol Bohigas and embodied in Mies van der Rohe's German Pavilion, built for the 1929 World Exhibition in Barcelona. Bohigas was also responsible for the reconstruction of this and of nearly 150 parks and public spaces.¹

In this article, I would like to introduce seven diverse green-experiences in

the city, which I visited in the summer of 2009. For the interpretation I have used LA-sketches, visual analysis, professional descriptions and opinions about their traditional landscape values as well as focussed on environmental biological issues, such as how the physical space correlates with behavioural patterns, social interactions and the forms of experience.

The sites will be sequenced in an order of urban- and landscape history. This relates also with the size of an open space and its distance from the centre. Firstly, the two little walled gardens of the district 'Barri Gotic', then the two well-known public spaces of the early 20th century, and finally three (so far slightly unpeopled) thematic parks in the outskirts, the result of the 20th century landscape architecture.

Behind this conscious investigation into Urban Design stands the Olympic Game ('92) and the enthusiastic work of Oriol Bohigas (architect, urban planner). He preferred clear and geometric design with functional and minimalist approach - which had been manifested in Mies van der Rohe's German Pavilion. Its reconstruction and further 150 open space were supported by he.

1. **kép/pict:** A Palau del Lloctinent belső udvarának rajza, alaprajza és a falikút felőli nézet / The interior garden of Palau del Lloctinent, plan and view from the drinking fountain (A SZERZŐ RAJZA/ AUTHOR, 2009)

2. **kép/pict:** „L'ou com Balla”, a hagyományos Úrnapj tojástancoltatás a Palau del Lloctinent udvarán / „The dancing Egg” The interior garden at Corpus Christi day (WIKIPEDIA)

örök-érvényű modernitást formálni. A kétszintes reneszánsz loggiás, baluszt-rádós kerengő atmoszféráját az arany-sárga és repkényszőlőtől befutott zöld falakon élesen vándorló fény-árnyék-hatás teremti meg. Az udvar érdekessége, a középkori barcelonai virág-díszbe borított kútház, ahol Úrnapján a felszökkenő vízszugáron egyensúlyozva egy, az eucharisziát szimbolizáló tojás járja örök táncát – „D’ou com balle”.

Az udvar mintegy 6 m × 8 m-es, téglány alaprajzi formáját egyszerű osztásvonalak tagolják. A középkori kolostorkertek középpontos szimmetriájú tagolása a perzsa kertek középpontból eredő négy folyót szimbolizáló „csahar-bag” továbbélése, amit az iszlám is átvett. Ezen a terven a kút kontraposzt helyzetbe kerül, miközben a térszervezés megőrzi centrális jellegét. Az áthaladást biztosító burkolt felület a két kapu közötti áthaladást biztosítja, ezzel hívogatva be a látogatókat az alig szobányi zöldélménybe. A másik térszervező tengely a lépcsőkar alatti falikút, melynek vize egy kis csatornában vezet a kút körülvéő sekély medencéhez. Az egykori kút funkciója pedig átértelmezett: magából is, mint feltörő vízforrásból buzog a víz, amely beborítja a követ és maga körül reflektáló víztáblát képez. Ez a két tengely szinte determinálta a torzított „négy negyed” szerkezetet: három négyzetet és egy keskeny téglalap formájú növénykazettát képezve tartja a kontraposzt aszimmetriát. A három nagy kazetta karakterét a kukoricalevél (*Aspidistra elatior*) és a hortenzia

(*Hydrangea marcophylla*) adja, míg a negyediket alacsonyabb talajtakaró-együttes borítja. Ehhez társul még a hallásunkat gazdagító halk vízcsobogás. A mai királyi udvarkert egyszerű, de tökéletes kompozíciójával ugyanabba a szakrális magasságba tud lépni, mint egykor a kolostorkertek udvarai: egy HORTUS CONTEMPLATIONIS² – amely egyszerre egyesíti magában a formai tökéletességet, az emelkedettséget és a szakralitást.

MUSÉ MARÉS

Belső udvar (3. kép)

Néhány lépésre innen, épületek által közrefogva található a Musé Marés udvara. A trapezoid térformába árkádkon keresztül és egy szűk utcából érkehetünk. Szemben a Palau del Lloctinent szakralitásával, itt inkább a spontán módon növekedett városszövet élettel teliségét lehet megtapasztalni. A meleg elől kellemes menedéket adó, hűvös térsúlypontjában alacsony vízmedence áll csobogóval. A trapezoid aszimmetriát áthidalja a burkolat mélyvonalain a központból sugarasan vezetett nyolcas térosztás. A nyolc sugár mentén azonban csak hat közepes narancsfa áll, ezzel változatossá téve a napfény okozta játékot az udvaron. A körben elhelyezett padok és az épület ülőlépcsői remekül szegélyezik a teret. Az árkádos udvar napos/árnyas, külső/belső, védett/nyitott térszerkezetével népszerű ücsörgő, megpihenő és megfigyelőhely is egyben.³

² R. Aven, S. de Wit: *The enclosed Garden: History and development of the Hortus Conclusus and its Reintroduction into the Present-day Urban Landscape*, 010 Publishers, 1999. p. 55.

³ C. Dee: *Form and fabric in Landscape Architecture*, Spon Press, 2001. p. 118.

3. kép/pict: A Musé Marés belső udvara narancsfákkal / The enclosure garden of Musé Marés (A SZERZŐ RAJZA/ AUTHOR, 2009)

PALAU DEL LLOCTINENT

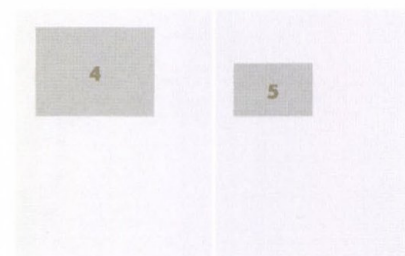
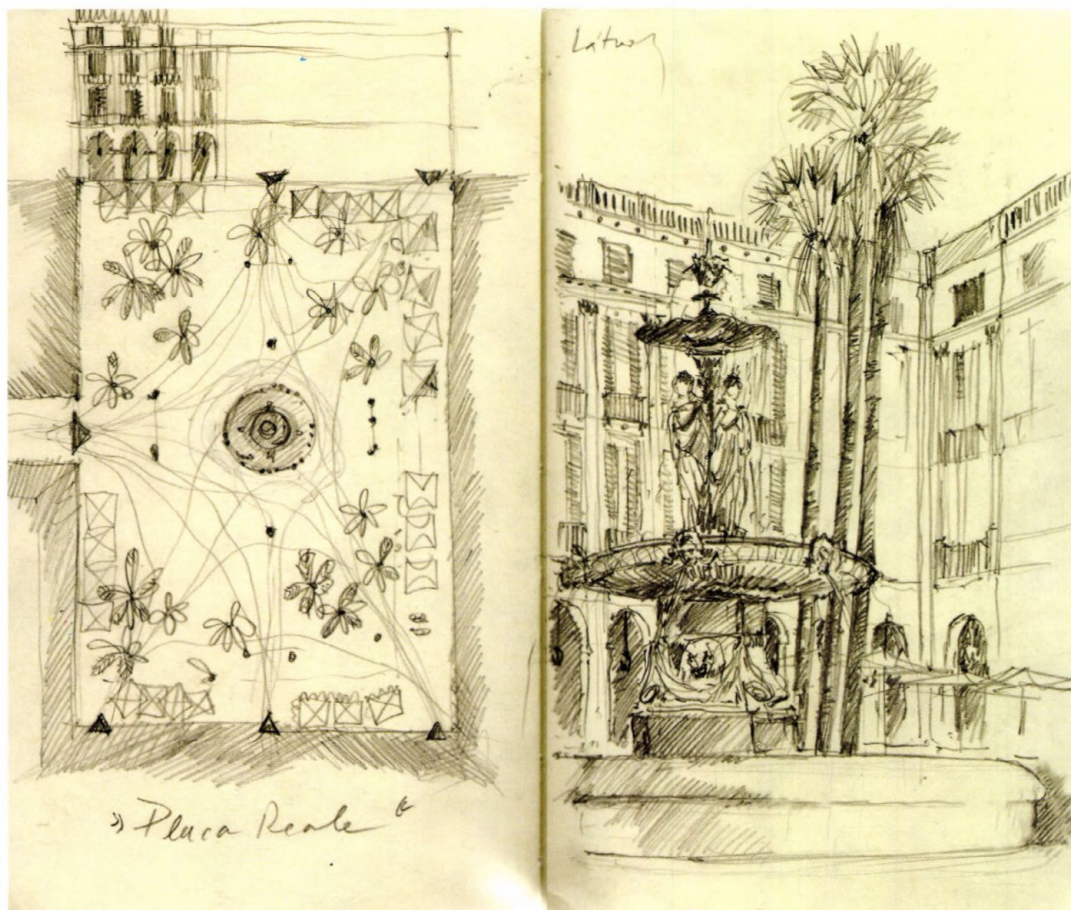
Courtyard (Picture 1-2)

The Plaça dei Rei, with its cubist forms and rhythmical dark windows is one of the buildings of Barri Gotic which still suggests modernity. The composition of the atrium garden of the adjacent Palau del Lloctinent (Archive of the Crown of Aragon) also suggests eternal historical modernity. The strong/light/shade effect wandering on the yellow walls and green creepers of the two-storey renaissance courtyard gives its special atmosphere. Its remarkable show, among many courtyards dating back to the Middle Ages, is visible on the day of Corpus Christi: an egg, symbolising the Eucharist and surrounded by ample flower decorations, is dancing in the jet of the fountain: „D'ou com balle”

The 6×8 m-sized yard is divided by simple axis lines. The courtyards from the Middle Ages, ‘hortus’, are survivals of Islamic chahar-bagh forms, symbolising the four eternal rivers flowing towards

the quarter from the well. In this site the well is placed in contraposition, while the organisation of the space stays in balance. The wide passing pavement invites and lets people through the urban green enclosure. The other axis originates from a drinking fountain under the staircase, a narrow channel leading the water to the shallow pool with the well in its middle. The four-quarter structure is distorted into three similar ones (aspidistra and hortensia) and a narrow planting box (low ground cover) by keeping the asymmetric balance. The quiet babble of the water creates a strong sensory experience. With its simplicity and perfection, this royal courtyard garden can lift the space into a sacred highness, just as the ‘Hortus Contemplations’² could reach spiritual and formal eminence in the Middle Ages.

2 R. Aven, S. de Wit: *The enclosed Garden: History and development of the Hortus Conclusus and its Reintroduction into the Present-day Urban Landscape*, oio Publishers, 1999. p. 55.

4. kép/pict: A Plaça Reial alaprajza a viselkedéstérképpel és látványa a szökőkúttal / View and behaviour maps of Plaça Reial (A SZERZŐ RAJZA/ AUTHOR, 2009)

5. kép/pict: Élet a Plaça Reial-on / Life on Plaça Reial (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

PLAÇA REIAL

A Plaça Reial Barcelona (4-5. kép) legismertebb és leginkább élettel teli tere a katalán fővárosnak⁴. A tér egy tágas kapuzattal nyílik a La Rambla pezsgő, haladásra készített sétálóutcájára, ezzel egy zárt, védett, nyugvópontot teremtve a forgatagban. A XIX. sz. közepén kialakított tér térfalait elegáns, neoklasszicista, négyemeletes árkádsor, teraszos-zsalugáteres ablakok tagolják. Az árkádok között rejtett további átjárókon lehet megközelíteni a teret. A hely eredetiségét alapvetően három téri alaphelyzet kedvező egybeesése határozza meg:

Az első a körbefutó széles árkádsor, amely fizikai védelmet biztosít az eső, a hideg, a nap és szél elől, és védelemérzetet nyújt a tömeg elől, hiszen a széles árkádok alatti pihetők, napernyős éttermek/kávézók egyszerre részei a közös térnek, ugyanakkor megteremtik a szeparálódás lehetőségét is. Ez bizonyítja a szél/szegélyhelyzetek kiemelt értékét, hiszen a különböző tértípusok közötti átmenet sokkal változatosabb élményeket/élettereket tud teremteni, mint társulástanilag az erdőszegély-jellegű együttesek magasabb biodiverzitásukkal.

A második, a fókuszpont sikeres helyzete és minősége. A szimmetrikus tér tágas mérete (50 m × 80 m) és formája megkívánja a középpontba helyezett, nagyméretű szökőkutat, amelynek széles köszegélye padként is szolgál az itt várakozóknak – vagy azoknak, akik csupán a térelmény átélése miatt tartózkodnak itt. Az áthaladó emberek mind érintik a fókuszpontot, ahogy ez a viselkedéstérképen⁵ is jól látható.

A harmadik téralkotó elem az alapsík és a mennyezet összhangja: a homogén burkolat és a szórt elrendezésű fásítás lombkoronáinak összhatása. Az egyöntetű szürke járólapok nem zavarják a tekintetet, nem vonják magukra a figyelmet és a random ültető-gödrökbe telepített pálmák szinte természetes ligetként hatnak. A pálmák és a kandeláberrek⁶ vertikálitása és felső záródása pedig fontos elem a „boltozás fedősíkjához” – ami miatt baldachinok alatt érezhetjük magunkat. Ebben a semleges, akadálymentes térben éppen ezért teljes az emberi interakciók szabadsága, ez teszi a teret élhetővé és közkedvelté. A Barcelonában már egy évtizede alkalmazott, szórt módon elhelyezett székek mellett, mindenki szabadon ücsörög bárhol, besélget, gitározik vagy éppen alszik.

4 A térkompozíció Francesc Daniel Molina i Casamajó építész tervezésében készült 1848-59 között.

5 A viselkedéstérkép a populáció egy adott térben történő viselkedés-típusainak és térbeli vetületének vizsgálatával illetve ezek rögzítésével foglalkozik egyes kísérleti hipotézisekre keresve a választ.

6 A kandeláberek közül kettő A. Gaudí első két hivatalos felkérésre készült munkája.

MUSÉ MARÉS

Courtyard

Taking some steps, we can find the enclosure of Musé Marés (Picture 3.). The trapezoid space can be reached through an arcade and a narrow street. To meet a contrast to the former sacred space, here the visitor can perceive a more lively quality of the old zigzaggy urban fabric. We can find a round fountain as the focus of this shady atmosphere. To balance the asymmetric shape of the square, eight segments were built in the decoration of the pavement. In these sections only six orange trees and an old magnolia can be found, causing interesting light effects. The greatness of the space in here is the simple design, and that the surrounding benches and steps provide permeable, transitional subspaces, while the arcades give rhythmical order for the in-and-out, sunny-shady, open-hidden experience at the same time. This leads to a diverse social point for taking rest, relaxing and observing.⁴

PLAÇA REIAL

Plaça Reial (Pictures 4-5.) is the best-known and a lively public space in

Catalonia. The square opens with a large threshold from the La Rambla, a move-compelling walking street, and becomes an introverted, closed and domestic location in the milling crowds. An elegant, four-storey neoclassical façade with balconies and window blinds serves as the vertical plane for the square.⁴ Under the arcade further transitional gateways are to be found. The success of the place derives from the coincidence of three physical characteristics. The first is the wide arcade running along as a covered walk and resting site. It provides shade, wind- and rain shelter, creating the sense of privacy. The cafés, restaurants around the stand for the party side of the open atmosphere, a parallel to the hidden, more private structure. This fact proves again the higher usage and diversity of edge/border situations, which means that transitional spaces are more preferred to social (phytocoenosis) interactions.

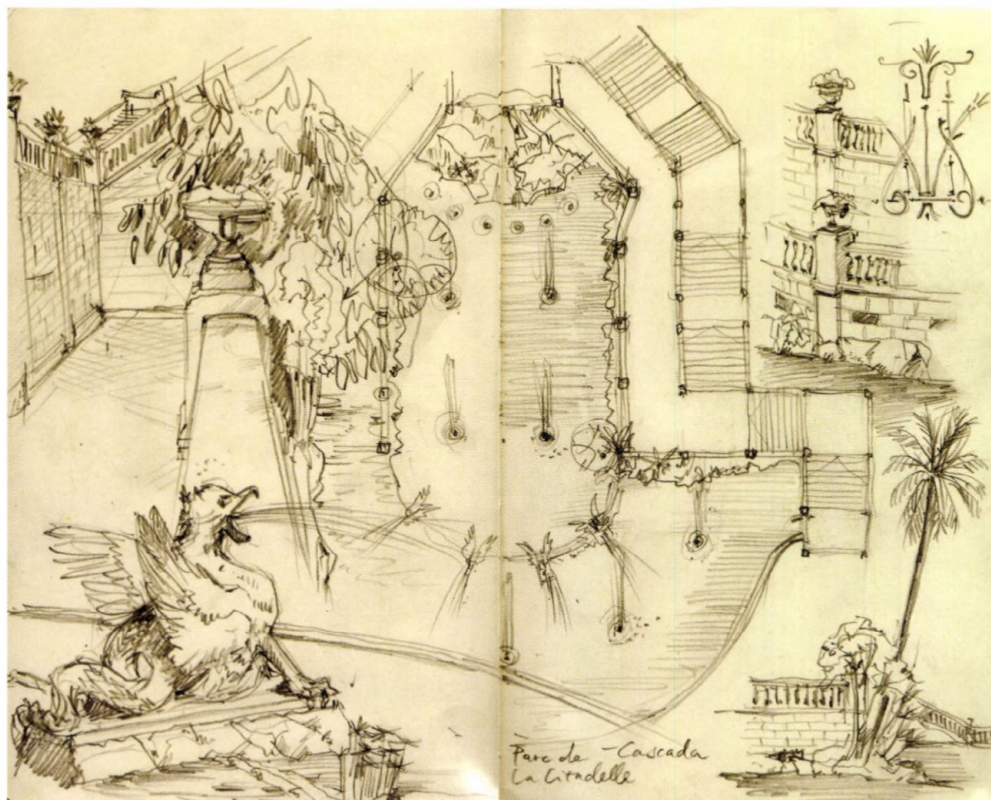
The good location and quality of the foci lead to the second success. The size of the square (50×80 m) and its busy pedestrian traffic requires the emphasised, symmetrical, large fountain focus, whose trim-stone serves for people as a waiting place, or for those who take their time to get into the swim of space.

3 C. Dee: *Form and fabric in Landscape Architecture*, Spon Press, 2001. p. 118.

4 The composition was designed by the architect, Francesc Daniel Molina i Casamajó, between 1848-59.

5 Behavior maps survey and reflect the different behavior patterns of a population in a space, finding spatial answer to a hypothesis.

6 Two of the lamp standards are early works of A. Guadí.

PARC DE CITADELLE

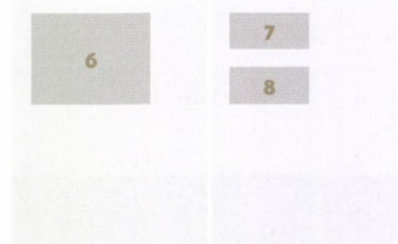
A Parc de Citadelle (6, 7, 8. kép) a városi pezsgés központjában fekszik nemcsak településszerkezetileg, hanem mentálisan is. A park a századforduló eklektikus formavilágának és szerkesztőelvének minden jegyét magán viseli: reprezentatív középületek kisugárzásában, állatkerttel, múzeumokkal, csónakázótóval, valamint különböző reprezentációs fokozatú és intimitású díszkert-részekkel: erőteljes úthierarchiával, széles fásított sétányokkal, szimmetrikus tengelyekkel és az azokban elhelyezett szobrászati fókuszpontokkal és a rajzon látható monumentális kompozíciójú szökőkúttal.

A történeti park sikerének itt egyik oka a tértagoló cserjeszintből építkező intim-léptékű növénykiültetés, amely alá-támasztja J. Appleton „kilátás – menedék” teóriáját⁷, amely szerint az emberek evolúciós szavanna élőhely-gyökerei és a Claude Lorrain-i kulissza-képtípus kanonizációja miatt a használók kedvelik azokat a helyszíneket, ahol jól kilátanak az eseményekre, viszont egyúttal védve is vannak. A parkban az útvonalvezetéssel tagolt gyepes-cserjecsoportos térfelvezetések változatos lehetőséget adnak az intimitáshoz. Így a városi létben

szocializálódott fiatal is megtalálja a kapcsolódásra és a társasági bekapcsolódásra is alkalmas szabadterei helyszínt.

A másik multifunkcionális tényező a koros, beállt növényállomány, ami a mediterrán város legjobb légkondicionálója (a hűvös mikroklimatikus élménynek a hiánya az oka a kortárs fiatal parkok néptelenségének), és a jó minőségű gyepfelszín, amely egy valódi perzsaszőnyeg a száraz városban. Ez minden fiatalos eseménynek, alternatív időtöltésnek helyet ad: hempergődés, napozás, gitározás, dobolás, bűvészkedés, zsonglörködés, kötél-egyensúlyozás, tánc, capoeira vagy akár jóga. Így nincs szükség előre kitervelt, ideig-óráig tartó alternatív használatok számára kialakítani a parkfunkciókat, hanem hagyni kell, hogy a tevékenység magától felbukkanjon, majd eltűnjön, a divatok diktálta organikus kussággal. Ez által programot sem kell szervezni a parkban – hiszen a látogatók magukat szórakoztatják! „Un sition cool para gente cool” – Menő hely, menő arcoknak! – írják a helyi blog-bejegyzések.

Korunk tájépítészeinek szemében elavultnak tetszhet ez a századfordulós formavilág, pedig használói szemmel felül kell magunkat bírálni. A parkot látogatva bebizonyosodik W. Whyte⁸ megfigyelése: miszerint minden hely-

6. kép/pict: Parc de Citadelle: nagy káskád és részletei / Parc de Citadelle: the Great Cascade and its details (A SZERZŐ RAJZA / AUTHOR, 2009)
7. kép/pict: Parc de Citadelle, Nagy Káskád: egy kilátás – menedék helyzet / Parc de Citadelle, the Great Cascade: example for

prospect-refuge model (A SZERZŐ FÉNYKÉPE / AUTHOR, 2009)
8. kép/pict: Parc de Citadelle: tevékenységek a park ligetes szerkezetében / Parc de Citadelle, various activity of the niche-structure (A SZERZŐ FÉNYKÉPE / AUTHOR, 2009)

7 J. Appleton: *The Experience of Landscape*, John Wiley and Sons, 1975.
8 W. H. White: *The social life of small urban spaces*, The conservation Foundation, 1980.

As it is visible on the behaviour map, passing people touch upon the foci.⁵

The third reason in order to reach success as a good open space is the harmony of the ground and sky planes: the homogenous pavement and the roof-like canopies of palm trees. The steady, natural grey pavement does not mess up the view, or draw the attention to it, while the randomly-planted palms act as a natural grove. The vertical trunks and candelabra-posts⁶ are important features in creating the umbrella/sunshade feeling. In this homogenous space the social interactions, and behaviour patterns are absolutely free! On and beside the street furniture placed at random, a practice that has been used for ten years in Barcelona, everybody can sit, walk, talk, eat, sleep or play the guitar wherever they want! These are what make the place so agreeable and popular.

PARC DE CITADELLE

The Parc de la Ciutadella (Pictures 6, 7, 8.) is in the middle of the urban structure as well as in the mental maps. Its spatial organisation is the typical eclectic public park style of the late

19th century: representative buildings, museums, zoos, boating-lakes and various sequential spaces with different degrees of representation and intimacy. These are: strong circulation-hierarchy, wide esplanades and allées, symmetrical axes with sculptural foci-ending and monumental architectural features such as the Cascade on the drawing.

One of the reasons for the success of this historical design is the intimately-scaled shrub and bush level creating space fragments. This supports J. Appleton's "prospect - refuge theory"⁷, which concludes that because of the evolutionary savannah-landscape character and the strong cultural canonization of Claude Lorrain's coulisse land-scenes we have a strong preference for observing others unnoticed, safe, from a hidden place.

The other fact is the aged and dense tree-vegetation, the best air-conditioning in a Mediterranean city (the lack of this cool microclimatic experience is the reason why other young contemporary parks are empty), and the perfect quality of the grass-turf, which act as a Persian carpet in the dry cities. This can give place for all young activities: rolling about, sunbathing, playing the guitar and drums, juggle, ropewalking,

⁷ J. Appleton: *The Experience of Landscape*, John Wiley and Sons, 1975.

⁸ W. H. White: *The social life of small urban spaces*, The Conservation Foundation, 1980.

színt az emberek tesznek étellel telivé és csakis az interakciók, az emberi kapcsolatteremtés lehetősége képes helyszíneket életet lehelni, vagyis az embereket az emberek érdeklik.

JARDÍN BOTÁNICO DE BARCELONA

A „Jardín Botánico de Barcelona” (9–14. kép) a város kevésbé ismert és látogatott helyszíne, annak ellenére, hogy véleményem szerint egyike a város legjobb tájépítészeti alkotásainak. Néhány lelkes építész, tájépítész, botanikuson kívül szinte nincs látogató a kertben, amelynek oka a Montjuic-hegy rossz megközelíthetősége, a szolgáltatások kiépítetlensége és a vendéglátóhelyek hiánya. Az 1992-es olimpia építkezések miatt megszüntetett régi botanikus kert helyett 1999-ben új kert nyílt itt, egy egykori személtérakó helyén. Az interdiszciplináris tervezőcsoportot C. Ferrater és J. Canosa építész, B. Figueras tájépítész, A. Bossy kertész és J. Pedrola biológus alkotta. A botanikus kert a ma vesztelyezett mediterrán flórát mutatja be, amely, noha Földünk csak 2 %-át borítja, ugyanakkor fajok közel 25 %-át adja. A háromszög-síkokból építkező terepformálás mellett a térszervezés alapelve az öt legfontosabb mediterrán tájegység elkülönítése volt: Kalifornia, Chile középső területe, Dél-Afrika déli része, Ausztrália dél-nyugati része és a Földközi-tenger térsége. Ezekben belül a tervezők törekedtek a tájformációk, társulások (phytoepisod) hiteles megjelenítésére, a biocönózisok rokoni viszonyainak bemutatására. A magas, erdei társulások a magasabb fekvésű, külső területen, a cserjés – bozótos társulások a belső részeken kaptak helyet, hogy a kert egésze jól átlátható maradjon.⁹

A JBB bejáratának térkompozíciós elrendezése egyben emblémája a kertnek: tartalmazza a megdőlt síkok izgalmas relációját, a fehér felületeket, a COR-TEN acél felhasználást, a minimalista terve-

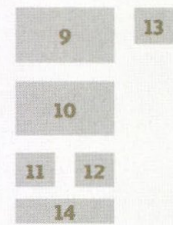
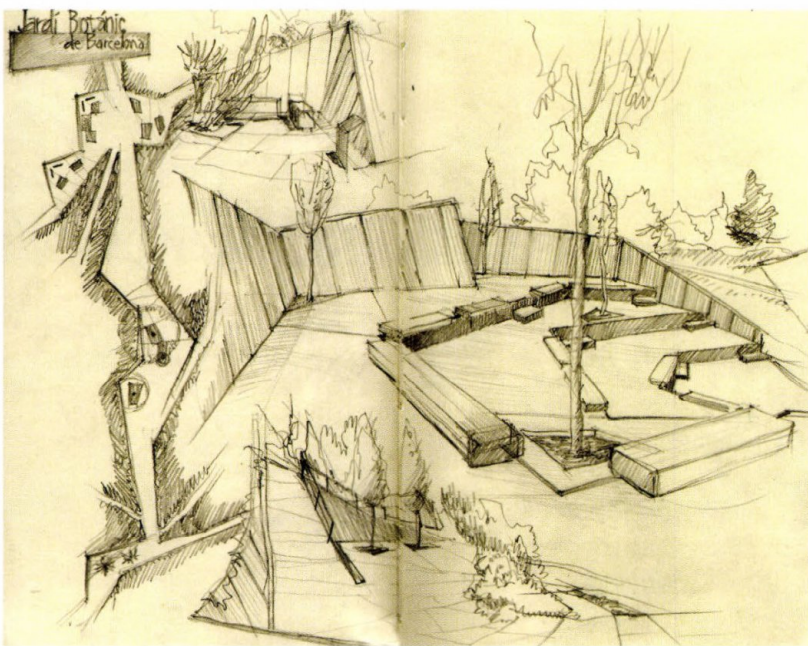
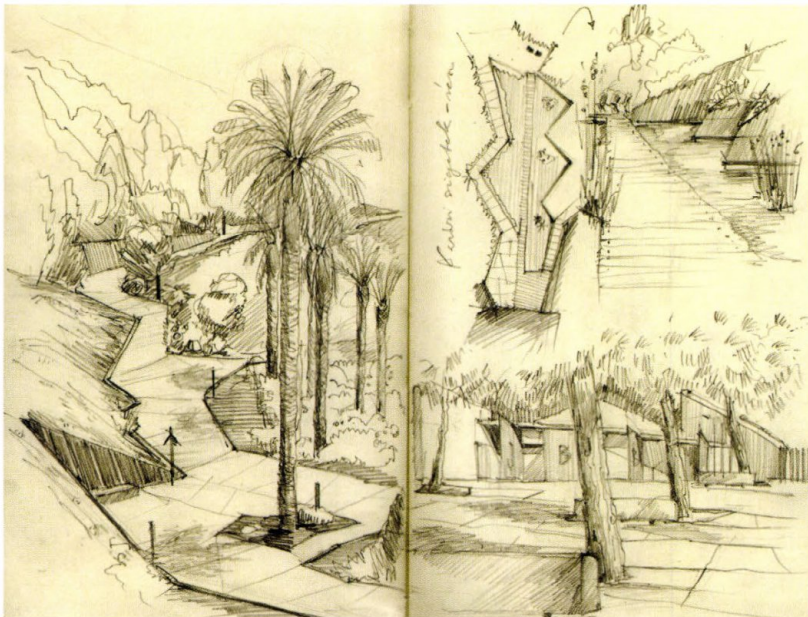
zői szándékban megtestesülő alkotói alázatot és a tiszta geometriát. A kertbe lépve a fehér betonfelületek, zeg-zugos éleikkel hívogatva csábítanak egyre tovább a kerti térben, amelyet a város felé emelkedő útvonalról megnyíló kilátások egyre lenyűgözőbbé tesznek.

Az útvonal a vezérfonál, mégis alárendelt helyzetben marad és nem uralkodik a látványban: kíséri, vezeti a látogatót. A trianguláris útvonalak kiemelt főutakra (3 m széles, 6 %-os lejtésű) és másodlagos sétautakra (1,5–2,5 m) oszlik, ezzel teljesen akadálymentessé téve a kertet.¹⁰ A 8 %-os dőlésű COR-TEN acél támfalak, csak ott jelennek meg, ahol statikailag kellenek, és csak olyan magasan, amit még a természetes terepforma igényel. A napfehér síkok szabálytalan poligonjaiba ültetett egy-egy jukka, kaktusz, mintha reflektorfényt kapna, így megismételhetetlen egyedisége a kert főszereplőjévé teszi őket arra a néhány másodperce, amíg elhaladunk mellettük. Ez a botanikai individuumról szóló interpretálás helyesen sajátja kell legyen egy gyűjteményes kertnek. Az összeszűkülő/kiszélesedő fehér-szürke betonjárdát keskeny, átlós zsaluléc-miniatúra tagolja; mellette vízelvezető kíséri. Az összeboruló acélsíkok általában pihenő/meditáló helyet vagy teraszki-szögellést jeleznek. Ezek árnyék hiányában még nem használhatóak, amíg a parabolikusan kifeszített dróthuzalokat be nem futják a kúszónövények.

A kert legmagasabb platóján önálló műalkotásként bontakozik ki az előbb leírt formakincssel kialakított szabadtéri színház (B. Figueras). A különböző szélességű lépcsőkön fa ülőpadok és szórطان telepített fák kaptak helyet. Hátulról acélfal zárja körbe a teret; a székén a szemközti domb virágkiültetése. Sajnos a frissen átadott kertrész most még steril, látogatóktól és környezeti neveléstől sajnos mentes. A kert legmagasabb pontjáról a városi panoráma magával ragadó tájélményt nyújt. Innen feltárul az úthálózat grafikai hálózata, melyet idő-

⁹ Marti Franch: Spain, in: *European Landscape architecture – Best Practice in Detail* (szerk.: I.H. Thompson, T. Dam, J.B. Nielson) Routledge, 2007. pp. 183–213.

¹⁰ Bet Figueras: *A network of Triangles*, *Topos* (29) 1999. pp. 24–30.

9. kép/pict:

A Barcelonai Botanikus Kert látképe az útvonalvezetéssel; a Kanári-szigetek víz közeli társulása és a bejárat kapu / View of Barcelona Botanic Garden with the circulation, Canary-Island vegetation and the entrance composition

(A SZERZŐ RAJZA/ AUTHOR, 2009)

10. kép/pict:

A Botanikus Kert útvonalvezetésének egy formaelemzése; a szabadtéri színház kialakítása és két példa a támfal-megoldásokra / View of the open air theatre in the Garden, and form-analysis of the roads and retaining walls

(A SZERZŐ RAJZA/ AUTHOR, 2009)

11. kép/pict:

Ülőlépcsők a szabadtéri előadótérnél / Sitting steps in the open air performance site

(A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

12. kép/pict:

Útvonalvezetés és növénykiemelés kertben / Circulation style and the highlighting of individual plants in the garden

(A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

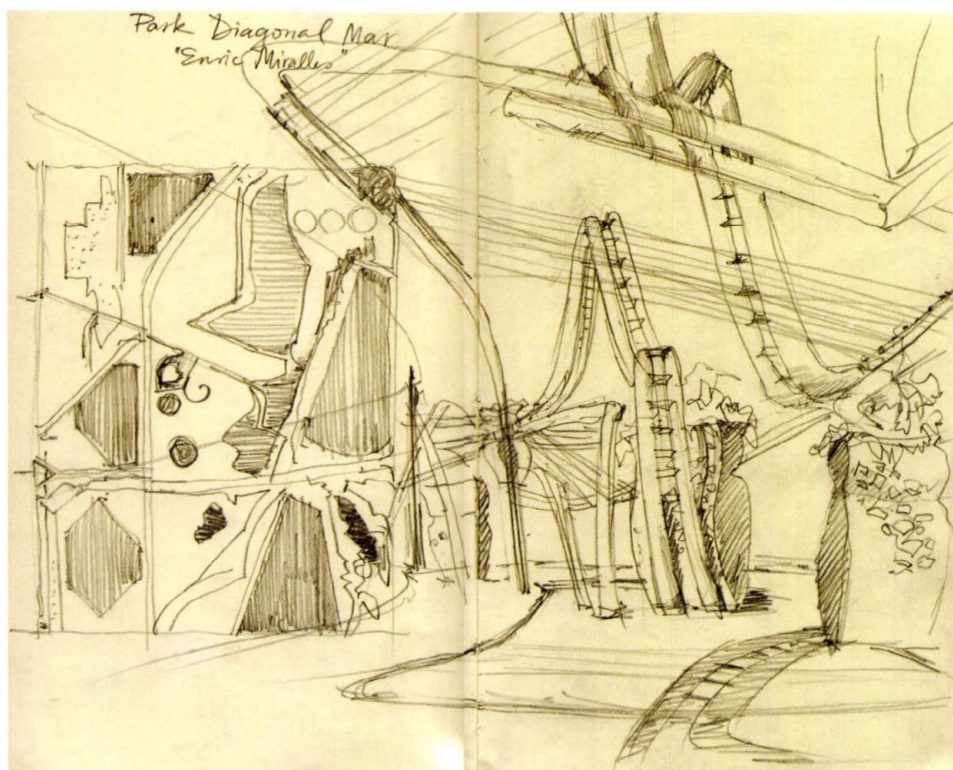
13. kép/pict:

A Barcelonai Botanikus Kert: a bejárat kompozíció 2. / Barcelona Botanic Garden, entrance composition 2.

(A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

14. kép/pict:

A Barcelonai Botanikus Kert térképe, ahol a színek az egyes mediterrán tájakat különítik el / Barcelona Botanic Garden, landscape and habitat units of Mediterranean flora (FORRÁS: A BOTANIKUS KERT LÁTOGATÓ-TÉRKÉPE / VISITOR MAP FROM THE GARDEN)

vel egyre erősebben körülvesz a mediterrán vegetáció. Leereszkedve a domboldalon intim, zárt katlan-térbe érünk a Kanári-szigetek vízparti vegetációjához, amely a színházhoz hasonlóan önálló terepplasztikai koncepcióval bír: a hármastagolású fémdomb meleg, védett vízparti klímát teremt és a tengelyes fahíd vonalában újra megjelenik a bejárati kapu motívuma a látványban. A kert anyaghasználati minimalizmusa és szabályosan zezugos (terven kaotikusnak tetsző) szövete igazodik a természeti formakincshez ezáltal a kert és a helyszín, a vegetáció alkotta organikus egység kapja a főszerepet.¹¹

PARC DIAGONAL MAR (15-17. kép)

A tengerpart északi részén, a Diagonal főút végében, egykori iparterületen található a Parc Diagonal Mar, amely a Forum Esplanade tengerparti rehabilitációs program részeként épült 2002-ben. A 14 hektáros park tervezője E. Miralles és B. Tagliabue (EMBT)¹². Kialakításánál a fenntarthatóság és az ökológiai elvek kerültek előtérbe. A parkot élőhely-típusai alapján és a rendeltetés szempontjából 7 téregységre¹³ lehet bontani, „amelyeket az útvonalak rendszere,

egy növekvő, minden irányba szétfutó ágrendszerként fon körbe” – a tervező. Egy nagy, és két kisebb tó adja a belső látvány alapvető térélményét. Míg a Diagonal felőli terület inkább városi hangulatú, burkolt felületekkel és kiépített sétánnyal bír, a déli oldalon, a lakótoronyok mellett inkább természetes táj-karakter, a különböző társulások látványa dominál. A növényalkalmazás fontos kritériuma volt a honos és vízparti fajták alkalmazása, olyan módon, hogy azok hitelesen tükrözzék a tengerparti élőhely-típusokat otthont teremtve a honos faunának is. Ellentétben az eredeti terven szereplő tengerhez ívelő „ágakkal”,¹⁴ a park a part-menti autópálya miatt nem tudott közvetlen élet-tér-kapcsolatot teremteni a tengerrel.

Az ökológia elvek érvényesítésének legfontosabb gerince a víz-háztartás optimalizálása volt: a lefutó csapadékvíz földalatti kutak és dréncsövek gyűjtik össze, amelyek hálószerűen összeköttetésben vannak a központi nagy tófelülettel, a párologtató csőplasztikákkal. Így a növények az altalajöntözés révén tudják a vizet hasznosítani. A park város felőli részén és a tóban látható fémcső-plasztikák elsődleges funkcionális szerepe az állandó vízpára biztosítása (lenne... mert manapság már nem működnek). A fém-

11 Jámbor I.: Kortárs kertépítészet – Geometrikus formálású kertek, 4D - Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat © 2007. pp. 5-15.

12 A tervezőiroda honlapja: <http://www.mirallestagliabue.com/project.asp?id=51>

13 Teresedés faágakkal/ Az emberöltő gyermekkorának ág-játszótere/ Taulat utca / Tó-kapu/ Varázshegy/ Tó / Pláza, forrás: www.wikiarquitectura.com/index.php/Diagonal_Mar_Parkxiv

14 E. Miralles, B. Tagliabue: A park like a tree, *Topos* (29) 1999. pp. 50-54.

15. kép/pict:

A Parc Diagonal Mar sematikus alaprajza és a párologtató fém-ágrendszer a mozaikos óriás kaspókkal /

16. kép/pict:

Schematic map of Parc Diagonal Mar and the unique metal-branch-structure with the ceramic planting pots (A SZERZŐ RAJZA / AUTHOR, 2009)

16. kép/pict:

A Parc Diagonal Mar párologtató fém-ágrendszer a tó mellett / Parc Diagonal Mar and the unique metal-branch-

17. kép/pict:

structure at the lake (A SZERZŐ FÉNYKÉPE, 2009) A Parc Diagonal Mar látványa a „Varázshegyőről” / Parc Diagonal Mar,

17. kép/pict:

view from the Magic-Hill (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/AUTHOR, 2009)

dance, capoeira and yoga. There is no need for professional pre-determined functional-design concerning temporal fashion-sports, because the self-regulated park shell organises its activities on its own. Instead of forcing programs on the public, the park has an organic self-management. „Un sition cool para gente cool – cool place for cool faces!” – comment the users in blogs.

This historic-design might seem out-of-date for the 21st century designers. However, self-criticism will help us realize that visiting the park justifies the thesis of W. Whyte: it is the people who make all places lively, vital and active, and in open space people are interested in other people!⁸

JARDÍN BOTÁNICO DE BARCELONA

The Botanic Garden of Barcelona (Pictures 9–14.) is a hardly-known and rarely visited park in the city, although I suppose it is one of the best landscape designs. Some enthusiastic architects, landscape professionals and botanists visit the park on the hot hillside of Montjuic, where bad public-traffic and low level of tourist services are to be met. Because of the Olympic Games in 1992 the old botanic garden-site was destroyed, and a new one established in the place of a vast shanty town (Can Valero), later a derelict landfill. The multi-disciplinary team consisted of architects C. Ferrater, J. Canosa, landscape architect B. Figueras, the gardener A. Bossy and the biologist J. Pedrola. The garden contains a representative sample of flora from the regions of the world with endangered Mediterranean climate, which only covers 2% of the landmass, however creating the 20% of the species. The whole triangular-terrainform was organised according to the world's five Mediterranean territories: California, Middle-Chile, the Southern part of South-Africa, South-West Australia

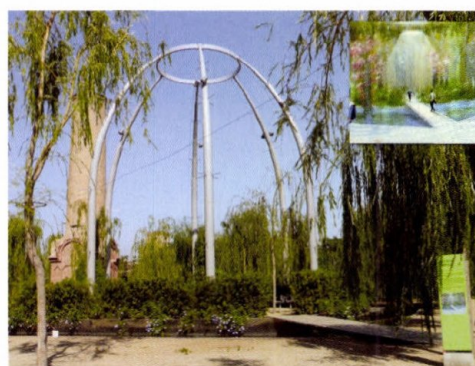
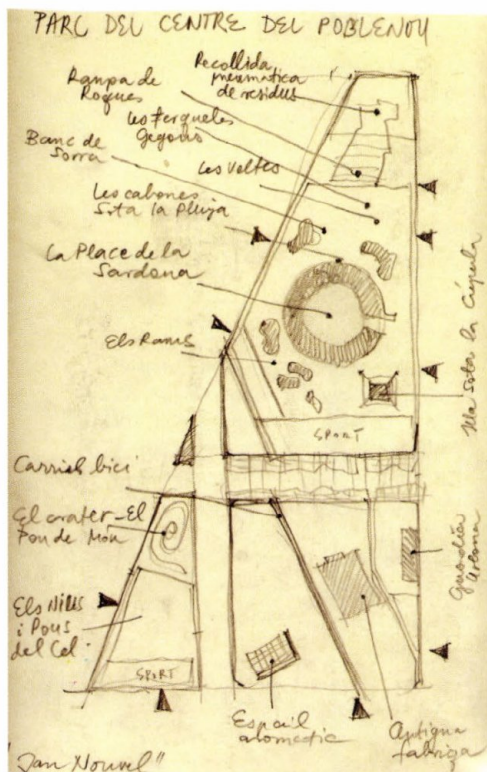
and the Mediterranean-Basin. Within each region of the garden phytoepisodes are distributed according to the principles of succession, woodland to the perimeter and brushwood and scrubland toward the centre to preserve the overall view of the garden.⁹

The entrance is an essential symbol for the whole garden: it contains the relations of the leaning walls, the white surfaces, the COR-TEN usage, the clear geometry of the meek minimalist attitude. After entering the garden, the visitor is tempted to follow the white zigzag pavement up to the hill, while more fascinating panorama opens up to the cityscape. The path acts as a kind of story-thread which stays subordinate and does not dominate the view – it follows the traveller. The circulation is divided into main (3 m, 6%) and secondary (1½–2½ m) paths making the garden accessible for all.¹⁰ The COR-TEN steel retaining wall (8% to vertical) is only used where it is statically indispensable and as high as suits the landform – so it does not overwhelm the site. The sun-white polygons in the pavement act as floodlight for yuccas and cactuses, transforming these plants into fleeting protagonists for the seconds we pass them. This approach emphasising the individuality of the plants ought to be present in a botanic garden, and the designers found a contemporary solution for it. The zigzag concrete pavement is divided by transversal water-runoff grip. The retaining walls generally straddle a relaxing seat or jut out to serve as view-spot. Unfortunately, the lack of the shadow on the parabolic wires will leave them too hot for resting, until climbers have overgrown them.

On the top of the plateau a newly-built open air theatre can be found by B. Figueras with the above-mentioned design language. Wooden benches and trees are randomly placed on various wide-steps enclosed by steel walls on the back. The scenery is formed by a

9 Marti Franch: Spain, in: *European Landscape architecture – Best Practice in Detail* (ed.: I.H. Thompson, T. Dam, J.B. Nielson) Routledge, 2007. pp. 183–213.

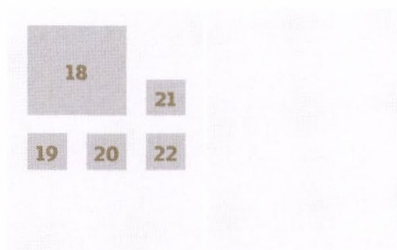
10 Bet Figueras: *A network of Triangles, Topos* (29) 1999. pp. 24–30.

csövek dinamikusan törnek át a burkolatot, erőteljes hullám-mozgással ívelnek felfelé, majd vízszintesen, egymással összekapcsolódva haladnak, hogy a nagyméretű kaspó-edényeknek látható teherbírást adjanak. Ezek a fémkompozíciók adják az egyébként térrészeiben igen széteső park visszatérő rímeit, mint lineáris szobrok: a városi oldalon sűrűbb, nagyobb szétterülő csomóhálóban, a tó északnyugati részén egy plasztikus „csomózatban”, majd a tenger felé egyre lazább hurkokban. Míg utóbbiak inkább szobrászati elemek, addig az előzőek pergola-szerű síkot képezve dinamikus atmoszférát teremtenek maguk alatt. Sajnálatos, hogy a Gaudiesque, lógó, mozaik-mintás óriás-kaspók olyannyira nehézkesnek hatnak, hogy már-már összepréseléssel fenyegetik az alá leülni vágyót akik így nem is használják az ottani ülőalkalmatosságokat.

A park összes kisarchitektúráját, szabadtéti bútorait szintén Mirrales tervezte, ezek harmonikus összhangot mutatnak a park más forma-jegyei-

vel. A „társalkodó-pozícióban” elhelyezett székek egyből beszélgetést, interakciót kínálnak. A székek szinusz-csúcs-íves keresztmetszetét követik a hosszú, töretlen szalag-padok, a tópart széles fehér szegélyeleme, valamint a vízszint-szabályzó támfalak mintázata is. Mindezek közös jellemzője a fehér szín és formai robosztusság. A gabbion-partfal az egyetlen túlzottan ipari jellegű elem a parkban, ami disszonál az előbb említett formákkal. A parkot az egységes design, a kortárs plasztikák, a sportolási lehetőségek és az attraktív természetközi társulások ellenére a lakosság még mindig nem lakta be. Ennek egyik oka lehet, hogy a vegetáció még fiatal (keves a hús lombárnyék), másrészt a parkban teljességgel hiányzik a szolgáltató szektor (kávézók, kiülők, gyermekprogramok, sörözők, étkezési lehetőségek). Egyszóval, hiányoznak az emberek.

18. kép/pict: A Parc del Centre del Poblenou sematikus alaprajza az egyes látványelemek megnevezésével és a „Virágcsokrok” / Plan with names of features in Parc del Centre del Poblenou: The Bouquet (A SZERZŐ RAJZA/

AUTHOR, 2009)
19. kép/pict: A A Parc del Centre del Poblenou: „El Crater – Kráter” / Parc del Centre del Poblenou: The Crater (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

20. kép/pict: A A Parc del Centre del Poblenou: „Illa sota la Cupula - Kupola alatti liget-sziget” / Parc del Centre del Poblenou: Island under the cupola (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

21. kép/pict: A Parc del Centre del Poblenou: „Voltes i falgueres gegants - Gígaszi árkádok és páfrányok” / Parc del Centre del Poblenou: Giant arches and ferns (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

22. kép/pict: A Parc del Centre del Poblenou: „Rampa de roques - Holdbéli kőrámpa-táj” / Parc del Centre del Poblenou: Moon-rock-ramp (A SZERZŐ FÉNYKÉPE/ AUTHOR, 2009)

flower-ramp on the other side. Sadly, the place is a little dull due to the lack of good garden-visitor management. From the hilltop the cityscape is spectacular, and the graphic design of the circulation-system can be observed with the older and denser Mediterranean vegetation closing around. The deepest part serves as the climatic region of the Canary Island. The valley and the lake are such a landform-sculpture as the theatre: a trichotomous steel landform creates a warm climate. The wooden bridge brings back the entrance-motif. The minimalist material-usage and the regularly criss-crossed fabric (which could look chaotic on the plan-view) adhere to the natural circumstances and create organic harmony with the loci and the plants.¹¹

PARC DIAGONAL MAR

The Parc Diagonal Mar (Pictures 15–17.) is located in the Northern part of the seaside, a former industrial lot, at the end of Diagonal. It was opened in 2002 as part of the seaside rehabilitation project Forum Esplanade. The planners of the 14 hectare park were E. Miralles és B. Tagliabue (EMBT)¹². Besides the area having business and residence usage, the sustainability and ecological aims were important criteria, too. The park can be divided into larger parts according to its natural vegetation or its functions.¹³ “Its design favours an interaction with the city. It has been organized by following a series of paths which, similar to the branches of a tree, spread out in all directions”. One larger and two smaller lakes serve for the introverted view-axis. While in the Northern part, closer to the Diagonal, the surface is paved with urban character, closer to the seaside the natural form of vegetation dominates. Important aspect of the planting design was to use natural waterside and species to support native flora and fauna. Despite

the “branches” towards the sea on the original plan, finally the park could not create the physical link with the seaside because of the motorway.¹⁴

Water-optimisation is the backbone of the park’s ecosystem: the water-runoff is stored in underground wells and pipes interconnected with the lake and each other. This groundwater irrigation is made available to the plants and flowers through the tubular structures. The original function of the pipes to the side of the city was supposed to drizzle water and cool air, unfortunately a conception of the past, as they work no longer. The pipes break through the pavement dynamically, camber vigorously as waves, and then continue horizontally joining each other to hold the huge hanging-pots. These linear compositions give the periodic rhythm in the structurally fragmented park. In the urban area they are knot-nets, by the lake big “knags” and in the South knot-loops. The latter are more sculptural, while the former create dynamic atmosphere under the iron-network. Sadly, however, the huge, hanging Gaudiesque pots weigh down so overwhelmingly that the visitor wishing to take a seat under them might fear being crushed. No wonder these benches tend to be unused.

All details, furniture were designed by Miralles, so they match the other elements of the plan. The “talkative” chairs offer environment-psychologically immediate interaction. The sinus curves of the chairs are reflected in the long benches, in the pattern of the water-front and in the tip-arch of the lake form. Their common character is given by the white colour and their robustness. The gabion stone waterside is the only industrial texture which shows dissonance with the materials and forms mentioned. Despite its contemporary homogenous design, artistic value, sport facilities and native vegetation the park looks abandoned. One reason for this could be

11 Jámor I.: Kortárs kertépítészet – Geometrikus formálású kertek, 4D - Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (6) 2007. pp. 5-15.

12 A tervezőiroda honlapja: <http://www.mirallestagliabue.com/project.asp?id=51>

13 Teresedés faágakkal/ Az emberöltő gyermekkorának ág-játszótere/ Taulat utca / Tó-kapu/ Varázshegy/ Tó / Pláza, forrás: www.wikiarquitectura.com/index.php/Diagonal_Mar_Park

14 E. Miralles, B. Tagliabue: A park like a tree, Topos (29) 1999. pp. 50-54.

PARC DEL CENTRE DEL POBLENOU

Jean Nouvel kapta a megbízást a barcelonai Torre Agbar „gejzirkúpjától” nem messze fekvő, egykori olíva-feldolgozó üzem helyén egy park tervezésére. A Parc del Centre del Poblenou 5,5 ha nagyságú, háromszögletű területe a Diagonal főút mellett található (18–22. kép), területét egymásra merőlegesen fekvő, két forgalmas út osztja meg. Ez az osztottság azonban még nem indokolná a kaotikus, rendszertelen és értelmetlen térstruktúrát, egysíkú növényalkalmazást, okatlan funkciókat és összefüggéstelen anyaghasználatot. A három parkrészletben néhány közös elem egyikeként tekinthető a Gaudiesque, az amorf, agyag-formálású zajvédő fal: kerek hajóablakokkal és bougainvillea sövényekkel vastagon szegélyezve; valamint a „lyukacsos” fémből készült bútorcsalád, amely a „sajtból van a hold” asszociációt juttatja a magyar használó eszébe. A másik közös jegy a parkban a Nouvel-i koncepciót magyarázó tablók rendszere, amelynek látványrajzai nélkül a tervezési szándék nem lenne érthető (sajnos a látványok köszönő-viszonyban sincsenek a megvalósult állapottal).

Az első, déli háromszög alaphangulata egy holdbéli tájhoz hasonlít, amelyben magas „Mennyei fészkek és hálók” (*Nius i pous dels cels*) láthatóak. Első látásra alternatív sportolási lehetőségnek tűnnek (ugráló-asztal, mászórudd, kötélpálya), de (sajnos) nem használati tárgyak; szobrászati tartalomnak üresek, plasztikának pedig nagyok. Remélhetőleg a kúszónövényekkel való befuttatásuk után szelíd látványelemekké válnak. Ezzel „harmonizál” a „Holdkráter” (*Crater-pou del Món*), amely egy egyre mélyülő, spirál formájú, elviselhetetlen hő-katlan, bougainvillea (*Bougainvillea glabra* 'Sanderiana') kiültetéssel.

Az egykori gyár mellett fekvő másik területen rászteresen telepítve perui borsfa (*Schinus molle*), dél-amerikai rózsafa (*Tipuana tipu*) és aranyfűz

(*Salix alba* subsp. *vitellina*) sorakozik, mindegyikre csigavonalban kúszónövény futtatva. A homogén szórt burkolaton néhány öreg pétanque-ozik, de a szemmagasság alá csüngő fák zavarják az átlátást. Hátrébb két merőleges betonfal egy *börtön ízű* aromakertet fog közre (*Espais aromatics*).

A harmadik, nyugati parkrész további elemekkel bővíti a káoszt: a közel 40 m átmérőjű, gigantikusan üres „Sardana tánctér”; a különböző karakterű betonoszlopokból álló „Virágcsokor”; a „Kupola alatti liget-sziget”; a „Gigászi árkádok és páfrányok” (Voltes i falgueres gegants) amelyek 8-7-6-5 m magas boltívekre futtatott platánok. Ezen keresztül haladva egyre hatalmasabbnak érezzük meg a park lezárására szolgáló „Holdbéli kőrampa-tájat” (Rampa de roques). A szürrealista élményeket érthetetlen anyaghasználat (beton, fémcső, fémhulladék, nád, téglák) kíséri. Jean Nouvel parkja jó példa arra, amikor az előre-determinált agresszív ideológia és a tervezési koncepció rátelepszik a helyszínre és gőgösen úrrá lesz rajta¹⁵. Hiába a fenntarthatóságot szolgáló párologtatás, több ezer telepített fa, tizenegyezer kúszónövény, a csapadékvíz-elvezetés és drénezés ha a terv nem a természet erejéből merítve szeretne természetesen-művészi formálni.

A bár „szemezgetett példák” bemutatása során szembevetőd a városi zöldélmények sokszínűsége és változó alkalmazkodása az egyes helyszínekhez és használókhoz. A tájépítészeti tervek szem előtt tartják a hagyományos értékeket, városépítészeti elemeket, kialakult szociális kapcsolatokat és ezeken belül keresik az új design útját. Az igényes anyaghasználat és a kivitelezés magas minősége nagyban hozzájárul a parkok ergonomikus, felhasználóbarát átéléséhez, azokat élmény-nyé és esemény-nyé alakítva. ●

¹⁵ <http://hablemosdejardines.blogspot.com/2008/04/el-polmico-parque-del-centre-del-poble.html>

the young vegetation yet ineffectual in providing deep, cool shadow in summer, and the lack of service facilities in the park. People are missing, as it were.

PARC DEL CENTRE DEL POBLENOU

Jean Nouvel was commissioned to design a park on the site of a former olive factory not far from Barcelona's Torre Agbar geyser cone. The triangular shape of Parc del Centre del Poblenou (2008, 5,5 ha) lies along the Diagonal, and is separated into three blocks by two perpendicular streets. Being detached would not necessarily explain its chaotic, inordinate and incomprehensible space-relationships, unreasonable functions and incoherent material-usage. Similar elements of the three parts are the gaudiesque walls and gates made of amorphous, clay-like materials edged by bougainvillea; and the chambered metal furniture reminding the visitor of the "cheese-moon". The other common feature is the set of boards explaining Nouvel's concept. Actually, without its description and 3D models, the concept would not be clear (it is a pity that the sketches have nothing to do with the reality).

The mood of the first, Southern section reminds me of a selenian landscape with high "Heavenly nests and nets" (Nius i pous dels cels). At first they look like alternative sport possibilities (for climbing, trampoline-jumping); dejectingly, however, they are not for use: too empty they are to be art, too large and wild to form a sculpture. Let us hope that they will take on milder features after climber plants have covered them. The Moon-crater (Crater-pou del Món), a deep and extremely hot spiral-caldron planted by the bougainvillea does indeed "harmonise" with the former element.

Parallely, on the former industry-lot Peruvian pepper, tipuana and golden-willow have been planted in punctuated, formalised raster and twist-climbed by

plants. Some old men play pétanque on the grain pavement, but the foliage, hanging below eye-level, blocks the view. In the corner a rough, perpendicular concrete section walls in a prison-like herb garden (Espais aromatics).

The third, western triangle section broadens the chaos: the 40m-diameter, giant, empty and open "Sardana-dance hall"; a variously shaped tall concrete "Bunch of flowers", the "Island-under-the Cupola", the "Giant arches and ferns" (Voltes i falgueres gegants), which are 8-7-6-5-metre-high arches climbed with sycamores. Passing through all these arches, the visitor can experience the final Moon-rock-ramp (Rampa de roques) as even more monumental. The surrealistic perceptions are accompanied by messed-up materials (concrete, metal, metal-rubbish, reed and bricks). The park of Nouvel is a good case study to prove what happens if the determined aggressive ideology and the planning concept settle on a site, and make themselves master of it.¹⁵ To no avail are the evaporation meant to sustain, the 1000 trees and 11.000 climbers, the water runoff system and drainage, if the plan does not derive its natural artistic character from the power of the natural world.

Looking at the examples show in the article, the diverse character of the open spaces is clear, as well its adaptation to the local settings and users. The landscape architectural plant keep in mind the traditional values, the urban elements and the social interactions and behaviour-relations, and the try to find the new way in between these frames. The high standard and quality material-use and construction promote to experience the ergonomic and user-friendly park. ●

¹⁵ <http://hablemosdejardines.blogspot.com/2008/04/el-polmico-parque-del-centre-del-poble.html>

BUDAFOK – BELVÁROS

SZABADTÉRÉPÍTÉSZETI TERVE

BUDAFOK – DOWNTOWN

OPEN SPACE DESIGN PLAN

SZERZŐ/BY:
ZELENÁK FRUzsINA

LEKTOR/REVIEWER:
JÁMBOR IMRE

Budafok-Belváros a főváros XXII. kerületének igazgatási központja. A kerület Budapest délnyugati kapuja, jelentős szerepe van az agglomerációs övezetben lévő települések és a főváros kapcsolatában.¹ Az emberek mentális térképére azonban Budafok belvárosa jellemzően más tényezők miatt kerül fel. Sokan a Balaton irányába tartó vonatok még fővárosi vasúti megállóhelyeként ismerik, vagy jellemzően a Leányka utca hatalmas paneltömbjei hagynak maradandó nyomot, sokunknak pedig éppen a Törley-kastély cizellált tornyai jutnak eszünkbe. A terület azonban ennél sokkal többet jelent, többet kínál.

Hamvas Béla *Az öt géniusz* című művében azt írja: „A helyet nem szabad összevetésztetni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, ha csak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható, területe négyzetmilliméterre kiszámítható és alakja körzövel és vonalzóval megrajzolható. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több mint ez az egy. A térnek képlete, a helynek géniusza van...”. Hamvas kiválóan fogalmazza meg azt a gondolatot, mely értelmében egy tervezési helyszínt, jelen esetben Budafok-Belvárosát nem csu-

pán a racionális, tényszerű oldalról érdemes megközelíteni. A mélyebb, a felületes szemlélőnek láthatatlan kapcsolatok feltárásával komplexebb képet nyerhetünk a területről. Budafok városi szövete, mely megrajzolható, „területe négyzetmilliméterre kiszámítható”, önmagában is lenyűgöző textúrát ad. Azonban, ha megismerjük a terület történelmét, kultúrtörténeti hagyományait, ráeszmélünk, hogy a mérhető szövetben az évtizedek, évszázadok eseményei jelennek meg, melyet a grafikai mintázatból ki lehet olvasni. S hogy miben rejlik a budafoki „genius loci”? Talán e kérdésre adott szubjektív válasz alakítja ki tervező és a tervezési terület között azt a kapcsolatot, melynek eredményeképp a (szabadterépitészeti) terv nem csupán vonalak halmaza lesz, hanem a terület rejtett értékeinek kibontója, hordozója, amiben benne rejlik a tervező személyiségének, a helyhez való kötődésének vizuálisan megjelenő tükörképe.

TERVEZÉSI ELŐZMÉNYEK, A TERÜLET BEMUTATÁSA

Budapest XXII. kerületének önkormányzata 2009 júniusában tervpályázatot hirdetett a budafoki új piac épületének

¹ Integrált Városfejlesztési Stratégia – 2008–2013 Budafok-Tétény, Budapest XXII. kerület. Budapest, 2008.

1. kép/pict.:

Budafok-Belváros
elhelyezkedése
Budapest
városszövetében /
Location of
Budafok-Downtown
FORRÁS / source:
WWW.PROFILA.HU/

SITE MEDIA/

UPLOAD/029/L -
34453029.JPG (2011.
03. 07), ILLETVE A
TELJES KÉP ÉS A
CIKKBEN NEM JELÖLT
KÉPEK FORRÁSA A
SZERZŐ. ZELENÁK
FRUZZINA, 2011

Budafok-Downtown is the administrative central of Budapest, District XXII. The district is the South-Western gate of Budapest and enjoys a major role in the relationships among settlements in the agglomeration area.¹ However, Budafok-Downtown became known for different reasons. For some, it is known as the Budapest train station on the way to Lake Balaton; for others, the enormous block of flats on Leányka Street; or, for yet others, for its highly-ornamented towers of Törley-Castle. But this area offers a lot more.

Béla Hamvas writes in *The Five Geniuses*: "Place must not be mistaken for space. The difference between space and place is that space has a number and place has a face. Space, if it is not an exceptional one, is defined by borders; the area can be exactly calculated and drafted by compasses and rulers. Space is always a geometrical diagram. Place is always a painting and drawing – they are nothing like each other. Space has an algorithm, place has a genius...". Hamvas summarizes the idea in a very nice way, in which accordingly the planning scene – in this case Budafok-Downtown – should not only be approached from the rational point of view, but we should investigate the deeper relationship, discovering a

more complex picture from the area. The urban texture of Budafok, which can be drawn and as a space "can be exactly calculated" gives an impressive texture in itself. If we get to know the historical, cultural background of the area we recognize the events of centuries that can be read out of the pattern. And what lies behind the „genius loci” of Budafok? Perhaps, the subjective answer to this question forms the relationship between designer and space, resulting in an (open space design) plan not only consisting of a bunch of lines, but the mirror of the architect, carrying the personality and the attitude towards the area.

PLANNING ANTECEDENS, DESCRIPTION OF THE AREA

In 2009 June, the Local Government of District XXII. Budapest, announced a tender for designing the new market building and the surrounding area.² The incoming tenders brought mainly urban planning and architectural solutions, and an open space design concept. The aim of my thesis is to contemplate the winning tender and analyze it with a critical point of view of designing the open space plans of Budafok-Downtown, with

¹ *Integrated Urban Development Strategy – 2008-2013 Budafok-Tétény, Budapest XXII. kerület. Budapest, 2008.*
² <http://epiteszforum.hu/node/12934>
(2011. 03. 07.)

tervezésére és környezetének város-építészeti rendezésére.² A beérkezett pályaművek elsősorban városrendezési- és építészeti megoldásokat „hoztak”, melyek kiváló alapot nyújtottak a kert- és szabadtérépítészeti koncepció elkészítéséhez. Diplomamunkám célja volt a nyertes pályamű továbbgondolása, kritikai szemmel történő értelmezése; és Budafok-Belváros szabattereinek tervezése, kiemelt figyelemmel a Városház tér környezetére.³

A tervezési terület Dél-Budán a Duna jobb partján helyezkedik el (1. kép). Nyugatról a Budapestet Székesfehérvárral összekötő vasút, északról a Duna utca, keletről a rendkívül forgalmas Mária Terézia utca, délről a Városháza tömbje határolja. A terület városszerkezeti kompakt egységet alkot, benne két fontos zöldterülettel: a Szent István térral és Városház térral.

A történeti kutatás és a terület vizsgálata során feltárt adottságok közül három, a tervezést befolyásoló alappillért fontos megemlíteni. Az első, hogy a tervnek mindvégig igazodnia kell Budafok unikális városszerkezetéhez, mely a történelem során a terület geomorfológiai adottságaihoz, valamint a kultúrtörténeti sajátosságokhoz (szőlőtermesztés, kőbányászat) igazodott. Amíg

a domboldali utcák a szintvonalakat követik, addig a mai, sík területen fekvő városközpont szerkezete eltérően alakult (2. kép). A Duna feltöltött területén a 30-as évektől a laza, ligetes beépítés lett a jellemző. Itt alakulhattak ki azok a teresedések, melyeknek jelentős szerepe volt abban, hogy a későbbi évtizedekben a város központja ezen a területen jöjjön létre.⁴ Az organikusan fejlődő városszövettől a 70-es években épült tizenegy szintes lakótelepek teljesen idegenek, melyek jól láthatóan fogják közre északi és déli irányból a városközpontot.

A második alappillért a város első rendezési terve adja (3. kép), melyet 1929-33 között Weichinger Károly⁵ építész közreműködésével Szesztay Sándor készít el. Ez a terv fekteti le a jelenlegi belváros beépítésének alapjait, valamint kijelöli a Játék utcát, mely a lehatárolt terület fontos szerkezeti- és látványtengelye (4. kép).

A tervezés harmadik pillérét Budafok egyedülálló kultúrtörténeti hagyományai képezik. A XX. század elején meginduló iparosodás nemcsak azért meghatározó jelentőségű, mert bekapcsolta a városrészt a főváros gazdasági vérkeringésébe, hanem azért is, mert ennek következtében olyan, ma műemlékként számon tartott épületegyüttesek szület-

² <http://epiteszforum.hu/node/12934> (2011. 03. 07.)

³ A pályázati anyagból a városépítészeti és építészeti tervek diplomamunkámban való felhasználásához az Urbanitás Kft. részéről Berényi Mária, a Kertész Építész Stúdió részéről Kertész András DLA építészek hozzájárultak.

⁴ Budafok-tétény Budapest XXII. Kerület, Budafok-belváros Kszrt, Alátámasztó munkarészek - egyeztetési anyag. Urbanitás Kft. Budapest, 2002.

⁵ Weichinger Károly (1893-1982), Kosuth-díjas építész. 1946-tól a budapesti Műegyetem II. számú középülettervezési tanszék nyilvános rendes, majd nyugdíjba vonulásáig, 1969-ig tanszékvezető egyetemi tanára. Főbb tervezései: a Budapesti Központi Városháza; a gellérthegyi pálos kolostor. Magyar Életrajzi Lexikon, <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html> (2011. 03. 07.)

2

3

4

2. kép/pict.:

A közterületek térszerkezetének kiemelése jól szemlélteti az egyes településrészek -domborzati adottságából fakadó - sajátos karakterét,

kapcsolati rendszereit (piros vonallal a tervezési terület lehatárolása) / Highlighting the structure of public place, the proportions and relational systems between each

settlement parts can be easily define; the planning area is bordered by the red line

3. kép/pict.:

Weichinger Károly – Szesztay Sándor rendezési terve, 1929-33. / The

settlement plan of Weichinger Károly – Szesztay Sándor, 1929-33.

FORRÁS/SOURCE: BUDAPEST RÉGI TÉRKÉPEI I., ARCANUM ADATBÁZIS.

4. kép/pict.: A Játék utcai látványtengely a Városház térről az evangélikus templom irányába / The view from City Hall Square to the Evangelical Church

special attention to the City Hall Square area.³ The planning area lies on the right side of the Danube in South Buda (Picture 1.). It is bounded on the west by the Budapest-Székesfehérvár railway line, from the north by Danube Street, from the east by the heavy-trafficked Mária Terézia Street and from South by the City Hall. From the urban structural point of view, this area forms a compact unity with two main green areas: The Szent István square and the City Hall square. According to the historical background and area research, I have identified three main keystones influencing the design. The first one is that my plan has to fit into the unique urban structure of Budafok, which was formed to the geomorphologic and culture historical (wine growing, stone mining) attributes of Budafok. While the streets on the hills are following the map contour, the structure of today's downtown area on flat ground was formed in a different way (Picture 2.). From the 1930s, on the area along the (filled-in) banks of the Danube mainly, the lightly built-up areas became prevalent. Here was the area that gave rise to spaces that enjoyed a major role in the future decades, forming the center of city in that particular area.⁴ From the organically-developing urban texture, the eleven storey blocks of flats of the 1970s -- which distinctively surround the city central from North and South -- are totally alien.

The first settlement plan gives the second keystone (Picture 3.), which was designed in 1929-33 by Szesztay Sándor,

with the contribution of architect Károly Weichinger⁵. This plan gives the base of the built-up plans of the downtown today, and marks the Játék Street, which is an important structural and visual axis of the city (Picture 4.)

The third keystone of the plan is based on the unique cultural-historical background of Budafok.

The industrialization at the beginning of the twentieth century had a major impact, not only because it integrated Budafok into the economical flow of the Capital, but during this era many significant structures were built in the downtown area, such as the Czuba-Durozier, Szacelláry or Törley-Castle, considered to be a national monument today. Apart from all these obvious factors, in my opinion this era is very important because these brands made during the industrialization, created a very strong base and identity for Budafok (Picture 5.)

All in all, the current status and problems of the area have resulted from the unprofessional urban planning of the past 40 years (block of flats, Budafok Market area). It is a major source of conflict that the North-South traffic axis embracing the city centre is overloading the area with noise and disturbance. But Budafok has many outstanding valuable elements, including, for example, the monumental building of City Hall and many other monumental buildings that are enjoying the protection of the city council. Szent István and City

3 From the tender, the urban design and open space design plans were approved by Berényi Mária from Urbanitás Kft., Kertész András DL Architect from Kertész Építész Stúdió, to be used in my thesis.

4 Budafok-tétény budapest xxii. Kerület, budafok-belváros KSZT, Supporting plan fragments - pre-accepted material. Urbanitás Kft. Budapest, 2002.

5 Weichinger Károly (1893-1982), Kossuth-award architect. From 1946 teacher of Budapest Műegyetem II. Department of Public Building, up to retirement in 1969 head of department, university teacher. Major designs: Budapest Central City Hall; Pálos Abbey of Gellérthegey. Magyar Életrajzi Lexikon, <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html> (2011. 03. 07.)

tek Budafok központjában, mint a Czuba-Durozier, a Szacelláry vagy a Törley-kastély. Mindezek a kézzelfogható tényezőkön túl, úgy gondolom, hogy azért rendkívül fontos ez az időszak, mert az iparosodás következtében keletkezett „védjegyek” tudtak erős alapokat, mély identitást adni Budafoknak (5. kép).

A terület jelenlegi állapotát vizsgálva megállapítható, hogy a városközpontban megjelenő problémák az elmúlt 40 év átgondolatlan városrendezési folyamatainak köszönhetők (paneltömbök, budafoki piac területe). Jelentős konfliktusforrás, hogy a belvárost közrefogó észak-déli irányú közlekedési tengelyek óriási zaj- és rezgésáttalommal, levegőszennyezéssel terhelik a területet. De e konfliktusok mellett Budafok belvárosa vitathatatlanul bővelkedik kiemelkedően értékes elemekben. Ilyen a Városháza műemléki épülete és számos, fővárosi védettséget élvező épület. A Szent István tér és a Városház tér kiváló arányokkal rendelkezik (6.- 7. kép), szervesen beépültek a városi szövetbe, valamint területükön idős, jellegzetes habitusú fák találhatók, melyek pótolhatatlan értéket képviselnek.

KONCEPCIÓ ÉS SZABADTÉRÉPÍTSETI TERV

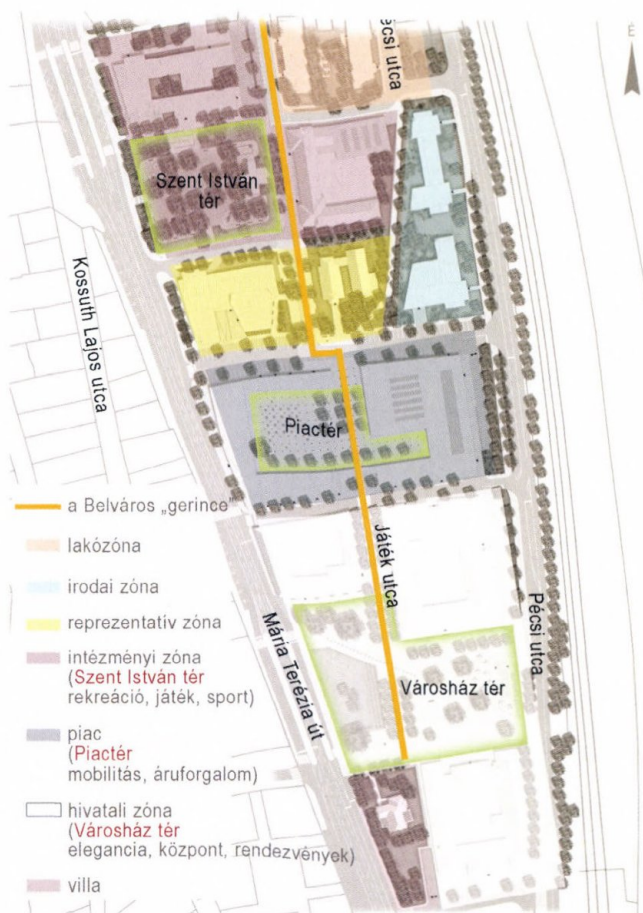
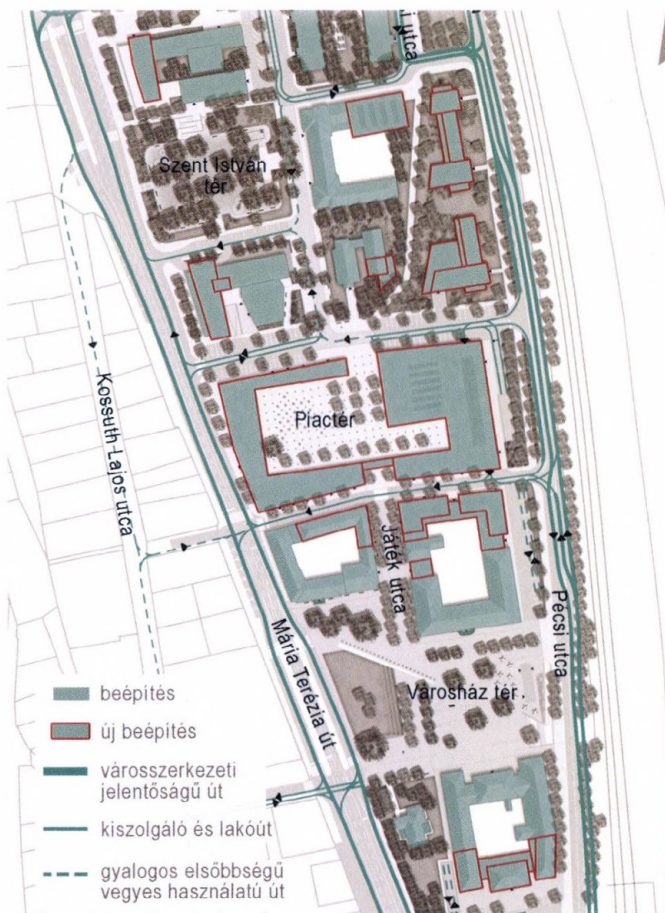
Budafok-Belváros megújulása, a városközponti szerepkörhöz illeszkedő szabadter-struktúra – a piac tömbjének rehabilitálásán túlmenően – csak úgy jöhet létre, ha a közlekedési infrastruktúrát új alapokra helyezzük (8. kép). A legfontosabb változás, melyet Budapest Főváros Településszerkezeti Terve és az említett pályázat is előírányoz: a Pécsi utca megépülése, valamint a Mária Terézia út forgalmának kétirányúvá alakítása. Javaslatom szerint azonban a Játék utcában haladó tengelyt, valamint a Városház teret elsősorban a gyalogos forgalom számára érdemes feltárni.

Budafok belvárosa a tervezett beépítés és funkciók alapján 7 egységre tagolódik (9. kép). Ezek karakterükben is hordoznak különbséget, de élesen nem különülnek el egymástól. Egyrésztől koherens városi szövetet alkotnak az egyes zónák, másrésztől a Játék utca, a terület „gerince” összefűzi őket. Diplomamunkámban elsősorban a három nagy közösségi tér (a Szent István tér, a Piac tér és a Városház tér) más-más szerepének megfelelő kialakítására és ezek kapcsolatának megformálására fordítottam hangsúlyt. Ennek megfelelően

dolgoztam ki a teljes terület szabadter rendezési koncepcióját (10. kép).

Koncepcióm szerint a Szent István tér, mely a szakorvosi rendelőintézet és az iskola intézményi zónájához tartozik, Budafok-Belvárosának igazi gyöngyszeme. A rendkívül jó terepadottságokkal rendelkező, süllyesztett tér arányait és az itt lévő, idős vadgesztenye fákat (*Aesculus hippocastanum*) feltétlenül meg kell őrizni. A hatalmas fák lombkoronája felülről zárja a teret, ezáltal egyedi atmoszférát teremt számára. Akár „szabadtéri kuckó”-nak is tekinthető a tér, ami egyértelműen játékra hív. Úgy gondolom, hogy itt a ki-kapcsolódás, a feltöltődés, a szabadidő aktív eltöltése lehet az elsődleges funkció, ezért ide egy játszóparkot terveztem.

A Piac tér kialakításánál a mozgás és az vásár hangulatának visszatükrözése, valamint az új épület funkcióival való összhang, annak racionális formavilágához való illeszkedés vezérelt. Fontos tényező, hogy a Játék utca a Piac épülettömbjei között „feloldódik”, kizárólag gyalogos forgalmú tere sedéssé szélesedik. A térre egyedi tervezésű mobil bútorokat telepítettem, melyek felhasználhatósága sokrétű lehet. Időszakos rendezvények, esetleg koncertek, előadások esetén színpad épít-

Hall Squares have outstanding spatial proportions (Picture 6-7.), given that they are built organically into the city texture. Moreover, these squares contain old and typical tree species, which constitute irreplaceable values.

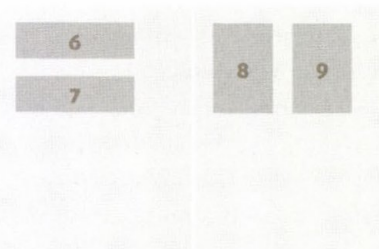
INTRODUCING THE BASIC CONCEPT AND THE OPEN SPACE DESIGN PLAN

Budafok-Downtown can only be renewed and be able to fulfil the role of a city centre – apart from rehabilitating the market block – if the transportation infrastructure can be based on new grounds (Picture 8.). The most important change directed by the Urban Structure Plan of Budapest will be the Pécsi Street construction and transforming Mária Terézia Street into a two way street. According to my recommendation, the axis going through the Játék Street should be worth opening only for the pedestrian traffic. After the proposed building up and functions, Budafok-Downtown can be separated into 7 areas (Picture 9.). These areas have different characteristics, but they do not separate sharply from each other. From one side, certain areas carry a coherent urban texture, from the other side Játék Street as a spine connects

them together. In my thesis I primarily emphasized the introduction of the role and development of three major public spaces (Szent István Square, Market Square and City Hall Square) (Picture 10.).

According to my concept, Szent István Square, which is part of the general practitioner's clinic and the school institution, is the real gem of downtown Budafok. I suggest keeping the proportions of the recessed square of this very well facilitated terrain, including protecting its stock of horse chestnut trees (*Aesculus hippocastanum*). The crown of huge trees would enclose the space from the top, creating a unique atmosphere there. It can also be considered as an inviting play space. In my opinion, the primary function of this place would be for spending free time, recreation, active relaxation – that is why I designed a playground there.

My design of Market Square was done in an effort to represent motion and the bustling atmosphere of trading goods in accordance with the functionality of the building. In other words, it is meant to fit into the rationalistic form design. It is an important element that the Játék Street dissolves among the blocks of

6. kép/pict.:

A Szent István tér az értékes vadgesztenyefákkal. / The Szent István square with the valuable horse chestnut trees

7. kép/pict.:

A Városház tér a Városháza épületével, háttérben a 70-es években épült paneltömbök / The City Hall square with the City Hall, block of flats of the 70's on the background

8. kép/pict.:

A tervezett beépítés és a közlekedés rendje / The planned building up and

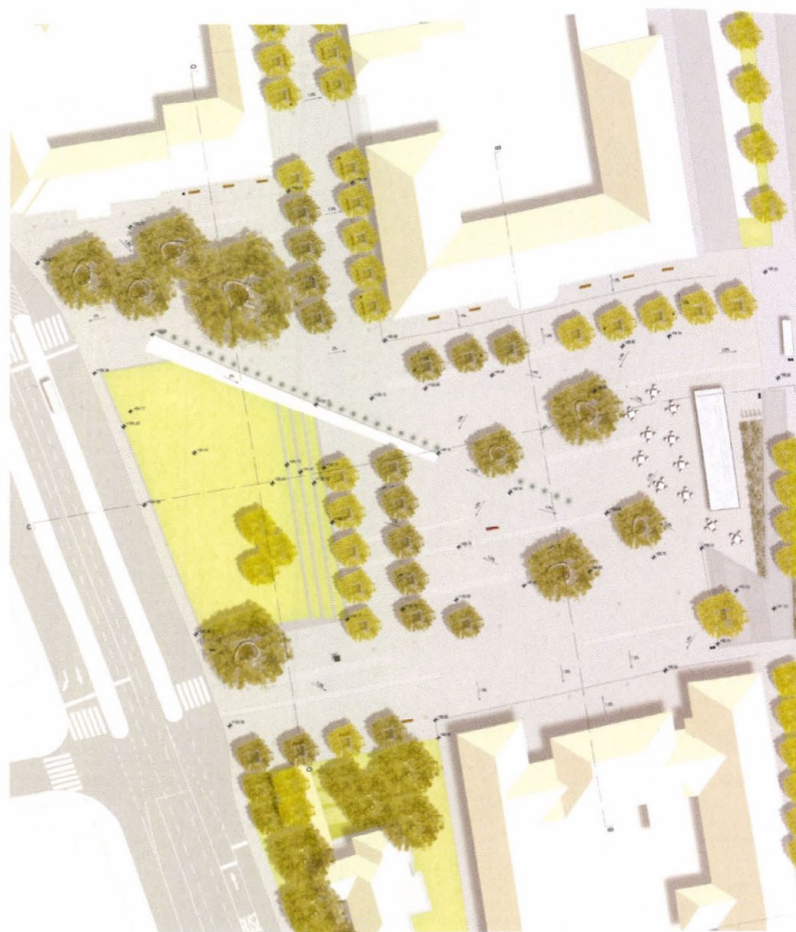
transportation infrastructure.

FORRÁS / SOURCE:

A SZERZŐ SAJÁT SZERKESZTÉSE A PÁLYÁZAT ELSŐ DÍJAS PÁLYAMŰVÉBEN JAVASOLT BEÉPÍTÉSI ÉS KÖZLEKEDÉSI KONCEPCIÓ ALAPJÁN / THE AUTHOR'S EDIT BASED ON THE TENDER'S WINNER PROJECT BUILDING UP AND TRANSPORT CONCEPT

9. kép/pict.:

A tervezési terület térhasználati zónái és kapcsolatrendje / The zones and functions of the designed area

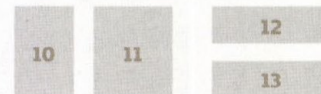
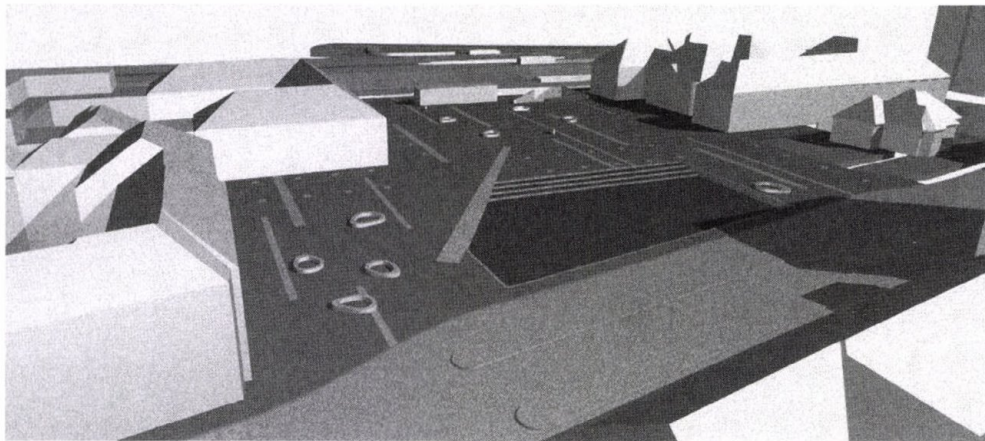
hető a multifunkcionális kubusokból, valamint a vendéglátóhelyek is hasznát vehetik ezeknek a tárgyaknak, amelyek ülőhelyként is funkcionálhatnak, ezzel erősítve a tér megtartó szerepét.

A budafoki Városház tér (11. kép) kiemelkedő identitás-hordozó szereppel bír, koncepcióm értelmében olyan helylyé alakul, ahol „faltól-falig” a helyi közösségé a tér, ami bár megbonthatatlan egységet alkot, mégis karakterisztikájában hordoz némi kettősséget. A Városháza és rendőrség közötti gránitburkolattal ellátott térrész nyitottabb, amíg a villa és a posta előtti terület magasabb zöldfelületi borítottságú zöld tér. A tér keleti oldalára egy kávéházat helyeztem, amit a közeli elővárosi vasúti- és buszmegállók jelenléte is indokol.⁶ A Városház teret egy látszóbeton sáv „vágja ketté”, mely a posta felőli gyalogosátkelő irányából vezet a Duna és Budafok-Belváros vasúti megállóhoz. A sáv egyfajta formai gesztus, burkolatba helyezett jel, mely a Duna felé irányulás egyfajta szimbóluma (12-13 kép). A vonalvezetését a terület Savoyai Jenő térhez, a Törley-kastélyhoz, valamint a történelmi Óvároshoz való viszonya határozta meg. A látszóbeton sávot egy nagyvonalú vízarchitektúra támasztja meg vertikálisan.

A tér tervezése során kiemelt figyelmet szántam a fasorok, valamint a meglévő koros faegyedek téralkotó szerepének kihangsúlyozására. A Játék utca látványtengelyében elhelyezkedő fasor vizuálisan erősíti a terület gerincét, valamint kapcsolatot teremt a Városház tér és a Piac tér között, egészen az evangélikus templomig. A fasor mintegy „beúszik” a Városház tér területére is (14-15. kép). A Városház tér egyik legnagyobb értéke, hogy területén hatalmas, idős fák állnak. A 80-100 éves példányok jelenlétének megünneplését szolgálja, hogy törzsük köré egy egyedi tervezésű műkö „gyűrűt” helyeztem el, mely ülőfelületként is szolgál; éjszakai megvilágításukkal a tér hangulatos elemeit adják (16. kép).

Budafok jelentős történelmi múltra tekint vissza, melyben meghatározó szerepe volt a szőlőművelésnek és a borászatnak. E kultúrtörténeti hagyományokat kiemelkedően fontos adottságnak, s komoly turisztikai vonzerőnek tartom, a városrészben rejlő egyik legnagyobb lehetőségnek értékelem. Tervem szerint a Városház téren megjelenik egy, a több száz éves borászati múlt utaló szimbólum, a borkút, amelyet a Városháza és a rendőrség közötti területre helyeztem el. Alaprajzban ugyan alig jelenik meg

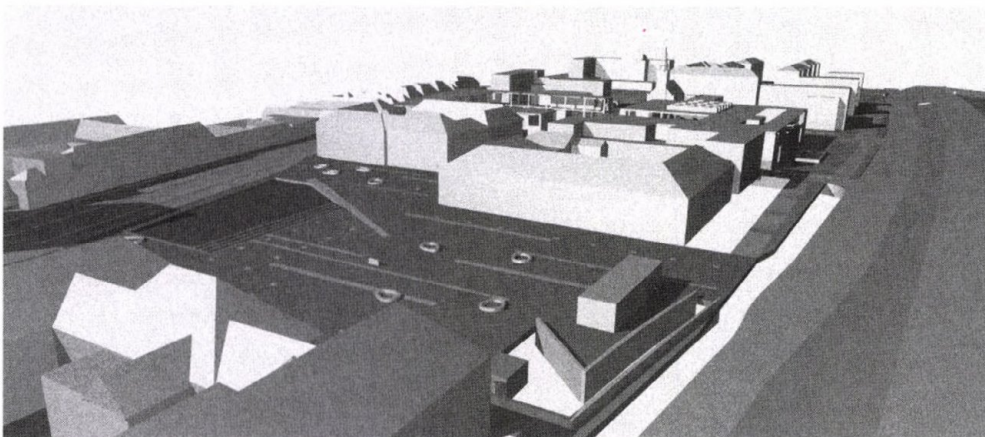
6 A tér ezen részére már a Weichinger-Szesztay terv is javasol beépítést. Nem véletlen ez, hiszen ez az épület zárna a térfalat a vasút felőli oldalról. A beépítés azonban sohasem valósult meg, a Városház tér L alakúra álmódott tere valójában a keleti oldalról máig nyitott maradt.

10. kép/pict.:
Budafok-Belváros
szabadtérrendezési
konceptió-terve /
Concept plan of
Budafok-Belváros

11. kép/pict.:
A Városház tér
szabadtérépítészeti
terve. / The open
space design plan of
City Hall square

12-13. kép/pict.:
Tömegvázlatok a
Városház térről. /
Visualizations of the
City Hall Square

Market Square into a wide, pedestrians-only space. I have designed unique, multi-functional mobile furniture in the Market Square. These cubes might be useful for building a stage for temporary events such as concerts or performances, or it can be used as seats by local restaurants or cafes, reinforcing the cohesive function of the place.

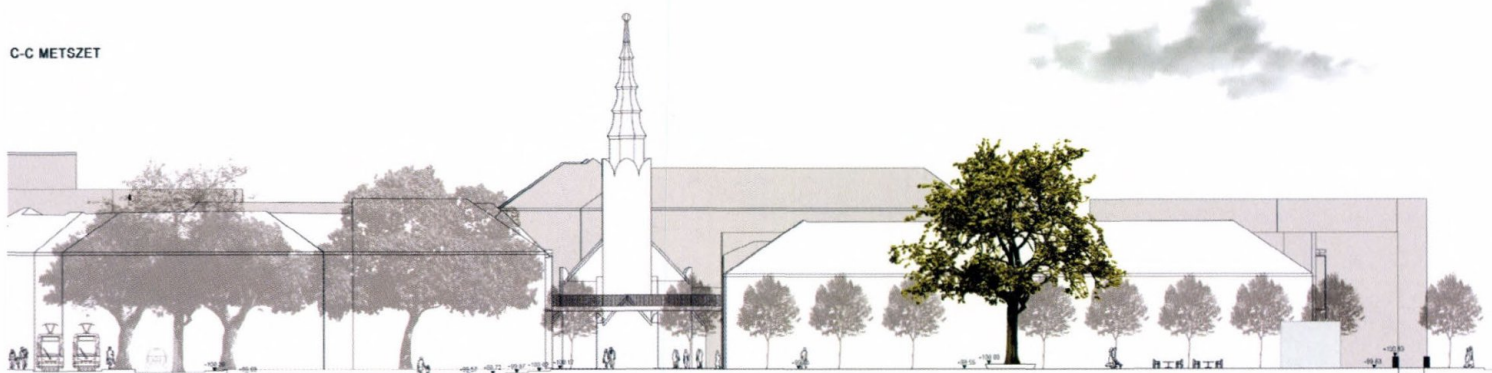
According to my concept, Budafok City Hall Square (Picture 11.) carries an outstanding role of local identity, becoming such a place where space belongs fully to the local community. The designed space, although it forms an unbreakable unity, carries some kind of a duality in its characteristics. The open space between the City Hall and the Police Station is covered with granite, whereas the area between the castle and the post office is a more highly developed green space. On the eastern side of the square I have put a building functioning as a coffee shop, meant to serve traffic at the nearby uptown train- and bus stations.⁶ The City Hall Square is "split" by a visible concrete line, starting from the pedestrian crossing by the Post Office towards the Danube and Budafok-Downtown train station. This concrete line is some sort of gesture from the

designer, a mental line aiming towards the Danube (Picture 12-13.). The tracing of the line is directed by the relationship towards the Savolyai Jenő Square, Törley Castle and the historical downtown. This visible concrete line is supported vertically by large scale water architecture. During the design I gave outstanding attention to the tree alleys, emphasizing the space creating role of elderly trees. The tree alley in the visual axis of Játék Street visually reinforces the spine of the area and creates a bond between the City Hall Street and Market Square up to the Evangelical Church. The tree alley "crawls" up to the City Hall area (Picture 14-15.). One of the largest strength of the City Hall Square is the enormous, old trees. As a celebration of the presence of 80-100 years old trees I have designed a unique "ring" around their trunk, functioning as a seat; with evening illumination, these elements give an evocative feeling for the space. (Picture 16.)

Wine growing and viniculture have always had a determining role in the cultural history of Budafok. I find these cultural-historical traditions of utmost importance in tourism attraction, which is considered to be one of the biggest opportunities in that part of the city. According to my plan, the symbol

6 For this part of the square, the Weichinger-Szesztay settlement plan has already suggested a method of construction. This is not a coincidence, because this is the building that would close up the space wall from the side of the railways. However, the building up has never gone through; the City Hall Square originally dreamt to be L shaped, still remained opened from the Eastern side.

C-C METSZET

D-D METSZET

egy ilyen pontszerű elem, mégis rendkívüli jelentőséggel bír. Egyrésztől kiváló kiegészítő kelléke lehet a Budafoki Bornapoknak és egyéb rendezvényeknek, másrésztől a mindennapokban fontos találkozóhelyet jelölhet a téren. A bor-kút üzemeltetéséhez rendkívül fontos a jó marketing tevékenység, miszerint Magyarország legkiválóbb borászatai mutathatnák be termékeiket egy ilyen lehetőségen keresztül. Úgy gondolom, a kút az önkormányzat szabályozása alapján időszakosan üzemelne, elsősorban a rendezvények és kiemelkedő események alkalmával, az év többi napján pedig hagyományos ivókútként funkcionálna.

ÖSSZEGZÉS

A tervezési feladatot mindvégig két oldalról, „a tér és a hely” irányából közelítettem meg. Habár a belváros hármastéri egységének tagjai – a Szent István tér, a Piac tér és a Városház tér – párhuzamosan „élnek” egymás mellett, funkcióikban nem konkurálni, inkább kiegészíteni, erősíteni kívánják egymást, mégis úgy érzem, a Városház tér némi többletjelentést is hordoz magában. Gondolom ezt azért, mert maga a teresedés Weichinger-i arányrendszere már

önmagában kiemelkedő értéket jelent, valamint a „díszletet” adó térfalak mintegy szabadtéri múzeum, a XX. század első felének jellemző építészeti stílusait egymás mellett mutatják be. A Városház tér ezért az elegancia, a reprezentáció és a protokoll események helyszíne, ahol olyan jelek kaptak helyet, melyek a budafoki identitást erősítik.

Budafok-Belváros szabadtereinek tervezése közben igazolódott az a gondolat, mely szerint „Valójában nem tereket kell vizsgálnunk, hanem városképi koncepciókat, nagyobb összefüggéseket, amelyeknek csupán egy-egy eleme a tér.”⁷ Ennek értelmében a diplomaterv legfontosabb tanulsága, hogy egy intenzív városi terület szabadtérépítészeti arculatát érdemes egy tervezői koncepció szerint kialakítani, s hiba lenne a tereket egymástól függetlenül kezelni, még akkor is, ha azok térben önállóan lehatárolható egységeket alkotnak. ●

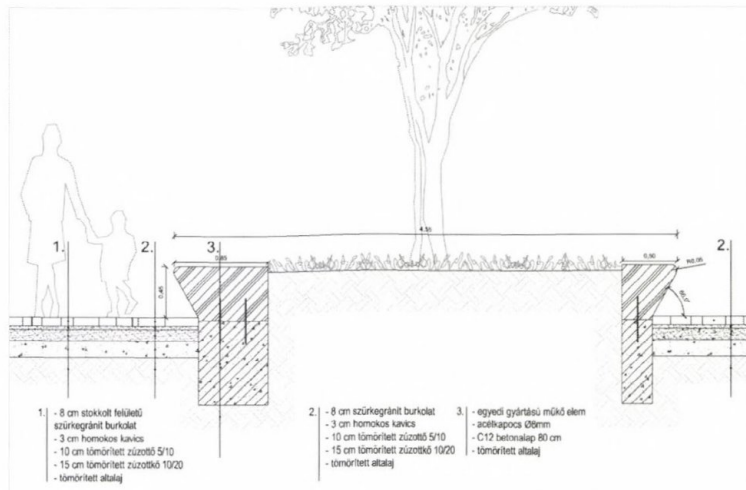
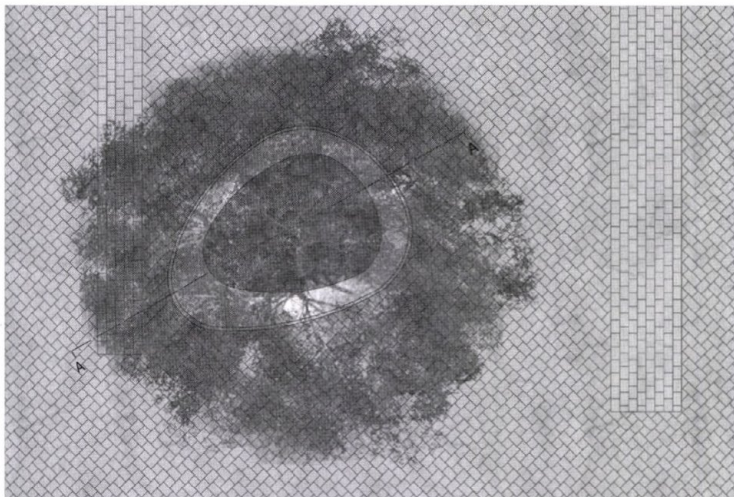
7 Pogány Frigyes: *Terek és utcák művészete, Budapest, 1954.*

14-15

16

14-15. kép/pict.:
Metszetek / Sections
16. kép/pict.:
A Városház tér idős
fáinak törzsét

körülölelő „gyűrű” /
The unique “ring”
around the trees of
City Hall square

reflecting back to the hundreds of years of viniculture will appear in the City Hall Square. Between the City Hall and the Police Station, I have designed a wine-fountain. Although such an element barely appears on the ground plan, it has an utmost importance. From one hand it can be a useful accessory for the Budafok Wine Festival and other programmes; on the other hand it might mark a typical popular meeting point on the square in everyday life. For the operation of such a wine fountain, good marketing is indispensable; the finest wine-growers of Hungary would have the opportunity to introduce themselves. In my opinion, the wine fountain would be operated seasonally by the local government, primarily during the festivals and outstanding programmes; on the other days of the year it would function as an ordinary water fountain.

SUMMARY

Throughout the designing phase, I had a double-side approach: from the side of “space and place”. Although the members of the unity of the downtown trinity – Szent István Square, Market Square, City Hall Square – are living

side-by-side each other, they do not wish to rival in functions but rather complete, reinforce each other. However, I think the City Hall carries some sort of additional meaning. The reason why I share this opinion, because the proportion system of Weichinger in the spatial solution is an outstanding value in itself, as well as the space walls which give a scene for the early 20th century leading architectural styles and displaying them side-by-side, like an open space museum. City Hall square is the scene of elegance, representation and protocol where such symbols received a place which reinforce the identity of Budafok.

During the open space design process of Budafok-Downtown, the idea had been established that “In fact, we do not have to look at squares, but instead at urban concepts, major connections, which have squares as their elements.”⁷ According to this thought, the most important lesson of the thesis is that an open space design plan of an intense urban area is worth developing in one cohesive concept by one designer, and it would be a mistake to handle the squares separately – even if they are spatially independent from each other. ●

7 Pogány Frigyes: *Terek és utcák művészete, Budapest, 1954.*

SZERZŐK ÉS TÁMOGATÓK / AUTHORS & SPONSORS

FEKETE J. CSABA PH.D

okl. építészmérnök, okl. műemlékvédelmi szakmérnök; nyilvántartási irodavezető
KÖH; egyetemi adjunktus BME

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
Nyilvántartási Iroda
1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
E-mail: fecsajo@gmail.hu

SZÖVÉNYI ANNA

okl. építészmérnök, egyetemi tanársegéd

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar
Településépítészeti Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel.: +361-482-6380
E-mail: anna.szovenyi@uni-corvinus.hu

EPLÉNYI ANNA

M.Sc. tájépítész-mérnök, B.A. rajztanár
Egyetemi tanársegéd, Ph.D. hallgató

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar
Kertművészeti Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35-43.
Tel/Fax: +361-482-6158
E-mail: anna.eplenyi@uni-corvinus.hu

ZELENÁK FRUzsINA

okl. tájépítész-mérnök

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar
Kert- és Szabadtértervezési Tanszék
1118 Budapest
Villányi út 35-43.
E-mail: fruzsina.zelenak@uni-corvinus.hu
Tel.: +36-70-930-9884

MAGYAR ÉPÍTÉSZ KAMARA

Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY

4D
TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS
KERTMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ:
Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar, 2005.
november
Megjelenik évente négy
alkalommal

TULAJDONOS ÉS KIADÓ:
Budapesti Corvinus Egyetem
1093 Budapest,
Fővám tér 8.

LAPALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
JÁMBOR IMRE
egyetemi tanár

FELELŐS SZERKESZTŐ:
SZILÁGYI KINGA
egyetemi tanár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
JÁMBOR IMRE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
CSEMEZ ATTILA
egyetemi tanár
FATSAR KRISTÓF
egyetemi docens
DAVORIN GAZVODA
egyetemi tanár
RICHARD STILES
egyetemi tanár
SCHNELLER ISTVÁN
egyetemi tanár

OLVASÓSZERKESZTŐ:
PINTÉR TIBOR

**ANGOL NYELVI LEKTOR
ÉS FORDÍTÁS:**
PEER KLÁRA,
KRISTIN FAUREST

**SZERKESZTŐSÉG, ELŐFIZETÉS ÉS
HIRDETÉSFELVÉTEL:**
Budapesti Corvinus Egyetem,
Tájépítészeti Kar, Kert- és
Szabadtértervezési Tanszék

Postacím: H-1118 Budapest
Villányi út 35-43.
Telefon: 482-6288
Fax: 482-6362
Szerkesztőségi e-mail:
4d@uni-corvinus.hu
Honlap: <http://4d.uni-corvinus.hu>

KIADÓ:
**BUDAPESTI CORVINUS
EGYETEM TÁJÉPÍTÉSZETI KAR**

**A KIADVÁNYT TERVEZTE
ÉS TÖRDELTE:**
SUSZTER VIKTOR, ttf2355

NYOMDA:
BOCZ NYOMDA
7621 Pécs, Mohácsi út 18.

ISSN 1787-6613

Csak szakmailag lektorált cik-
keket, tudományos publikációkat
közlünk, magyar és angol nyelven,
tükörfordításban. A folyóiratban
megjelent közlemények a szerzők
véleményét tükrözik, amellyel
a szerkesztőség nem feltétlenül
ért egyet. A folyóiratban
megjelent írásos és képi anyag
közlési joga valamennyi adathor-
dozón a szerkesztőséget illeti.
A megjelent anyagnak vagy egy
részének bármely formában való
másolásához, ismételt megjelen-
tetéséhez a szerkesztőség írás-
beli hozzájárulása szükséges.

4D
**JOURNAL OF LANDSCAPE
ARCHITECTURE AND GARDEN
ART**

FOUNDER:
Corvinus University of
Budapest, Faculty of Landscape
Architecture, november 2005
Published quarterly

OWNER:
Corvinus University of Budapest
8 Fővám tér, Budapest,
Hungary 1093

FOUNDER EDITOR-IN-CHIEF:
PROF. IMRE JÁMBOR

EDITOR-IN-CHARGE:
PROF. KINGA SZILÁGYI

CHAIRMAN OF EDITORIAL BOARD:
PROF. IMRE JÁMBOR

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:
PROF. ATTILA CSEMEZ
ASSOC. PROF. KRISTÓF FATSAR
PROF. DAVORIN GAZVODA
PROF. RICHARD STILES
PROF. ISTVÁN SCHNELLER

PROOFREADER:
TIBOR PINTÉR

TRANSLATIONS:
KRISTIN FAUREST,
KLÁRA PEER

**EDITORIAL OFFICE,
SUBSCRIPTION AND
ADVERTISING:**
Corvinus University of
Budapest, Faculty of Landscape
Architecture, Department for
Garden and Open Space Design

Mailing address: 35-43 Villányi út
Budapest, H-1118
Phone: 00361-482-6288 **Fax:**
00361-482-6362
Email: 4d@uni-corvinus.hu
Web: <http://4d.uni-corvinus.hu>

PUBLISHER:
CORVINUS UNIVERSITY
OF BUDAPEST, FACULTY OF
LANDSCAPE ARCHITECTURE

DESIGNER AND LAYOUT EDITOR:
SUSZTER VIKTOR, ttf2355

PRESS:
BOCZ NYOMDA
H-7621 Pécs, Mohácsi út 18.

ISSN 1787-6613

The 4D Journal is ready to publish
only peer reviewed articles and
scientific publications parallel
in Hungarian and English. The
authors are responsible for their
opinion written in the paper
and it is not necessary for the
editorial board to fully agree with
the content of the articles. The
editorial office has exclusive right
to publish all 4D publications, and
the editorial board has to give its
official approval to all other full
or partial republication or copy of
any kind.

TÖRTÉNETI KERTEK MŰEMLÉKI
VÉDELME ÉS TÉRINFORMATIKAI,
HATÓSÁGI NYILVÁNTARTÁSA
MAGYARORSZÁGON
THE PROTECTION, THE GIS LIST
AND THE OFFICIAL RECORDS OF
HISTORIC GARDENS IN HUNGARY

FEKETE J. CSABA
2. OLDAL / PAGE 2

BERLIN – SPREE-VÁROS
A MŰVI ÉS A TERMÉSZETI KÖRNYEZET
KONFLIKTUSAI BERLIN PÉLDÁJÁN
BERLIN – SPREE-CITY
THE ARTIFICIAL AND THE NATURAL
ENVIRONMENT CONFLICTS IN BERLIN

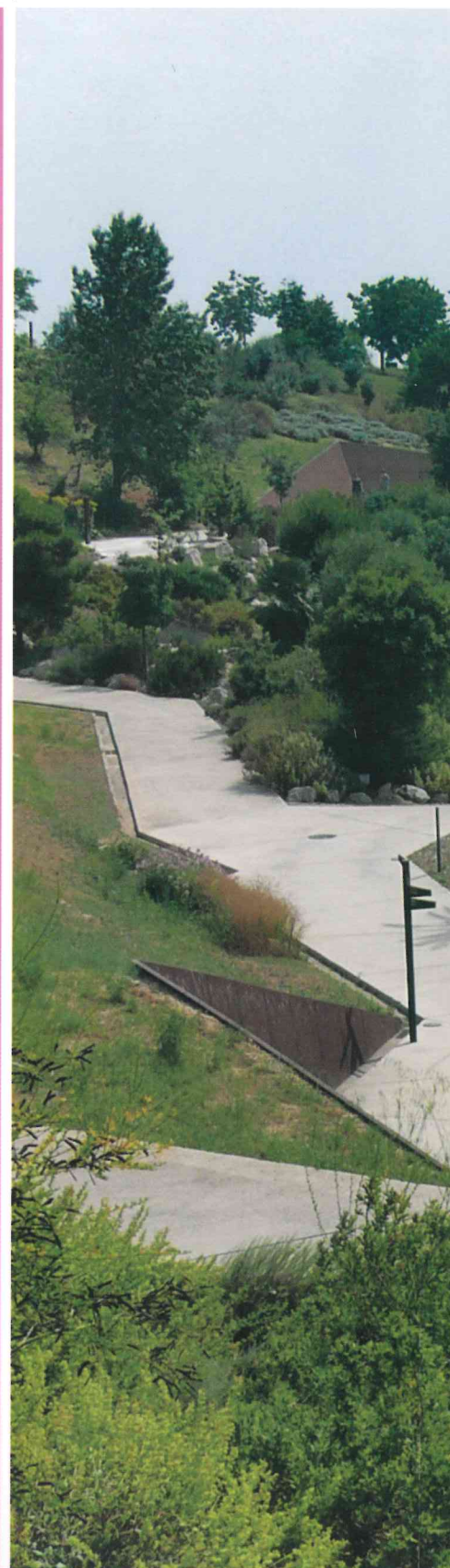
SZÖVÉNYI ANNA
20. OLDAL / PAGE 20

BPARCELONA
TÉRFORMÁK ÉS ZÖLDÉLMÉNYEK
ELEMZÉSE A KATALÁN FŐVÁROSBAN
SPATIAL AND GREEN EXPERIENCES
IN THE CATALONIAN CAPITAL

EPLÉNYI ANNA
38. OLDAL / PAGE 38

BUDAFOK – BELVÁROS
SZABADTÉRÉPÍTÉSZETI TERVE
BUDAFOK – DOWNTOWN
OPEN SPACE DESIGN PLAN

ZELENÁK FRUZZSINA
54. OLDAL / PAGE 54

Tájképzési Kar

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájképzési Kar Kert- és Szabadtértervezési Tanszék
H-1118 Budapest, Villányi út 35-43.
Telefon/fax: +36-1-482-6362
E-mail: kinga.szilagyi@uni-corvinus.hu
Web: <http://4d.uni-corvinus.hu>